

2022/2

VOL. 25

STUDIA PAEDAGOGICA
I G N A T I A N A

Spi

Wydawca

Instytut Nauk o Wychowaniu
Wydział Pedagogiczny
Akademia Ignatianum
w Krakowie
ul. Kopernika 26
31-501 Kraków

e-ISSN 2450-5366

Deklaracja:
od roku 2022
czasopismo ukazuje się
jedynie w wersji elektronicznej

Informacje dla autorów
[https://apcz.umk.pl/
SPI/about](https://apcz.umk.pl/SPI/about)

Projekt okładki
Lesław Sławiński – PHOTO
DESIGN

Opracowanie graficzne
Marta Majewska

Skład
Piotr Druciarek

System antyplagiatowy:
weryfikacja artykułów
w systemie iThenticate.com

Zespół redakcyjny

Redaktor naczelny: Dr hab. Andrzej Paweł Bieś SJ, prof. AIK (Akademia Ignatianum w Krakowie, Polska); Zastępca redaktora naczelnego: Dr Krzysztof Biel SJ (Akademia Ignatianum w Krakowie, Polska); Sekretarz: Dr Marzena Chrost (Akademia Ignatianum w Krakowie, Polska)

Rada Naukowa

Prof. Evelyne Charlier (Université de Namur, Namur, Belgia); Prof. Leonardo Franchi (University of Glasgow, Wielka Brytania); Prof. dr hab. Krzysztof Jakubiak (Uniwersytet Gdański, Polska); Dr hab. Iwona Jazukiewicz, prof. US (Uniwersytet Szczeciński, Polska); Prof. Marcin Kazmierczak (Universidad Abat Oliba CEU, Barcelona, Hiszpania); Dr hab. Jerzy Kochanowicz, prof. AWSB (Akademia WSB, Polska); Prof. dr hab. Zbigniew Jan Marek SJ (Akademia Ignatianum w Krakowie, Polska); Prof. dr hab. Władysław Szulakiewicz (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Akademia Ignatianum w Krakowie, Polska); Prof. Juan Carlos Torre Puente (Universidad Pontificia Comillas, Madryt, Hiszpania)

Redaktorzy tematyczni

Dr Cintia Carreira Zafra (Universidad Abat Oliba CEU, Barcelona, Hiszpania); Dr Joan D.A. Juanola Cadena (Universidad Abat Oliba CEU, Barcelona, Hiszpania); Dr hab. Anna Królikowska, prof. AIK (Akademia Ignatianum w Krakowie, Polska); Dr hab. Justyna Kuształ, prof. UJ (Uniwersytet Jagielloński, Polska); Prof. dr Jorge Martínez Lucena (Universidad Abat Oliba CEU, Barcelona, Hiszpania); Dr hab. Beata Topij-Stempińska, prof. AIK (Akademia Ignatianum w Krakowie, Polska); Dr Estera Twardowska-Staszek (Akademia Ignatianum w Krakowie, Polska)

Redaktor statystyczny

Jolanta Staniek (Akademia Ignatianum w Krakowie, Polska)

Redaktorzy językowi

Dr Roman Małecki (język polski); Dr Aeddan Shaw (język angielski)

Polska historia wychowania w XX wieku.

Wybrani badacze i ich działalność

**Polish History of Education
in the 20th Century: Selected Researchers
and Their Activities**

Spis treści

Władysława Szulakiewicz Andrzej Paweł Bieś SJ Wprowadzenie	9
Władysława Szulakiewicz Andrzej Paweł Bieś SJ Introduction	13
ARTYKUŁY I ROZPRAWY	
Jan Draus Związki Jana Hulewicza ze Stanisławem Kotem	19
Władysława Szulakiewicz Działalność Stanisława Tynca na rzecz rozwoju historii wychowania po II wojnie światowej	39
Anna Królikowska Ludwik Piechnik SJ (1920–2006). Pierwszy kierownik Katedry Historii Oświaty (1997–1998) Akademii Ignatianum w Krakowie	63
Danuta Kocurek Wanda Bobrowska-Nowak (1925–2003) – badaczka polskiego dziedzictwa pedagogicznego i psychologicznego	77
Mikołaj Brenk Stanisław Michalski (1928–1990) – twórca poznańskiej szkoły historii wychowania	93
Maria Radziszewska Historyk wychowania Mieczysław Iwanicki (1928–2005) i jego aktywność w olsztyńskim środowisku akademickim	111
Grzegorz Michalski Iwonna Michalska Dominujące tendencje historyczno-oświatowych dociekań naukowych łódzkich mistrzów historii wychowania z lat 1945–2006	131

SPRAWOZDANIA

- 157 Iwona Czarnecka
Sprawozdanie z konferencji naukowej „Twórcy polskiej historii oświaty i wychowania w latach 1945–2021”, Kraków 30–31 marca 2022 r.

RECENZJE

- Władysław Szulakiewicz
Pamiętając o polskich historykach wychowania
Profesorowi Karolowi Poznańskiemu w dziewięćdziesiątą rocznicę urodzin, Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej, Warszawa 2021, ss. 88
- 165 Andrzej Paweł Bieś, Sł
Szkolnictwo Królestwa Polskiego w dokumentacji urzędowej
Obraz przemian w organizacji i działalności szkół Królestwa Polskiego w latach 1815–1867. Tom 3. Część I: Lata konstytucyjne 1815–1830. Część II: Pod rządami Iwana Paskiewicza 1831–1839. Materiały i źródła do historii wychowania wybrał i przypisami opatrzył Karol Poznański, Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej, Warszawa 2021, ss. 540
- 171

Contents

Władysława Szulakiewicz

Andrzej Paweł Bieś SJ

Introduction

13

ARTICLES AND DISSERTATIONS

Jan Draus

Jan Hulewicz's Relationship With Stanisław Kot

19

Władysława Szulakiewicz

The Activity of Stanisław Tync for the Development of the History
of Education After the Second World War

39

Anna Królikowska

Ludwik Piechnik S.J. (1920–2006): The First Head of the Chair
of the History of Education (1997–1998)
of the Jesuit University Ignatianum in Krakow

63

Danuta Kocurek

Wanda Bobrowska-Nowak (1925–2003):
A Researcher into the Polish Pedagogical and Psychological Heritage

77

Mikołaj Brenk

Stanisław Michalski (1928–1990):
The Founder of the Poznań School of the History of Education

93

Maria Radziszewska

Historian of Education Mieczysław Iwanicki (1928–2005)
and His Activity in the Academic Community of Olsztyn

111

Grzegorz Michalski

Iwonna Michalska

Dominating Historical-Educational Trends in the Scientific Pursuits
of the Masters of History of Education of Łódź from 1945 to 2006

131

REPORTS FROM THE CONFERENCES

Iwona Czarnecka

- 157 Report from the Scientific Conference "Founders of the Polish History of Education and Upbringing in the Years 1945–2021", Krakow, March 30–31, 2022.

REVIEWS

Władysława Szulakiewicz

Remembering Polish Historians of Education

- 165 *Profesorowi Karolowi Poznańskiemu w dziewięćdziesiątą rocznicę urodzin*, Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej, Warszawa 2021, pp. 88

Andrzej Paweł Bieś, SI

Education of the Kingdom of Poland in Official Documentation

- 171 *Obraz przemian w organizacji i działalności szkół Królestwa Polskiego w latach 1815–1867. Tom 3. Część I: Lata konstytucyjne 1815–1830. Część II: Pod rządami Iwana Paskiewicza 1831–1839. Materiały i źródła do historii wychowania wybrał i przypisami opatrzył Karol Poznański*, Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej, Warszawa 2021, pp. 540

Władysław Szulakiewicz

ORCID: 0000-0001-8614-2955

Akademia Ignatianum w Krakowie

Andrzej Paweł Bieś SJ

ORCID: 0000-0002-2857-8125

Akademia Ignatianum w Krakowie

WPROWADZENIE

Oddawany do rąk Czytelników kolejny tom czasopisma „Studia Paedagogica Ignatiana” został poświęcony problematyce historii oświaty i wychowania w Polsce w XX wieku, prezentowanej z perspektywy jej twórców. Choć zamieszczone teksty nie wyczerpują wielu zagadnień związanych z historią oświaty i wychowania w Polsce tego okresu, to jednak stanowią zachętę do dalszych badań nad jej rozwojem.

Rzecz o historii wychowania w Polsce w XX wieku można opisywać z różnych perspektyw, m.in. wskazując badaczy przeszłości oświatowo-wychowawczej i ich dzieła, które zapisały się na trwałe w polskiej historiografii. Innym istotnym kryterium ukazującym ewolucję tej dyscypliny jest proces instytucjonalizacji historii wychowania, tj. powstawania w ośrodkach akademickich jednostek odpowiedzialnych za badanie i nauczanie w zakresie historii wychowania (Szulakiewicz 2000a, 2004, 2006). W wielu uczelniach wyższych historia wychowania funkcjonowała w ramach jednostek naukowo-dydaktycznych wspólnie z teorią wychowania, pedeutologią, ale pojawiały się też próby łączenia historii wychowania z innymi subdyscyplinami pedagogicznymi.

Kolejnym przejawem rozwoju tej dyscypliny jest tworzenie się szkół naukowych w zakresie historii oświaty i wychowania, których

twórcami byli także prezentowani w niniejszym tomie historycy wychowania.

Czynnikiem, który przyczynił się do rozkwitu tej dyscypliny, było powstawanie na przestrzeni XX wieku specjalistycznych czasopism, na łamach których prezentowano wyniki badań historyczno-oświatowych i informacje o kierunkach działalności danych środowisk naukowych. W tym kontekście należy wymienić takie periodyki jak: „Wiadomości z Dziejów Wychowania i Szkolnictwa w Polsce” (1921–1922), „Minerwa Polska” (1927–1930), „Przegląd Historyczno-Oświatowy” (1947–), „Rozprawy z Dziejów Oświaty” (1958–) i „Biuletyn Historii Wychowania” (1994–).

W tym krótkim wprowadzeniu warto przywołać niektóre ważne publikacje dające pogląd na rozwój oświaty i wychowania w ubiegłym stuleciu. Należy do nich zaliczyć m.in. jeden z tekstów Henryka Barycza pt. *Rozwój historii oświaty, wychowania i kultury w Polsce* (1949). Innym znaczącym studium na ten temat jest artykuł Kamilli Mrozowskiej pt. *Twórcy historii wychowania jako dyscypliny naukowej* (Mrozowska 1989). Publikacją ukazującą twórców historii wychowania jest książka Jana Hellwiga pt. *Dzieje historii wychowania w Polsce i jej twórcy* (Hellwig 2001). Międzywojennym historykom wychowania poświęcono również monografię *Historia oświaty i wychowania w Polsce 1918–1939* (Szulakiewicz 2000a) oraz wydawnictwo zbiorowe zatytułowane *Historycy wychowania II Rzeczypospolitej* (Szulakiewicz 2000b).

Pod koniec XX wieku, w 1998 roku, ukazał się *Słownik biograficzny polskiej historii wychowania*, będący wspólnym dziełem środowiska historyków wychowania. Słownik daje zbiorowy portret środowiska badaczy przeszłości oświatowo-wychowawczej. Obraz środowiska historyków wychowania zawierają także wydawnictwa zbiorowe będące pokłosiem różnych konferencji naukowych (Gumuła, Krasuski, Majewski 1998; Gumuła 2017). Elementy biografii naukowej są również nieodzownym składnikiem coraz liczniejszych publikacji tematyczno-problemowych lub okolicznościowych, podejmujących analizę dokonań badawczych, dydaktycznych i organizacyjnych poszczególnych ośrodków i środowisk (m.in.: Szulakiewicz 2007; Grzybowski 2008; Bartnicka, Szybiak 2010; Krukowski 2010; Meisner 2010; Grzebień 2014; Jamrożek 2017; Falkowska, Grabowska-Pieńkosz 2018).

Nie sposób pominąć ksiąg jubileuszowych i opracowań monograficznych oraz studiów poświęconych twórcom polskiej historii wychowania. Dla przykładu należy wymienić nazwiska badaczy, którym dedykowano tego typu wydawnictwa. Są to m.in.: Henryk Barycz, Wanda Bobkowska, Julian Dybiec, Stanisław Gawlik, Ludwik Grzebień, Jan Hellwig, Danuta Koźmian, Stanisław Litak, Stanisław Łempicki, Czesław Majorek, Andrzej Meissner, Józef Miąso, Kamilla Mrozowska, Lech Mokrzecki, Ludwik Piechnik, Karol Poznański, Zygmunt Ruta, Stefania Walasek i in. To w tych wydawnictwach autorzy zamieszczonych tekstów ukazują wielość kierunków działań wybranych przedstawicieli omawianej dyscypliny na rzecz jej rozwoju.

Bibliografia

- Bartnicka K., Szybiak I. (2010). *Warszawska historia wychowania w drugiej połowie XX wieku*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis”, t. 77: „Studia ad Institutionem et Educationem Pertinentia”, nr 2, s. 77–91.
- Barycz H. (1949). *Rozwój historii oświaty, wychowania i kultury w Polsce*, Kraków: Polska Akademia Umiejętności.
- Falkowska J., Grabowska-Pieńkosz D. (2018). *Historia wychowania na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika*, Toruń: Fundacja Societas et Ius.
- Grzebień L. (2014). *Jezuicki ośrodek badań historycznych w Krakowie*, „Studia Paedagogica Ignatiana”, t. 17, s. 35–56.
- Gumuła T., Krasuski J., Majewski S. (red.) (1998). *Historia wychowania w XX wieku. Dorobek i perspektywy*, Kielce: Wydawnictwo i Zakład Poligrafii Instytutu Technologii Eksploatacji.
- Gumuła T. (red.) (2017). *Historia wychowania na przełomie XX i XXI wieku. Kontynuacje i nowe wyzwania*, Kielce: Kieleckie Towarzystwo Naukowe.
- Grzybowski R. (2008). *Pięćdziesięciolecie gdańskiej historii wychowania*, „Biuletyn Historii Wychowania”, t. 24, s. 139–164.
- Hellwig J. (2001). *Dzieje historii wychowania w Polsce i jej twórcy*, Poznań: Wydawnictwo Eruditus.
- Krukowski J. (2010). *Historia oświaty i wychowania w strukturze organizacyjnej, badawczej i dydaktycznej krakowskiej uczelni pedagogicznej*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis”, t. 77: „Studia ad Institutionem et Educationem Pertinentia”, nr 2, s. 130–147.
- Jamrożek W. (2017). *W pięćdziesięciolecie Zakładu Historii Wychowania Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu*, [w:] E. Głowacka-Sobiech, K. Kabacińska-Łuczak (red.), *Wielkopolska i Wielkopole w dziejach polskiej edukacji. Księga jubileuszowa z okazji 50-lecia Zakładu*

- Historii Wychowania na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, s. 51–65.
- Meissner A., Szulakiewicz W. (red.) (2008). *Słownik biograficzny polskiej historii wychowania*, Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Meissner A. (2010). *Rzeszowskie środowisko historyków wychowania. Początki i stan obecny*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis”, t. 77: „Studia ad Institutionem et Educationem Pertinentia”, nr 2, s. 92–105.
- Mrozowska K. (1989). *Twórcy historii wychowania jako dyscypliny naukowej*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty”, t. 32, s. 107–123.
- Szulakiewicz W. (2000a). *Historia oświaty i wychowania w Polsce 1918–1939. Studium historiograficzne*, Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Szulakiewicz W. (red.) (2000b). *Historycy wychowania II Rzeczypospolitej*, Warszawa: Studio Wydawnicze Familia.
- Szulakiewicz W. (2004). *Historia wychowania 1995–2004. Środowisko – kierunki badań – perspektywy rozwoju*, „Rocznik Pedagogiczny”, t. 27, s. 59–76.
- Szulakiewicz W. (2006). *Historia oświaty i wychowania w Polsce 1944–1956*, Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Szulakiewicz W. (2007). *Historia wychowania w Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza*, Warszawa: Studio Wydawnicze Familia.

ADRESY DO KORESPONDENCJI

Prof. dr hab. Władysława Szulakiewicz
Akademia Ignatianum w Krakowie
Instytut Nauk o Wychowaniu
e-mail: wladyslawa.szulakiewicz@ignatianum.edu.pl

Dr hab. Andrzej Paweł Bieś SJ, prof. AIK
Akademia Ignatianum w Krakowie
Instytut Nauk o Wychowaniu
e-mail: andrzej.bies@ignatianum.edu.pl

Władysław Szulakiewicz

ORCID: 0000-0001-8614-2955

Jesuit University Ignatianum in Krakow

Andrzej Paweł Bieś SJ

ORCID: 0000-0002-2857-8125

Jesuit University Ignatianum in Krakow

INTRODUCTION

The present volume of the journal *Studia Paedagogica Ignatiana* is dedicated to the problems of the history of education in Poland in the 20th century, presented from the perspective of its founders. Although the presented texts do not cover many issues related to the history of education in Poland of that period, they may be seen as an invitation for further research on this topic.

The development of the history of education in Poland in the 20th century can be described from different perspectives, including highlighting researchers of the past of education and upbringing and their works which made a lasting mark in Polish historiography. Another important criterion showing the evolution of this discipline is the process of the institutionalization of the history of education, i.e. the creation of academic centers responsible for research and teaching in the field of history of education (Szulakiewicz 2000a, 2004, 2006). In many universities, the history of education functioned within the framework of scientific and didactic units together with the theory of education, but there were also attempts to combine the history of education with other sub-disciplines, such as pedeutology or other branches of pedagogical knowledge.

Another manifestation of the development of this discipline has been the creation of scientific schools of the history of education, whose founders were also the historians of education whom we mention in this volume.

An important factor which contributed to the development of this discipline was the appearance of professional journals in the 20th century, which had been established as a platform to present the results of historical-educational research and information about the directions of activity of the scientific circles. In this context, the following journals should be mentioned: *Wiadomości z dziejów Wychowania i Szkolnictwa w Polsce* (1921–1922), *Minerwa Polska* (1927–1930), *Przegląd Historyczno-Oświatowy* (1947–), *Rozprawy z dziejów Oświaty* (1958–) and *Biuletyn Historii Wychowania* (1994).

In this short introduction, it is worth mentioning some important publications that give an overview of the development of the history of education over the last century. These include Henryk Barycz's texts *Rozwój historii oświaty, wychowania i kultury w Polsce* (1949). Another important study on this subject is the article by Kamilla Mrozowska *Twórcy historii wychowania jako dyscypliny naukowej* (Mrozowska 1989). A publication showing the founders of the history of education is the book by Jan Hellwig *Dzieje historii wychowania w Polsce i jej twórcy* (Hellwig 2001). The monograph *Historia oświaty i wychowania w Polsce 1918–1939* (Szulakiewicz 2000a) and the collective work *Historycy wychowania II Rzeczypospolitej* (Szulakiewicz 2000b) were also dedicated to the historians of education living and working in the interwar period.

At the end of the 20th century, in 1998, *Słownik biograficzny polskiej historii wychowania* was published, which is a joint work by a number of Polish historians of education. This dictionary supplies a collective portrait of the environment of researchers of the educational past. The picture of the environment of the historians of education is also contained in collective works which are the outputs of various scientific conferences (Gumuła, Krasuski, Majewski 1998; Gumuła 2017). Elements of scientific biography are also an indispensable component of the increasing number of thematic and problematic or occasional publications, undertaking an analysis of research, teaching and organizational achievements of individual centers and scientific communities (e.g.: Szulakiewicz 2007; Grzybowski 2008; Bartnicka,

Szybiak 2010; Krukowski 2010; Meissner 2010; Grzebień 2014; Jamrózek 2017; Falkowska, Grabowska-Pieńkosz 2018).

It is impossible to omit the essays offered in homage to distinctive scholars and other monographic studies dedicated to the founders of the Polish history of education. For example, it is necessary to mention the names of the researchers to whom such publications were dedicated. These include: Henryk Barycz, Wanda Bobkowska, Julian Dybiec, Stanisław Gawlik, Ludwik Grzebień, Jan Hellwig, Danuta Koźmian, Stanisław Litak, Stanisław Łempicki, Czesław Majorek, Andrzej Meissner, Józef Miąso, Kamilla Mrozowska, Lech Mokrzecki, Ludwik Piechnik, Karol Poznański, Zygmunt Ruta, Stefania Walasek, and others. It is in these publications that the authors of the texts presented here show a variety of the developmental directions in which selected representatives of the discipline had been working.

Bibliography

- Bartnicka K., Szybiak I. (2010). "Warszawska historia wychowania w drugiej połowie XX wieku," *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis*, vol. 77: *Studia ad Institutionem et Educationem Pertinentia*, no. 2, pp. 77–91.
- Barycz H. (1949). *Rozwój historii oświaty, wychowania i kultury w Polsce*, Kraków: Polska Akademia Umiejętności.
- Falkowska J., Grabowska-Pieńkosz D. (2018). *Historia wychowania na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika*, Toruń: Fundacja Societas et Ius.
- Grzebień L. (2014). "Jezuicki ośrodek badań historycznych w Krakowie," *Studia Paedagogica Ignatiana*, vol. 17, pp. 35–56.
- Gumuła T., Krasuski J., Majewski S. (eds.) (1998). *Historia wychowania w XX wieku. Dorobek i perspektywy*, Kielce: Wydawnictwo i Zakład Poligrafii Instytutu Technologii Eksploatacji.
- Gumuła T. (ed.) (2017). *Historia wychowania na przełomie XX i XXI wieku. Kontynuacje i nowe wyzwania*, Kielce: Kieleckie Towarzystwo Naukowe.
- Grzybowski R. (2008). "Pięćdziesięciolecie gdańskiej historii wychowania," *Biuletyn Historii Wychowania*, vol. 24, pp. 139–164.
- Hellwig J. (2001). *Dzieje historii wychowania w Polsce i jej twórcy*, Poznań: Wydawnictwo Eruditus.
- Krukowski J. (2010). "Historia oświaty i wychowania w strukturze organizacyjnej, badawczej i dydaktycznej krakowskiej uczelni pedagogicznej," *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis*, vol. 77: *Studia ad Institutionem et Educationem Pertinentia*, no. 2, pp. 130–147.

- Jamrozek W. (2017). "W pięćdziesięciolecie Zakładu Historii Wychowania Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu," [in:] E. Głowacka-Sobiech, K. Kabacińska-Luczak (eds.), *Wielkopolska i Wielkopole w dziejach polskiej edukacji. Księga jubileuszowa z okazji 50-lecia Zakładu Historii Wychowania na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, pp. 51–65.
- Meissner A., Szulakiewicz W. (eds.) (2008). *Słownik biograficzny polskiej historii wychowania*, Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Meissner A. (2010). "Rzeszowskie środowisko historyków wychowania. Początki i stan obecny," *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis*, vol. 77: *Studia ad Institutionem et Educationem Pertinentia*, no. 2, pp. 92–105.
- Mrozowska K. (1989). "Twórcy historii wychowania jako dyscypliny naukowej," *Rozprawy z Dziejów Oświaty*, vol. 32, pp. 107–123.
- Szulakiewicz W. (2000a). *Historia oświaty i wychowania w Polsce 1918–1939. Studium historyograficzne*, Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Szulakiewicz W. (red.) (2000b). *Historycy wychowania II Rzeczypospolitej*, Warszawa: Studio Wydawnicze Familia.
- Szulakiewicz W. (2004). "Historia wychowania 1995–2004. Środowisko – kierunki badań – perspektywy rozwoju," *Rocznik Pedagogiczny*, vol. 27, pp. 59–76.
- Szulakiewicz W. (2006). *Historia oświaty i wychowania w Polsce 1944–1956*, Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Szulakiewicz W. (2007). *Historia wychowania w Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza*, Warszawa: Studio Wydawnicze Familia.

ADDRESSES FOR CORRESPONDENCE

Prof. dr hab. Władysława Szulakiewicz
Jesuit University Ignatianum in Krakow
Institute of Educational Sciences
e-mail: wladyslawa.szulakiewicz@ignatianum.edu.pl

Dr hab. Andrzej Paweł Bieś SJ, prof. AIK
Jesuit University Ignatianum in Krakow
Institute of Educational Sciences
e-mail: andrzej.bies@ignatianum.edu.pl

Artykuły i rozprawy

SPI Vol. 25, 2022/2 / e-ISSN 2450-5366

Articles and
dissertations

Jan Draus
ORCID: 0000-0001-5288-7385
Uniwersytet Rzeszowski

Związki Jana Hulewicza ze Stanisławem Kotem

Jan Hulewicz's Relationship With Stanisław Kot

ABSTRACT

The subject of the analysis undertaken in this article is the issue of the scientific, political, and social relations between Jan Hulewicz and Stanisław Kot, two eminent scholars, professors of the Jagiellonian University, researchers of the history of education and intellectual culture, as well as active participants in the political and social life of Poland in the first half of the 20th century. On the basis of existing biographical studies and source materials available in the archives of the Jagiellonian University and the Institute of National Remembrance, the text presents in chronological order their stages of education and the meanders of their professional and academic careers, together with their political activity and the subsequent course of the lives of both scholars. The four periods distinguished are the time of Galician autonomy, interwar Poland, the Second World War and the post-Yalta period. Discussing the biographies of the two scholars, the article draws attention to the numerous similarities in their courses – i.a. the beginnings of their scientific careers related to the Lviv circle and Polish philology, and creatively continued in the Krakow circle in the field of cultural history and education; their adherence to certain ideological principles, their common political and ideological environment and commitment to the service of the Polish state. Despite being behind the Iron Curtain and subject to communist repression,

KEYWORDS

Jan Hulewicz, Stanisław Kot, master, history of education, scholarly biography, work, activities

SŁOWA KLUCZOWE

Jan Hulewicz, Stanisław Kot, mistrz, historia wychowania, biografia naukowa, twórczość, działalność

SPI Vol. 25, 2022/2
e-ISSN 2450-5366

DOI: 10.12775/SPI.2022.2.001
Submitted: 30.03.2022
Accepted: 23.04.2022

the scholars' cooperation remained unbroken. Hulewicz continued and developed Kot's important initiatives in Poland, becoming the depositary of his legacy and executor of his last will.

ABSTRAKT

Przedmiotem analizy podjętej w artykule jest zagadnienie relacji naukowych, politycznych i towarzyskich łączących Jana Hulewicza i Stanisława Kota, dwóch wybitnych uczonych, profesorów Uniwersytetu Jagiellońskiego, badaczy historii wychowania i kultury umysłowej Rzeczypospolitej, a zarazem aktywnych uczestników życia polityczno-społecznego Polski w pierwszej połowie XX wieku. Na podstawie dotychczasowych opracowań biograficznych, a także materiałów źródłowych dostępnych w archiwach Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz Instytutu Pamięci Narodowej tekst prezentuje w układzie chronologicznym etapy edukacji oraz meandry kariery zawodowej i akademickiej, działalność polityczną oraz późniejsze koleje życia obu uczonych. Cztery wyróżnione okresy to czas autonomii galicyjskiej, dwudziestolecie Polski międzywojennej, II wojna światowa oraz okres pojałtański. Omawiając biografie uczonych, artykuł zwraca uwagę na liczne podobieństwa w ich przebiegu – m.in. początki karier naukowych związane ze środowiskiem lwowskim i filologią polską, a twórczo kontynuowane w środowisku krakowskim w dziedzinie historii kultury i edukacji; wierność zasadom ideowym; wspólne środowisko polityczno-ideowe i zaangażowanie w służbę państwu polskiemu. Pomimo „żelaznej kurtyny” i komunistycznych represji, współpraca uczonych nie została zerwana. Hulewicz kontynuował i rozwijał w kraju ważne inicjatywy Kota, np. serię wydawniczą „Biblioteka Narodowa”, doprowadził do wydania książki pamiątkowej ku czci Mistrza, zabiegał o wydanie pamiętników Wincentego Witosa w opracowaniu Profesora. Został również depozytariuszem spuścizny i wykonawcą jego ostatniej woli.

Wprowadzenie

Dwóch wybitnych uczonych, profesorów Uniwersytetu Jagiellońskiego, Stanisława Kota (1885–1975) i młodszego o pokolenie Jana Hulewicza (1907–1980), połączyły nie tylko zainteresowania naukowe na niwie historii wychowania i kultury umysłowej, ale także wspólne środowisko polityczne związane z ruchem ludowym. Jakkolwiek realna ich współpraca zapoczątkowana została w 1930 roku

w Krakowie, to jednak nie sposób nie zauważyć podobieństwa dróg edukacyjnych, które do owej współpracy doprowadziły. Nie tylko na płaszczyźnie naukowej w konwencji mistrz – uczeń, lecz także ideowej, które przybrały postać przyjaźni i ponad pięćdziesięcioletniej współpracy, niezależnie od powojennych, pojałtańskich losów obydwu uczonych. Współpracy tej nie naruszyły ani „żelazna kurtyna”, ani komunistyczne represje.

Czas galicyjskiej autonomii

Dzieciństwo i młodość obydwu profesorów związane były z okresem autonomii galicyjskiej. Profesor Kot urodził się w Rudzie koło Sędziszowa w rodzinie chłopskiej. Edukację pobierał w Czarnej i w Sędziszowie, a następnie w c.k. Wyższym Gimnazjum w Rzeszowie (1896–1904). Jako wzorowy uczeń po złożeniu egzaminu maturalnego z odznaczeniem zapisał się na Wydział Filozoficzny Uniwersytetu Lwowskiego. Studiował polonistykę z elementami filologii klasycznej pod kierunkiem prof. Wilhelma Bruchnalskiego (1859–1938) oraz uczęszczał na seminaria: historyczne u prof. Ludwika Finkla (1858–1930) i pedagogiczne u doc. Bolesława Mańkowskiego (1852–1921). W 1908 roku, uzyskując absolutorium, zadebiutował dwoma znaczącymi rozprawami naukowymi: *Andrzej Frycz z Modrzewa o wychowaniu i szkole* oraz *Szkoła Lewartowska. Z dziejów szkolnictwa arikańskiego w Polsce*, opublikowanymi w 1910 roku na łamach „Muzeum”, redagowanego przez Bolesława Mańkowskiego. Syntezą jego studiów polonistycznych, historycznych i pedagogicznych był doktorat z filozofii na podstawie pracy pt. *Wpływ starożytności klasycznej na rozwój pojęć politycznych w Polsce w wieku XVI a w szczególności na Andrzeja Frycza z Modrzewa*, obroniony w 1909 roku. W tym samym roku podjął w V Gimnazjum we Lwowie roczną praktykę nauczycielską, po odbyciu której w 1910 roku złożył z wynikiem celującym państwowy egzamin na nauczyciela języka polskiego. Uzyskując zauważalną przez środowiska uniwersyteckie Lwowa i Krakowa pozycję naukową, związał się od tego momentu z Krakowem, nauczając w IV Gimnazjum w Krakowie i współpracując z Akademią Umiejętności. W latach 1912–1914 dzięki stypendium Wiktora Osławskiego odbył studia zagraniczne, pracując w archiwach i bibliotekach Francji, Szwajcarii, Niemiec, Belgii i Holandii. Owocem tych poszukiwań naukowych

była książka pt. *Rzeczypospolita Polska w literaturze politycznej Zachodu* (Kraków 1919) oraz szereg znaczących rozpraw. W 1920 roku na podstawie kolejnej książki pt. *Andrzej Frycz Modrzewski. Studium z dziejów kultury polskiej* na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego uzyskał habilitację i powołanie na profesora nadzwyczajnego jako kierownika katedry historii kultury. Profesorem zwyczajnym został w 1924 roku. Profesor Kot dzięki talentowi, pracowitości, znajomości wielu języków obcych oraz problematyce swych badań naukowych, uwzględniających tematykę europejską, osiągnął status jednego z najwybitniejszych uczonych w zakresie historii kultury i wychowania o międzynarodowej renomie, o czym zaświadczały jego wykłady w 1935 roku w Collège de France (Barycz 1987: 5–88; Draus 1996b: 335–355; Szczucki 1999: 195–212; Dybiec 2000b: 260–270; Rutkowski 2000; Fitowa 2001).

Oprócz pasji naukowej, prof. Kot posiadał także wrodzoną namiętność do polityki. Nie tylko na niwie publicystycznej, lecz również na płaszczyźnie czynnej działalności. Już jako uczeń rzeszowskiego gimnazjum aktywnie włączył się nurt socjalistycznego „Promienia”, powstałego w 1901 roku z inicjatywy Zygmunta Kisielewskiego, ojca „Kisiela”, czyli Stefana Kisielewskiego. Tę działalność kontynuował jako lwowski student. Usiłując ratować tę organizację, zbliżył się do PPS – Frakcji Rewolucyjnej i wspólnie z Kazimierzem Świtalskim i dr. Mieczysławem Orłowiczem założyli Stowarzyszenie Akademickiej Młodzieży Postępowej „Życie”. Wówczas pisał teksty do tygodnika „Życie”, redagowanego przez Mariana Kukiela. Jednocześnie zaangażowany był w działalności Uniwersytetu Ludowego im. Adama Mickiewicza we Lwowie. Po wybuchu I wojny światowej przez chwilę redagował miesięcznik Związku Strzeleckiego „Strzelec”, następnie – jako przedstawiciel PPS – wszedł w skład Komisji Skonfederowanych Stronnictw Niepodległościowych (KSSN), kierując Biurem Prasowym. Wskutek niepowodzenia akcji strzeleckiej Józefa Piłsudskiego i rozwiązania KSSN w celu ratowania zbrojnych formacji polskich Piłsudskiego powstał Naczelny Komitet Narodowy (NKN), który objął patronat nad Legionami Polskimi. Profesor Kot objął wówczas funkcję zastępcy kierownika Oddziału Prasowego Sekcji Zachodniej NKN, a niebawem obowiązki Biura Prasowego Departamentu Wojskowego NKN, któremu szefował Władysław Sikorski. Wcześniej Kot i Sikorski współpracowali w ramach

organizacji „Życie”. Kiedy rozchodziły się drogi Piłsudskiego i Sikorskiego, m.in. na tle werbunku do Legionów, prof. Kot pozostał lojalny wobec Sikorskiego, nawet wtedy, gdy po Akcie 5 listopada 1916 roku głównym ośrodkiem politycznym ziem polskich stawała się Warszawa. Krakowski NKN, chociaż broniony przez Kota, pozostał w cieniu wydarzeń politycznych. Po jego likwidacji na początku 1918 roku prof. Kot powrócił do pracy naukowej.

W Polsce niepodległej

W październiku 1918 roku prof. Kot wniósł do Rady Wydziału Filozoficznego UJ podanie o habilitację na podstawie pracy o Andrzeju Fryczu Modrzewskim, którą przedstawił w maszynopisie. Drukiem ukazała się w 1919 roku, podobnie jak jego kolejna książka pt. *Rzeczypospolita Polska w literaturze politycznej Zachodu*. Niebawem wszedł także do powołanej przez ministra wyznań religijnych i oświecenia publicznego Komisji do Badania Dziejów Wychowania i Szkolnictwa w Polsce, której najprawdopodobniej był inicjatorem, zostając jej sekretarzem i redaktorem wydawnictw. W tym samym czasie wraz z profesorami Stanisławem Estreicherem i Tadeuszem Sinką założył Krakowską Spółkę Wydawniczą, która zainicjowała serię wydawniczą Biblioteka Narodowa, której został redaktorem. Pomimo tych osiągnięć, sprawa jego habilitacji z przyczyn politycznych nie tylko się przeciągała, ale także napotkała na bariery. Kiedy jego przeciwnicy polityczni zażądali, aby złożył oświadczenie stwierdzające „iż w czasie wojny brał udział w walkach politycznych, prowadzonych w sposób wysoce niewłaściwy i szczerze tego żałuje”, Kot listem otwartym odpowiedział m.in.: „żądanej deklaracji złożyć nie mogę”, dodając że „wymagacie Panowie, abym czynił krok upadlający, jakim bez wątpienia byłoby wypieranie się własnej działalności politycznej i swoich przekonań dla zdobycia stanowiska naukowego. Mnie ta propozycja nie ubliża... Ale jak możecie Panowie nie dostrzec, że Wasza propozycja ubliża Wam i Uniwersytetowi, którego honor reprezentujecie” (za: Rutkowski 2000: 64–65). Ostatecznie habilitacja Kota została przyjęta 12 marca 1920 roku, co skutkowało rychłym powołaniem go na katedrę historii kultury. W tej sytuacji prof. Kot odrzucił propozycje objęcia katedry we Lwowie i w Warszawie (Draus 1996a: 61–72; Rutkowski 2000: 64–78).

Do ekskluzywnego grona wychowanków prof. Kota należał prof. Jan Hulewicz. Był jedynym uczestnikiem seminarium prof. Kota, którego rodowód naukowy związany był z Uniwersytetem Lwowskim (od 1919 roku Uniwersytetem Jana Kazimierza). Profesor Hulewicz urodził się w 1907 roku we Lwowie. W dzieciństwie osierocony z powodu śmierci ojca Gwidona, urzędnika kolejowego, wyjechał wraz matką Heleną z Bernfeldów do Rawy Ruskiej, gdzie uczęszczał zarówno do szkoły powszechnej, jak i państwowego gimnazjum. Po zdaniu matury w 1924 roku zapisał się na Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Studiował filologię polską u prof. Wilhelma Bruchnalskiego i historię oświaty pod kierunkiem Stanisława Łempickiego (1886–1947). W 1930 roku pod kierunkiem prof. Bruchnalskiego uzyskał doktorat w zakresie filologii polskiej na podstawie rozprawy pt. *Socjologia i idee historiozoficzne Stefana Żeromskiego*. Wcześniej, już w 1928 roku, złożył państwowy egzamin nauczycielski (Bielak 1979: 62, 237, 351; Dutkova 1983: 108–114, 2000: 500–509; Koźmian 2000: 133–150). Profesor Hulewicz przeszedł więc podobną do prof. Kota drogę edukacji i studiów. Obydwaj uzyskali doktoraty w zakresie filologii polskiej, których promotorem był prof. Bruchnalski, obydwa przeszli też przez lwowskie seminarium z historii wychowania, chociaż u innych profesorów, o czym zadecydowała różnica pokoleniowa. Obydwaj też w dalszej karierze naukowej główną uwagę skupili nad zagadnieniami z zakresu historii kultury i wychowania.

Przełomową datą, która na długie lata określiła przyszłość dla prof. Hulewicza, był rok 1930. W tym bowiem roku Jan Hulewicz na stałe przeniósł się ze Lwowa do Krakowa i został wykładowcą w krakowskim Państwowym Pedagogium. Było to możliwe, gdyż po zdaniu egzaminu nauczycielskiego we Lwowie, jako stypendysta Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego (MWRiOP), od 1928 roku przebywał często w Krakowie, gdzie dodatkowo ukończył studia pedagogiczne. Nawiązał wówczas kontakt z prof. Kotem, celem podjęcia prac badawczych nad dziejami oświaty w Polsce. Był to czas odchodzenia dr. Hulewicza od dotychczasowych zainteresowań historyczno-literackich na rzecz historii edukacji. Zrazu stał się uczestnikiem seminariów prof. Kota, nie tylko z historii wychowania, ale także z zakresu historii kultury. Podkreślić należy, że obydwa seminaria gromadziły sporą liczbę słuchaczy, przygotowujących zarówno doktoraty i habilitacje, ale także

do egzaminów nauczycielskich. Wśród seminarzystów byli m.in.: Henryk Barycz, Wiktor Weintraub, Marek Wajsbłum, ks. Stanisław Bednarski SJ, Stanisław Bodniak, Ignacy Zarębski, Jerzy Zathey, Józef Feldman, Stanisław Szczotka, William J. Rose, Maria Czapka, Jerzy Turowicz, Stanisław Skrzyszewski, Wanda Wasilewska, a nawet dojeżdżał z Warszawy Bogdan Suchodolski. Większość z nich została później profesorami, niektórzy tylko doktorami, inni, zauroczeni niebywałą erudycją mistrza, uzupełniali swoją wiedzę. Nie było to pospolite seminarium, lecz bardzo wymagające. Toteż niektórzy, mniej pracowici, byli skreślani, a zdolni i pracowici otaczani troskliwą opieką naukową (Wajsbłum 1996: 6). Jak wspomina prof. Wiktor Weintraub, „Kot umiał utrzymać ścisłą granicę między swoją działalnością polityczną a pracą na katedrze. Do najbliższych jego uczniów należeli i komunista Wajsbłum, i jezuita ks. Bednarski. Jeśli faworyzował jakąś grupę, to synów chłopskich z rzeszowskiego” (Weintraub 1994: 478). Jakkolwiek do tej grupy nie należał dr Hulewicz, to jednak dzięki talentowi i pracowitości zyskał sympatię prof. Kota. Wszak obydwaj wyszli ze środowiska lwowskiego, doktoraty uzyskali w wieku 24 lat, karierę naukową rozpoczęli od studiów polonistycznych. Ponadto połączyła ich historia kultury i wychowania, a także ludowe środowisko polityczne.

W 1930 roku, kiedy Hulewicz osiedlił się w Krakowie, prof. Kot krytycznie ustosunkowany do pomajowych rządów w Polsce, po ponad dziesięcioletnim okresie apolityczności, ponownie zaczął powracać do aktywności politycznej. Po zawiązaniu się Centrolewu, wziął udział w krakowskim Kongresie Obrony Prawa i Wolności Ludu (29.06.1930), zaś po rozwiązaniu sejmu i senatu (29.08.1930) oraz uwięzieniu opozycyjnych parlamentarzystów w twierdzy brzeskiej, a następnie ich procesie sądowym, był jednym ze współorganizatorów protestu 34 profesorów Uniwersytetu Jagiellońskiego do posła BBWR prof. Adama Krzyżanowskiego w sprawie brzeskiej, chociaż władze uznały go za głównego organizatora. Profesor Stanisław Estreicher odradzał prof. Kotowi podpisywanie tego listu, chociaż solidaryzował się z jego treścią, ale uważał, że był to „fatalny precedens do wciągania uniwersytetów do polityki”, co mogło wywołać ewentualną reakcję władz wobec wyższych uczelni (Kot 1945: 40). Niebawem przestroga prof. Estreichera urzeczywistniła się w formie nowej ustawy o szkołach akademickich z 1933 roku. W dniu wejścia

tej ustawy w życie, tj. 1.IX.1933 roku, ówczesny minister wyznań religijnych i oświecenia publicznego Janusz Jędrzejewicz skierował do Wydziału Filozoficznego UJ pismo z prośbą o wyrażenie opinii w sprawie likwidacji trzech katedr, w tym katedry prof. Kota. Pomimo protestów profesury, 216 studentów historii i pedagogiki oraz seminarzystów (z wyjątkiem Stanisława Skrzyszewskiego), wyrażonych w formie listów otwartych, prof. Kot w wieku 48 lat przeniesiony został w stan nieczynny, a katedrę skasowano (Dybiec 2000c: 94). Z dzienników ks. Bronisława Żongołłowicza, ówczesnego wiceministra w MWRiOP, dowiedzieć się można, że minister Janusz Jędrzejewicz „wstawiając artykuł do pragmatyki profesorskiej o przenoszeniu w stan nieczynny profesorów z powodu zwinięcia wydziału, oddziały lub reformy studiów – ma na myśli przede wszystkim usunięcie z katedry Kota, o czym mi wyraźnie mówił...” (Żongołłowicz 2004: 386). Natomiast pod datą 14 XI 1932 zanotował: „Minister mówił mi, że Prezydent rad by widział usunięcie z Uniwersytetu Kota, Jaksy Bykowskiego, Minister zaś [Stefana] Glasera” (Żongołłowicz 2004: 425). Zaświadcza to o politycznych motywach usunięcia prof. Kota z katedry, które w tamtym okresie także były oczywiste. Szerzej, gdyż o politycznym podłożu reformy akademickiej z 1933 roku, pisali nie tylko prof. Kot, ale także dr Jan Hulewicz w dwóch publikacjach wydanych w 1934 roku przez Towarzystwo Oświaty Demokratycznej „Nowe Tory” pod redakcją Teofila Wojeńskiego: *W obronie szkoły demokratycznej*, *W obliczu katastrofy szkolnej* (Osiński 2007: 190). Wcześniej, już w 1932 roku, uniwersytecka Komisja do zwalczania projektu nowej ustawy, powołana przez Senat UJ, podjęła inicjatywę wydania publikacji pt. *W obronie wolności szkół akademickich*. Ukazała się ona w 1933 roku. Profesor Kot zamieścił w niej tekst pt. *Podstawy historyczne współczesnej organizacji szkół akademickich*¹.

Pozbawienie prof. Kota katedry i nieskuteczne próby osadzenia go na katedrze historii literatury doprowadziły w końcu do powierzenia mu, w charakterze docenta prywatnego, prowadzenia seminarium z historii kultury i wychowania. Jednocześnie wydarzenia te otworzyły drzwi do intensyfikacji działalności politycznej. W 1933 roku wstąpił w szeregi Stronnictwa Ludowego, niebawem wszedł do Naczelnego Komitetu Wykonawczego tej partii, ożywił współpracę

1 Tekst ten ogłoszony został także w „Kwartalniku Pedagogicznym” 1933, nr 1.

z gen. Sikorskim, Wincentym Witosem, a później z Frontem Morges. Na tej niwie współpracował z nim dr Jan Hulewicz, chociaż nigdy formalnie nie należał do żadnej partii politycznej. Aktywną działaczką w Sekcji Kobiet Okręgu SL na Małopolskę i Śląsk była jego żona Maria Hulewiczowa, późniejsza sekretarka premiera Rządu RP na obczyźnie Stanisława Mikołajczyka, a po 1945 roku wicepremiera Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej. Współpracowała wówczas z Idą Kotową, żoną prof. Kota, i Heleną Mierzwiną, żoną adwokata Stanisława Mierzwę, wybitnego działacza ludowego, w latach okupacji jednego z przywódców Polskiego Państwa Podziemnego, więźnia moskiewskiej Łubianki, skazanego w 1945 roku procesie gen. Leopolda Okulickiego. Pomiędzy tymi rodzinami panowała atmosfera przyjaźni i współpracy (Gmitruk 2010: 19, *passim*).

W 1934 roku, kiedy prof. Kot aktywizował działalność polityczną, dr Jan Hulewicz uzyskując stypendium Funduszu Kultury Narodowej przybywał na Zachodzie, prowadząc kwerendy archiwalne i biblioteczne we Francji, Szwajcarii, Belgii i Niemczech. Ich rezultatem były rozprawy o studiach młodzieży polskiej w uniwersytetach zachodnioeuropejskich na przełomie XIX i XX wieku. Te cenne teksty, które ukazały się drukiem po 1935 roku, dopełniały dotychczasowy dorobek Jana Hulewicza z wyróżniającą się rozprawą pt. *Udział Galicji w walce o szkołę polską 1899–1914* (Warszawa 1934). Nie stały się one jednak podstawą habilitacji Jana Hulewicza, przeprowadzonej w maju 1939 roku, lecz była nią wydana w tym samym roku przez Polską Akademię Umiejętności książka pt. *Sprawa wyższego wykształcenia kobiet w Polsce w wieku XIX*. Profesor Kot nie mógł uczestniczyć w przewodzie habilitacyjnym, gdyż nie był już członkiem Rady Wydziału Filozoficznego UJ. Niemniej – jak wynika z dokumentacji habilitacyjnej Jana Hulewicza – zaproszony został na wykład habilitacyjny nt. „Opinia publiczna wobec Komisji Edukacji Narodowej”². Podkreślić należy, że Jan Hulewicz uzyskał habilitację, zatwierdzoną ostatecznie przez Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego 28 czerwca 1939 roku, nie drogą kariery uniwersyteckiej, lecz jako kierownik (od 1936 roku) Centralnej Biblioteki Nauczycielskiej przy Kuratorium Okręgu Szkolnego Krakowskiego (Dutkowska 1983: 109).

2 Archiwum UJ, Teczka habilitacyjna Jana Hulewicza.

Okres wojenny

W okresie wakacji 1939 roku miały miejsce ostatnie krakowskie spotkania Jana Hulewicza ze Stanisławem Kotem. Domyślać się można, że przedmiotem tych rozmów wobec zbliżającej się wojny były sprawy polityczne. Pod koniec sierpnia bowiem prof. Kot z żoną przeniósł się do Lwowa, który był wyznaczony przez gen. Sikorskiego jako miejsce spotkań działaczy opozycji w momencie wybuchu wojny. Docent Hulewicz pozostał w Krakowie. Po agresji sowieckiej 17 września 1939 roku, kiedy większość działaczy opozycyjnych na czele z gen. Sikorskim przekroczyła granicę rumuńską i podążyła do Francji, prof. Kot wciąż przebywał we Lwowie, który był pod okupacją sowiecką. Dopiero 13 października 1939 roku przedostał się do Rumunii (była to druga udana próba), a z początkiem listopada przez Zagrzeb, Mediolan i Morges, gdzie spotkał się z Ignacym Paderewskim, podążył do Paryża. 7 grudnia 1939 roku powołany został przez prezydenta RP Władysława Raczkiewicza na ministra stanu w rządzie gen. Sikorskiego, a po klęsce Francji i ewakuacji polskiego rządu do Londynu objął resort spraw wewnętrznych. Pomimo ogromu obowiązków ministerialnych, ważną dziedziną jego zainteresowań były kwestie nauki i kultury. Z jednej strony sprzyjał inicjatywie prof. Oskara Haleckiego odnoszącej się do Polskiego Uniwersytetu Zagranicą w Paryżu, z drugiej zaś podjął się akcji interwencyjnej na rzecz uwolnienia aresztowanych profesorów Uniwersytetu Jagiellońskiego. Ponadto 10 stycznia 1940 roku przejął nadzór nad reaktywowanym wcześniej przy Prezydium Rady Ministrów Funduszem Kultury Narodowej. Funduszem początkowo kierował dr Stanisław Lam, a od stycznia 1940 roku prof. Kazimierz Wodzicki z SGGW, któremu prof. Kot powierzył koordynację działań rządu na rzecz uwolnienia polskich profesorów. W tym bowiem czasie przebywający w Krakowie doc. Jan Hulewicz za pośrednictwem mec. Stanisława Mierzwy „Słomki” wezwany został przez ministra Kota do rychłego przedostania się do Francji, celem objęcia kierownictwa jednej z rządowych agend. Logistyką związaną z przerzuceniem Hulewicza na Zachód zajęli się Mierzwa wraz z Narcyzem Wiatrem „Zawojną” ze Stróż w powiecie gorlickim oraz Józefem Marcinkowskim (Fitowa 1994: 24). Toteż w kwietniu 1940 roku Hulewicz szlakiem kurierskim, zorganizowanym przez ks. Michała Matrasy, proboszcza

w Szczawnicy, wiodącym przez Słowację, Węgry, Jugosławię dotarł do Angers. Wcześniej tym samym szlakiem sprowadzeni zostali do Francji działacze Stronnictwa Ludowego: Władysław Banaczyk, Wiktor Kulerski i Paweł Siudak. Już 27 kwietnia Hulewicz został urzędnikiem przy Prezydium Rady Ministrów, zaś po ewakuacji polskich władz państwowych do Londynu objął kierownictwo Funduszu Kultury Narodowej (FKN), będącego wówczas strukturą rządową podległą ministrowi spraw wewnętrznych prof. Kotowi. Dotychczasowy kierownik FKN prof. Wodzicki został konsulem generalnym RP w Nowej Zelandii.

W warunkach wojny i okupacji Fundusz Kultury Narodowej dla środowisk naukowych i twórczych oraz ludzi kultury był najważniejszą agendą rządową. Służył bowiem pomocą materialną naukowcom, literatom, artystom, dziennikarzom, działaczom kultury w okupowanym kraju, a także wspierał owe środowiska stypendiami, jeżeli ich przedstawiciele przebywali na obczyźnie w różnych krajach świata. Najwięcej wysiłku kosztowała akcja pomocy dla kraju, gdyż wysyłanie paczek żywnościowych realizowano przez trzy ośrodki: Lizbonę (Grzybowski, Tebinka 2018), Sztokholm i Ankarę. Jakkolwiek kwestia działalności Funduszu Kultury Narodowej funkcjonującego przy rządzie RP w Londynie posiada odzwierciedlenie w dotychczasowej historiografii, to jednak nie doczekała się monograficznego opracowania. Zapewne liczył na takie opracowanie prof. Jan Hulewicz, który w 1968 roku opublikował wspomnieniowy tekst o tej swojej działalności (Hulewicz 1968: 335–359), którą wykonywał – jak zanotował w pamiętniku – „z pasją i sercem, z namietnością i przekonaniem” (Dutkova 1983: 111).

Niezależnie od kierowania Funduszem Kultury Narodowej, którą to działalność uważał za najważniejszą, od 1943 roku pełnił funkcję kierownika Działu Nauki i Szkół Wyższych w Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, redagował „Wiadomości Nauczycielskie”, wykładał w polskim Studium Pedagogicznym w Edynburgu, zastępował prof. Kota w polskim Komitecie Współpracy Kulturalnej, prezesował Klubowi Inteligencji Ludowej „Przebudowa” w Anglii, wchodził w skład zarządu Polskiego Instytutu Agrarno-Społecznego, był kuratorem ochrony praw autorskich polskich pisarzy na emigracji, prowadził działalność publicystyczną.

W pojałtańskiej rzeczywistości

Po powołaniu w Moskwie Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej ze Stanisławem Mikołajczykiem jako wicepremierem oraz wypowiedzeniu uznania rządu RP na emigracji, znaczna część działaczy ludowych powróciła do kraju. 24 lipca 1945 roku przybył do Polski Jan Hulewicz, zaś 9 sierpnia prof. Kot, który dwa dni później otrzymał nominację na ambasadora w Rzymie. Niebawem obydwaj wyjechali z Polski: Hulewicz wraz z rektorem Uniwersytetu Warszawskiego prof. Stanisławem Pieńkowskim i prezesem Związku Nauczycielstwa Polskiego Kazimierzem Majem ponownie do Anglii, a prof. Kot do Rzymu. W tym właśnie czasie w Glasgow ukazały się dwutomowe *Straty kultury polskiej* pod redakcją Adama Ordegi (pseudonim Jana Hulewicza) i prof. Tymona Terleckiego. Jednym z autorów tego zbiorowego dzieła był m.in. Stanisław Kot, kreśląc portret prof. Stanisława Estreichera. Natomiast po powrocie do Polski Hulewicz związał się jako profesor nadzwyczajny (od 9.10.1946), później zwyczajny (od 1959 roku) z Uniwersytetem Jagiellońskim, zajmując się historią oświaty i wychowania (zob. Szulakiewicz 2006).

Po sfałszowanych wyborach do sejmu w 1947 roku prof. Hulewiczowi dane było skutecznie dwie wcześniej przygotowane inicjatywy: przy poparciu Czesława Wycecha powołał do życia „Przegląd Historyczno-Oświatowy” jako organ Komisji do Badania Dziejów Oświaty i Wychowania ZNP oraz reaktywował przedwojenną „Bibliotekę Narodową”, założoną w 1919 roku przez Stanisława Kota, a od 1933 roku wydawaną przez Ossolineum. Jeżeli „Przegląd Historyczno-Oświatowy” został prawie natychmiast przez reżim komunistyczny zlikwidowany i wznowiony dopiero w 1959 roku, to „Biblioteka Narodowa” przetrwała przez ten trudny okres komunistycznych represji. Pierwsze powojenne tomy ukazały się wiosną 1947 roku. Były to wznowienia-przedruki z zachowanych przedwojennych matryc. Prof. Hulewicz firmował je jako sekretarz naukowy. Redaktorem „Biblioteki Narodowej” został dopiero 25 września 1947 roku i funkcję tę pełnił przez 33 lata. Najpierw wszystkie czynności redakcyjne wypełniał sam, od 1952 roku wspólnie z Samuelem Sandlem, a następnie z prof. Mieczysławem Klimowiczem. Jak wspomina prof. Jerzy Łanowski, „Wszystko trzeba było właściwie robić na nowo i inaczej, nie sprzeniewierzając się pięknej tradycji, nie odrywając

zbyt gwałtownie od tego, co już było zrobione i na swój czas dobrze zrobione” (Łanowski 1984: 379). Nie był to spokojny czas dla prof. Hulewicza (zob. Bagiński 2010). Jakkolwiek nie należał nigdy do partii politycznej, to jednak w oczach komunistycznych władz poczytywany był jako działacz mikołajczykowskiego PSL. Toteż na fali masowych represji wobec działaczy PSL prof. Hulewicz 2 października 1947 roku został aresztowany i osadzony w areszcie Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Krakowie. Po tygodniu został zwolniony (8.10.1947)³. Pretekstem aresztowania była znajomość z doc. Karolem Buczkiem z UJ, redaktorem PSL-owskiego tygodnika „Piast”, skazanym na 15 lat więzienia za rzekomą współpracę z podziemną organizacją Wolność i Niezawisłość (Terlecki 2002: 104–105). Warto przypomnieć, że 21 października 1947 roku z pomocą dyplomatów ambasady amerykańskiej w Warszawie opuścił Polskę drogą morską Stanisław Mikołajczyk, a 27 października Urząd Bezpieczeństwa Czechosłowacji aresztował Marię Hulewiczową, sekretarkę Mikołajczyka, usiłującą wraz z innymi działaczami PSL przedostać się na Zachód, skazaną niebawem w Warszawie na 8 lat więzienia. W tym samym czasie prof. Kot złożył dymisję z funkcji ambasadora w Rzymie i postanowił pozostać na emigracji. Od tej pory prof. Hulewicz nieustannie był na celowniku UB, doświadczając licznych represji w postaci inwigilacji, przesłuchań czy rozpracowywania agenturalnego. Z drugiej strony usiłowano – na szczęście bezskutecznie – pozbyć się go z uniwersytetu, o czym zaświadczały nieustanne przekształcenia katedr i przenoszenia go na nowo tworzone struktury wydziałowe. Choć owe represje jakkolwiek zelżały po śmierci Stalina w 1953 roku oraz na fali odwilży politycznej po 1956 roku, to jednak nie doprowadziły do zerwania kontaktów ze środowiskiem PSL, a tym bardziej z prof. Kotem, który żywo interesował się Polską, także w wymiarze naukowym. Informacje otrzymywał za pośrednictwem osób trzecich, nie tylko od prof. Hulewicza, ale także od prof. Henryka Barycza, nie mniej represjonowanego przez organy bezpieczeństwa (zob. Terlecki 2002: 12–37; Salmonowicz 2002: 179–194). Obydwaj – o czym należy powiedzieć – w warunkach represji

3 Biuletyn Informacji Publicznej Instytutu Pamięci Narodowej. Katalog osób „rozpracowywanych”. Hulewicz Jan – <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/580740> [dostęp: 21.03.2022].

i cenzury doprowadzili do wydania w 1949 roku Księgi Pamiątkowej dla prof. Kota. Nosiła ona tytuł *Studia z dziejów kultury. Księga zbiorowa*. Jej redaktorami byli Henryk Barycz i Jan Hulewicz, a wydawcą Jan Stanisław Gebethner. Jedynie widniejące na stronie tytułowej czerwone inicjały „S” i „K” oznaczały, że publikacja ta dedykowana była prof. Stanisławowi Kotowi. Geneza tej książki sięga 1938 roku, kiedy uczniowie prof. Kota zorganizowali komitet dla upamiętnienia 20-lecia powołania go na katedrę oraz 55 rocznicy jego urodzin i postanowili wydać księgę pamiątkową. Gotowe do druku matryce uległy wówczas zniszczeniu z powodu wybuchu wojny. Na szczęście większość tekstów udało się odzyskać, a niektóre zostały na nowo przygotowane (Barycz 1987: 64–65). Profesor Hulewicz zamieścił w tej księdze swój wykład habilitacyjny „Opinia publiczna wobec Komisji Edukacji Narodowej” wysłuchany wówczas przez prof. Kota.

W okresie krótkiej odwilży popaździernikowej, powrotu represjonowanych uczonych na katedry, ożywionych wyjazdów zagranicznych na kongresy bądź kwerendy biblioteczno-archiwalne, ówczesny rektor UJ prof. Zygmunt Grodziński zwrócił się 23 lutego 1957 roku do prof. Kota z zaproszeniem powrotu do Polski i objęcia katedry historii kultury. Jakkolwiek propozycja ta przyjęta została przez prof. Kota ze wzruszeniem, to jednak konkluzja odpowiedzi została uwarunkowana: „Gdy tylko zrealizowane będą w kraju te dwa warunki: całkowita wolność nauki i demokratyzacja życia politycznego, na jutrz stawiam się do wspólnych wysiłków z Wami, którzyście w najcięższych warunkach w pracy nie ustali” (Draus 1996b: 154).

Zaproszenie prof. Kota skutkowało nawiązaniem przez wielu polskich uczonych bliższych z nim kontaktów zarówno w postaci korespondencyjnej czy osobistych spotkań podczas ich pobytu w naukowych ośrodkach na Zachodzie. Komunistyczna bezpieka owe naukowe lub przyjacielskie kontakty potraktowała jako próbę odbudowania w kraju przez prof. Kota wpływów mikołajczykowskiego PSL, co stanowiło zagrożenie dla komunistycznego reżimu. W związku z tym urzędy bezpieczeństwa wszczęły sprawy rozpracowywania osób kontaktujących się z prof. Kotem. W pierwsze kolejności krakowska SB zintensyfikowała wcześniejsze sprawy wobec profesorów: Jana Hulewicza, Henryka Barycza, Adama Vetulaniego, Ignacego Zarębskiego i Jerzego Zathey. Niebawem podobne działania podjęto wobec prof. Romana Ingardena, prof. Adama

Krzyżanowskiego, prof. Stanisława Pigonia, prof. Józefa Japy, Romana Brandstaettera, Jana Wiktora – literata, prof. Feliksa Młynarskiego, prof. Zbigniewa Skąpskiego, a nawet prof. Władysława Tatarkiewicza z Warszawy oraz prof. Wiktora Weintrauba, wykładającego wówczas w Uniwersytecie Harvarda.

Ponieważ w wyniku rozpracowywania krakowska lista figurantów coraz bardziej się poszerzała, w grudniu 1959 roku Wydział III SB w Krakowie założył zbiorową sprawę operacyjną pod kryptonimem „Wenecja”. Z akt tej sprawy dowiedzieć się można, że prof. Hulewicz utrzymywał z prof. Kotem systematyczny kontakt listowny za pośrednictwem osób trzecich, regularnie przysyłał mu książki oraz informował o programach wydawniczych „Biblioteki Narodowej”. W tym czasie szczególnie inwigilowano prof. Barycza, który w 1959 roku powrócił z Paryża i spotkał się z prof. Kotem. Podejrzewano go, że przywiózł instrukcje od prof. Kota, pełniącego funkcję przewodniczącego Rady Naczelnej PSL na emigracji. Prawie wszystkim profesorom założono podsłuchy w miejscach ich zamieszkania oraz w pracy, z wyjątkiem mieszkania prof. Hulewicza, chociaż wiele razy podejmowano próby, ale zawsze pod jego nieobecność ktoś tam przebywał. Nawet w czasie pogrzebu jego matki Heleny Hulewiczowej w październiku 1961 roku usiłowano założyć podsłuch, ale przeszkodą była Maria Drozd, zatrudniona u Hulewiczów jako pomoc domowa (Komaniecka 2014: 201–205, 334–340, 426–428). Profesor Hulewicz posiadał podsłuch tylko w swoim biurze w Ossolineum.

Stwierdzić należy, że pomimo tak szerokiej akcji represyjnej wobec profesorów UJ, efekty pracy krakowskiej SB były mizerne. Wykryto tylko funkcjonowanie Koła Przyjaciół prof. Stanisława Kota, któremu przewodniczył Artur Kopacz, kolega prof. Kota z rzeszowskiego gimnazjum i studiów polonistycznych we Lwowie. Uczestnicy tego koła spotykali się zazwyczaj w domach prywatnych, dzieląc się wspomnieniami, prowadząc także naukowe dyskusje⁴. Jednak

4 Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej, Oddział w Krakowie, sygn. Kr 010/10151/11 (Materiały operacyjne dot. Jan Hulewicz, Henryk Barycz). Wykorzystano także: IPN BU 00231/247/1 (Emigracyjny działacz PSL Stanisław Kot i jego kontakty w kraju), IPN BU 00231/247/2 (Wroga działalność prof. Kota Stanisława – działacza emigracyjnego PSL i jego kontakty w kraju), IPN Kr 010/10151/12 (Materiały operacyjne dot. Jan Hulewicz, Henryk Barycz. Kontrola operacyjna profesorów Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie 1947–1985).

o wiele ważniejszą dla SB była kwestia niedopuszczenia do publikacji w Ossolineum wspomnień Wincentego Witosa, o co zabiegał prof. Hulewicz w porozumieniu z prof. Kotem. Na trop tej inicjatywy prof. Hulewicza wpadła wrocławska SB przy okazji prowadzenia akcji rozpracowywania profesorów Uniwersytetu Wrocławskiego utrzymujących kontakty z prof. Kotem. W 1958 roku najpierw wszczęto dwie duże sprawy operacyjne pod kryptonimami „Demagodzy” i „Podżegacze”, później scalając je do kryptonimu „Podżegacze”. Na liście figurantów, czyli osób rozpracowywanych, znaleźli się następujący profesorowie: Stefan Inglot, Wincenty Styś, Jerzy Łanowski, Tadeusz Kotula, Marian Morelowski, Stanisław Rospond, Jerzy Krókowski, Józef Gajek, Zofia Mikulska, Franciszek Dutkiewicz, Zygmunt Albert – wszyscy wywodzili się ze Lwowa i związani byli z PSL. Jednocześnie SB zwerbowało do współpracy ówczesnego dyrektora Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, a zarazem profesora Uniwersytetu Wrocławskiego, wywodzącego się ze Lwowa Jana Trzynadłowskiego (1912–1995) ps. „Konrad”, który także posiadał bliskie, a nawet bezpośrednie kontakty z prof. Kotem. Spotkał się z nim osobiście w 1959 roku podczas wyjazdu do RFN. Dzięki rekomendacji prof. Kota nawiązał kontakt z mec. Stanisławem Mierzwą w Krakowie (Kamiński 2003: 175–197). To właśnie prof. Trzynadłowski ujawnił funkcjonariuszom SB zamiar wydania wspomnień Witosa przez prof. Hulewicza. Ponadto realizując polecenia SB wypożyczył od mec. Mierzwy owe wspomnienia, które po skopowaniu przekazał funkcjonariuszom bezpieczeństwa. W ten sposób prof. Trzynadłowski uniemożliwił prof. Hulewiczowi wydanie wspomnień Witosa w Ossolineum. Ostatecznie prof. Kot wydał je w 1964 roku w Instytucie Literackim w Paryżu w serii Biblioteka „Kultury”. W Polsce ukazały się dopiero w 1978 roku, niestety ocenzone.

Z początkiem 1964 roku aktywność prof. Kota przerwana została z powodu wylewu krwi do mózgu, co spowodowało częściowy paraliż ciała. Od tej pory przez 12 lat, walcząc z przeciwnościami zdrowia, dokonywał remanentu swojego długiego i bogatego życia. To wówczas swoje naukowe archiwum wraz z częścią osobistej biblioteki przeznaczył w testamencie dla Biblioteki Jagiellońskiej, upoważniając prof. Jana Hulewicza do wykonania swojej woli. Toteż w lecie 1964 roku prof. Hulewicz porządkował w mieszkaniu Kota jego archiwum, oddzielając zbiory polityczne od naukowych, a następnie przesyłając

je do Krakowa. Dokumenty natury politycznej prof. Kot zamierzał jeszcze zatrzymać, licząc na poprawę zdrowia i dokończenie własnych wspomnień⁵. Wobec braku nadziei na odzyskanie intelektualnej sprawności podczas dwóch kolejnych pobytów prof. Hulewicz w Londynie w 1967 i 1968 roku uzgodniono, że zbiory polityczne zostaną podzielone: większość otrzyma Zakład Historii Ruchu Ludowego w Warszawie, a pozostałą część Instytut i Muzeum gen. Sikorskiego w Londynie (Gmitruk, Hemmerling, Sałkowski 1995: 6). W 1968 roku miało miejsce ostatnie spotkanie prof. Hulewicz z prof. Kotem.

Prof. Stanisław Kot zmarł 26 grudnia 1975 roku w wieku 90 lat. W swoich wspomnieniach o prof. Kocie prof. Wiktor Weintraub napisał: „Z jego śmiercią odchodzi ostatni z współczesnych polihistorów polskich...” (Weintraub 1994: 491). W 1980 roku do wieczności odszedł prof. Jan Hulewicz.

Bibliografia

Materiały źródłowe

- Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie
- Teczka habilitacyjna Jana Hulewicza
- Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie
- sygn. IPN BU 00231/247/1. Emigracyjny działacz PSL Stanisław Kot i jego kontakty w kraju
- sygn. IPN BU 00231/247/2. Wroga działalność prof. Kota Stanisława – działacza emigracyjnego PSL i jego kontakty w kraju
- Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej, Oddział w Krakowie
- sygn. IPN Kr 010/10151/11. Materiały operacyjne dot. Jan Hulewicz, Henryk Barycz
- sygn. IPN Kr 010/10151/12. Materiały operacyjne dot. Jan Hulewicz, Henryk Barycz. Kontrola operacyjna profesorów Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie 1947–1985

5 Cztery części wspomnień prof. Kota ukazały się w paryskich „Zeszytach Historycznych” (Nr 11 i 12 w 1967 roku; nr 13 i 14 w 1968 roku). Kolejny zachowany fragment pt. *Wspomnienia z początkowego okresu II wojny światowej* ukazał się w „Przeglądzie Polonijnym” (nr 3, 1981).

Publikacje

- Bagieński W. i in. (oprac.) (2010). *Stanisław Mikołajczyk w dokumentach aparatu bezpieczeństwa*, t. 1–3, Warszawa–Łódź: Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu.
- Barycz H. (1987). *Stanisław Kot – życie i dzieło*, [w:] S. Kot, *Polska złotego wieku a Europa. Studia i szkice*. Wyboru dokonał, przygotował do druku i wstępem opatrzył Henryk Barycz, Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, s. 5–88.
- Bielak F. (1979). *Z odległości lat. Wspomnienia i sylwetki*, wybór i opracowanie Kasper Świerżowski, Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- Draus J. (1996a). *Profesor Stanisław Kot – portret polityka*, [w:] S. Dąbrowski (red.), *Chłopi – naród – kultura*, t. 2: *Działalność polityczna ruchu ludowego*, Rzeszów: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej, s. 61–72.
- Draus J. (1996b). *Stanisław Kot – historyk kultury i wychowania*, „Roczniki Nauk Społecznych”, t. 24, z. 2, s. 335–355.
- Dutkowska R. (1983). *Profesor Jan Hulewicz*, „Pismo”, nr 3, s. 108–114.
- Dutkowska R. (2000a). *Jan Hulewicz (1907–1980)*, [w:] J. Dybiec (red.), *Uniwersytet Jagielloński. Złota Księga Wydziału Historycznego*, Kraków: Księgarnia Akademicka, s. 500–509.
- Dybiec J. (2000b). *Stanisław Kot (1885–1975)*, [w:] J. Dybiec (red.), *Uniwersytet Jagielloński. Złota Księga Wydziału Historycznego*, Kraków: Księgarnia Akademicka, s. 260–270.
- Dybiec J. (2000c). *Uniwersytet Jagielloński 1918–1939*, Kraków: Polska Akademia Umiejętności.
- Fitowa A. (1994). *Stanisław Mierzwa „Słomka” na tle swoich czasów*, Wierchosławice: Muzeum Wincentego Witosa.
- Fitowa A. (red.) (2001). *Stanisław Kot – uczony i polityk. Pokłosie sesji naukowej*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Gmitruk J. (2010). *Maria Hulewiczowa. Sekretarka Stanisława Mikołajczyka*, Warszawa: Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego.
- Gmitruk J., Hemmerling Z., Sałkowski J. (oprac.) (1995). *Z ziemi sowieckiej – z domu niewoli. Relacje, raporty, sprawozdania z londyńskiego archiwum prof. Stanisława Kota*, Warszawa: Ludowe Towarzystwo Naukowo-Kulturalne.
- Grzybowski A., Tebinka J. (2018). *Na wolność przez Lizbonę. Ostatnie okręty polskich nadziei*, Warszawa: Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu.
- Hulewicz J. (1968). *Działalność Funduszu Kultury Narodowej w dziedzinie pomocy dla kraju (1940–1945)*, [w:] *Studia i materiały z dziejów nauki polskiej. Seria A. Historia Nauk Społecznych*. Zeszyt 12, red. L. Hajdukiewicz, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, s. 335–359.
- Kamiński Ł. (2003). *Kryptonim „Podżegacze”*, „Pamięć i Sprawiedliwość”, t. 2, nr 1(3), s. 175–197.

- Komaniecka M. (2014). *Pod obserwacją i na podsłuchu. Rzeczowe środki pracy operacyjnej aparatu bezpieczeństwa w województwie krakowskim w latach 1945–1990*, Kraków: Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, Wydawnictwo „Dante”.
- Kot S. (1945). *Stanisław Estreicher na tle życia kulturalnego Krakowa*, [w:] *Straty kultury polskiej 1939–1944*, red. A. Ordęga, T. Terlecki, t. 2, Głogów: Książnica Polska.
- Koźmian D. (2000). *Jan Hulewicz (1907–1980) i jego miejsce w historii wychowania XX wieku*, [w:] W. Szulakiewicz (red.). *Historycy wychowania II Rzeczypospolitej*, Warszawa: Studio Wydawnicze „Familia”, s. 133–150.
- Łanowski J. (1984). *Jan Hulewicz (19 maja 1907 – 7 października 1980)*, „Pamiętnik Literacki”, t. 75, z. 1, s. 375–382.
- Osiński Z. (2007). *Janusz Jędrzejewicz – pilsudczyk i reformator edukacji (1885–1951)*, Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Rutkowski T.P. (2000). *Stanisław Kot 1885–1975. Biografia polityczna*, Warszawa: Wydawnictwo DiG.
- Salmonowicz S. (2002). *Profesorowie Uniwersytetu Jagiellońskiego jako przedmiot inwigilacji organów UB i SB*, „Czasy Nowożytne”, t. 13, s. 179–194.
- Szczucki L. (1999). *Stanisław Kot*, „Odrodzenie i Reformacja w Polsce”, t. 43, s. 195–212.
- Szulakiewicz W. (2006). *Historia oświaty i wychowania w Polsce. 1944–1956*, Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Terlecki R. (2002). *Profesorowie UJ w aktach UB i SB*, Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- Wajsbłum M. (1996). „Zawsze byłem Żydem dla Polaków i Polakiem dla Żydów”. *Listy Marka Wajsbłuma do Stanisława Kota z lat 1927–1961*. Opracowali i wstępem opatrzyli Zdzisław Pietrzyk i Zbigniew Koziński, Kraków: Biblioteka Jagiellońska.
- Weintraub W. (1994). *O współczesnych i o sobie. Wspomnienia, sylwetki, szkice literackie*. Opracowanie i wstęp Stanisław Barańczak, Kraków: Znak.
- Żongołłowicz B. (2004). *Dzienniki 1930–1936*. Opracowała Dorota Zamojska, Warszawa: Wydawnictwo Retro-Art.

ADRES DO KORESPONDENCJI

Prof. dr hab. Jan Draus
 Uniwersytet Rzeszowski
 Instytut Historii
 e-mail: draus-jan@wp.pl

Władysław Szulakiewicz

ORCID: 0000-0001-8614-2955

Akademia Ignatianum w Krakowie

Działalność Stanisława Tynca na rzecz rozwoju historii wychowania po II wojnie światowej

The Activity of Stanisław Tync for
the Development of the History of Education After
the Second World War

ABSTRACT

The article is devoted to one of the most distinguished Polish scholars and academic teachers, Stanisław Franciszek Tync. In his academic and professional biography, two periods should be distinguished: the interwar period and the postwar period. The text focuses on a presentation of his activities concerning the development of the history of education after the Second World War. At that time, he was an academic teacher at the University of Wrocław. The presented reflection focuses on the discussion of his scientific, organizational, and didactic activity related to teaching the history of education. His merits in educating young scientific staff are also outlined. The issue of Tync's participation in the scientific life of historians of education is also discussed.

The article was prepared using mainly archival materials from the Archives of the Polish Academy of Sciences in Warsaw, Archives of the Jagiellonian University, Archives of the University of Wrocław.

KEYWORDS

Stanisław Tync,
historian of education
and upbringing, history
of upbringing, didactic
activity, organizational
and scientific activity

SŁOWA KLUCZOWE

Stanisław Tync, historyk
oświaty i wychowania,
historia wychowania,
działalność
dydaktyczna,
działalność
organizacyjno-
naukowa

SPI Vol. 25, 2022/2
e-ISSN 2450-5366

DOI: 10.12775/SPI.2022.2.002
Nadesłano: 28.02.2022
Zaakceptowano: 09.05.2022

The correspondence, reviews, and opinions of Tync, as well as the documentation of his didactic activity, turned out to be crucial for any discussion of the topic. From these sources, we can read Tync's contribution to the development of the scientific community of educational historians and reconstruct the issues of teaching the history of education.

ABSTRAKT

Artykuł poświęcony jest jednemu z zasłużonych polskich uczonych i nauczycieli akademickich, Stanisławowi Franciszkowi Tyncowi. W jego biografii naukowej i zawodowej należy wyróżnić dwa okresy: międzywojenny i powojenny. W tekście skoncentrowano się na ukazaniu jego działalności dotyczącej rozwoju historii wychowania po II wojnie światowej. Wówczas był on nauczycielem akademickim w Uniwersytecie Wrocławskim. W prezentowanej refleksji skupiono się na omówieniu jego aktywności naukowo-organizacyjnej i dydaktycznej związanej z nauczaniem historii wychowania. Naszkicowano jego zasługi w kształceniu młodej kadry naukowej. Zasygnalizowano także zagadnienie udziału Tynca w życiu naukowym środowiska historyków wychowania.

Artykuł opracowano wykorzystując głównie materiały archiwalne znajdujące się w Archiwum Polskiej Akademii Nauk w Warszawie, Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz Archiwum Uniwersytetu Wrocławskiego. Dla omówienia podjętego tematu istotna okazała się korespondencja, recenzje i opinie autorstwa Tynca oraz dokumentacja jego działalności dydaktycznej. Ze źródeł tych można odczytać jego zasługi w rozwoju środowiska naukowego historyków wychowania oraz zrekonstruować zagadnienia nauczania historii wychowania.

Wprowadzenie

Stanisław Franciszek Tync przez cały okres po II wojnie światowej związany był z Uniwersytetem Wrocławskim¹. Jego działalność na rzecz rozwoju polskiej historii wychowania przejawiała się w tym okresie w aktywności ukierunkowanej na kształcenie młodej kadry naukowej i edukacji w zakresie historii wychowania na poziomie akademickim. To tym zagadnieniom poświęcone są rozważania w niniej-

1 W artykule wykorzystuję podstawowe dane z biografii naukowej Stanisława Tynca ustalone w moich opracowaniach podanych w bibliografii.

szym artykule. Pomija się natomiast analizę twórczości naukowej, która znalazła wyraz przynajmniej w częściowej formie w niektórych dotychczasowych opracowaniach (Barycz 1964; Kasprzyk 1968; Szulakiewicz 2000, 2002, 2006). Chociaż nie jest to jeszcze pełny obraz jego twórczości naukowej.

Stanisław Tync z wykształcenia był polonistą i filologiem klasycznym, co ujawniało się w jego późniejszej pracy naukowej i dydaktycznej², lecz z zamiłowania historykiem oświaty i wychowania. Także publikacje, które były podstawą awansów naukowych (doktorat i habilitacja) dotyczyły historii oświaty i wychowania. Henryk Barycz przedstawiając biogram Tynca i charakteryzując go jako historyka wychowania napisał:

Dominantą życia Stanisława Tynca były dwa żywioły i pasje. Jedna to nauczycielstwo pojęte nie jako zawód, ale rodzaj szczytnej misji. W oświacie widział on jedną z głównych dźwigni postępu społecznego, toteż wprzął się do tej pracy, oddając jej niewyczerpany zapas energii. Drugą pasją i miłością zmarłego, którą mógł urzeczywistnić głównie poprzez książki, była historiografia oświaty i szkolnictwa [...] był zamiłowanym historykiem wychowania i szkoły (Barycz 1964, 287–288).

Dodać należy, że owe pasje realizował działając w kilku towarzystwach naukowych, które patronowały rozwojowi historii wychowania (Barycz 1964; Kaczmarek 1980; Szulakiewicz 2002). Tych także obszarów aktywności dotyczyła jego działalność powojenna.

Stanisław Tync i jego droga do katedry uniwersyteckiej

Stanisław Tync należy do grona uczniów Stanisława Kota obok m.in. takich historyków oświaty, wychowania i kultury jak: Henryk Barycz, Wanda Bobkowska, Jan Hulewicz, Ignacy Zarębski (Śródka 1995: 296). Jego mistrzem w czasie studiów i opiekunem pracy doktorskiej był Ignacy Chrzanowski. W Krakowie zdobył wykształcenie, zarówno na poziomie średnim, jak też wyższym, studiując w Uniwersytecie Jagiellońskim w latach 1907/08–1911/12. W czasie studiów uniwersyteckich uczestniczył oprócz wykładów, ćwiczeń i pro-seminariów w licznych seminariach. Był seminarzystą m.in. takich

2 Był autorem i współautorem podręczników oraz przewodników do nauczania języka polskiego.

uczonych jak: Ignacy Chrzanowski, Piotr Bieńkowski, Jan Łoś, Stefan Pawlicki, Leon Sternbach, Maurycy Straszewski, Stanisław Tarnowski, Józef Tretiak. Jeśli dodać, że słuchał wykładów Mariana Zdziechowskiego i Stanisława Windakiewicza, to lista jego nauczycieli jest imponująca (A PAN, Warszawa, sygn. III-138. Spuścizna S. Tynca). Warto jednak przypomnieć, że studiował na Uniwersytecie Jagiellońskim w tym okresie, kiedy wykłady z historii wychowania i konwersatoria pedagogiczne prowadził Leon Kulczyński³. Jego wykłady Tync oceniał jednak nisko, określając je jako „anemiczne, oklepne i nudne” (Tync 1946). W „Autocharakterystyce” przygotowanej w związku z wnioskiem o stanowisko profesora zwyczajnego napisał, że wykłady Kulczyńskiego „były uważane przez studentów za niezmiernie nudne i odpychające” (A UW. Akta osobowe S. Tynca, sygn. 120). Dodawał przy tym, że wykłady z historii szkolnictwa prowadził Antoni Karbowski, którego „prace gruntowane i źródłowe były cenione, ale jego wykłady nie emocjonowały młodzieży, a seminaria jego uczęszczane były przez niewielu, brak im było atrakcyjności” (A UW. Akta osobowe S. Tynca, sygn. 120). Ponadto zajęcia Kulczyńskiego były obowiązkowe dla studentów, zaś Karbowskiego nie. Kolejnym etapem w życiu Tynca był Toruń, do którego przybył w 1920 roku. Tu najpierw pracował jako nauczyciel gimnazjum toruńskiego (Bojarska 1974: 40–42), a następnie objął kierownictwo Wyższych Kursów Naukowych (Tyncowa 1974)⁴. Włączył się w nurt badań nad historią Pomorza, głównie Torunia (Kasprzyk 1968).

W roku 1923 uzyskał stopień doktora, a promotorem jego rozprawy doktorskiej był Ignacy Chrzanowski (AUJ WF II 504. Teczka doktorska S. Tynca)⁵. Praca nosiła tytuł „Nauka moralna w szkołach Komisji Edukacji Narodowej”. W opinii dotyczącej rozprawy doktorskiej Ignacy Chrzanowski podkreślił sumienność doktora i ważność podjętego tematu. Z kolei Jan Łoś w swej recenzji wskazał, że rozprawa pod względem źródłowych poszukiwań

3 Leon Kulczyński (1847–1932) – dr filozofii, nauczyciel i dyrektor Gimnazjum św. Anny w Krakowie, docent UJ.

4 Ciekawe informacje do okresu toruńskiego Stanisława Tynca przynoszą wspomnienia Marii Tyncowej. Zob. Tyncowa (1974: 43–46).

5 Stanisław Tync składał egzamin z filozofii (egzaminatorzy: Witold Rubczyński i Władysław Heinrich) oraz z języka polskiego i filologii klasycznej (egzaminatorzy: Jan Łoś i Ignacy Chrzanowski).

została przeprowadzona skrupulatnie, a badania były szeroko zakrojone. Wyjaśnia wiele zagadnień i daje poznać niektóre postaci zasłużone w przeszłości (AUJ WF II 504. Akta doktorskie S. Tynca). Pięć lat później w 1928 roku uzyskał na Uniwersytecie Jagiellońskim *veniam legendi* w zakresie historii wychowania i szkolnictwa (AUJ WFII 121. Akta habilitacyjne S. Tynca)⁶.

Warto przypomnieć przebieg kolokwium, a zwłaszcza zadawane pytania przez Stanisława Kota, Zygmunta Mysłakowskiego i Władysława Konopczyńskiego. Pytania dotyczyły następujących zagadnień: 1. Ogólne kształcenie umysłowe w starożytnej Grecji i Rzymie, 2. Wpływ starożytności na epokę humanistyczną, 3. Kwin-tylian i Sturm, 4. Wpływ Sturm w Polsce, 5. Kierunek Konarskiego i Komisji Edukacji Narodowej, 6. Neohumanizm, 7. Wychowanie samorządne i wychowanie planowe, 8. Ewolucja typów wychowania w przebiegu dziejowym, 9. Prąd indywidualny w pedagogice XVIII w., 10. Pestalozzi i współczesne prądy pedagogiki społecznej, 11. Rola szkoły lunewilskiej Leszczyńskiego w dziejach wychowania⁷, 12. Stosunek fizjokratów z Polską w dziedzinie edukacji (AUJ WF II 121. Akta habilitacyjne, sprawozdanie z przebiegu habilitacji). Po wysłuchaniu odpowiedzi kandydata Rada Wydziału uznała wynik kolokwium habilitacyjnego za zadowalający. Z kolei wykład habilitacyjny, który odbył się 8 listopada 1928 roku, uznano jednogłośnie za zadowalający i odpowiadający wymogom wykładu habilitacyjnego, zaś 23 listopada 1928 roku Rada Wydziału uznała habilitację za dokonaną i udzieliła Stanisławowi Tyncowi *veniam legendi* z zakresu historii wychowania i szkolnictwa.

Trzy lata później, w roku 1931, przeniósł habilitację z Uniwersytetu Jagiellońskiego na Uniwersytet Poznański⁸. Na Uniwersy-

6 Podstawą habilitacji był, jak dzisiaj byśmy określili, cykl publikacji wydanych po uzyskaniu stopnia doktora, na który składały się m.in. *Dzieje Gimnazjum Toruńskiego*, t. 1: *Najdawniejsze ustawy Gimnazjum Toruńskiego*, a nie jak błędnie podaje Stanisław Adamek praca pt. *Poglądy pedagogiczne reformacji* (Adamek 1998). Temat „Poglądy pedagogiczne reformacji” był jednym z trzech tematów wykładów zgłoszonych przez Tynca do wyboru.

7 Chodzi o Szkołę Rycerską Stanisława Leszczyńskiego w Lunéville.

8 Stanisław Kot zachęcał go, aby podjął zajęcia w Krakowie na Uniwersytecie Jagiellońskim. Motywował go do dalszej pracy naukowej. Nie dziwi fakt, że w jednym z życiorysów napisanych w okresie wrocławskim stwierdzał: „na docenta historii wychowania i szkolnictwa habilitowałem się w Uniwersytecie

tecie Poznańskim realizował zajęcia zlecone, tj. wykłady z historii wychowania i seminaria na Wydziale Humanistycznym⁹. W 1938 roku został mianowany egzaminatorem historii wychowania Komisji Egzaminacyjnej dla Egzaminów Magisterskich na Wydziale Humanistycznym tamtejszego uniwersytetu¹⁰ (A PAN, sygn. III-138. Spuścizna S. Tynca)¹¹.

Stanisław Tync należał do grona tych historyków wychowania okresu międzywojennego, którzy łączyli badania naukowe z pracą nauczycielską w szkolnictwie średnim, co było w ówczesnym czasie normą, bowiem większość nauczycieli akademickich podejmowała się pracy pedagoga w szkołach średnich. Tak było i w przypadku Tynca. Był on nauczycielem w kilku szkołach średnich, m.in. w: V Gimnazjum w Krakowie, w Pińczowie, w Gimnazjum im. Batorego w Warszawie, Gimnazjum im. Kopernika w Toruniu. Jedną z uczennic, wspominając go jako nauczyciela, napisała:

Widziało się, jak głęboką wiedzę ma ten człowiek, z jakim zapałem odnosi się do swego przedmiotu, z jakim poczuciem odpowiedzialności wykonuje swój zawód. Wymagał od nas solidnej pracy, co uznaliśmy bez sprzeciwu, bo sam dawał z siebie bardzo dużo. Jego oceny naszych zadań pisemnych to były prawdziwe, wszechstronne recenzje... Był też prawdziwym, mądrym psychologiem-wychowawcą. Nie traktował nas jako gromady niedowarzonych smarkaczy, lecz jako myślących, dorosłych niemal ludzi, z których zdaniem i właściwościami indywidualnymi trzeba się liczyć, z którymi można poważnie dyskutować (Bojarska 1974: 40–41).

Jagiellońskim u prof. Kota” (A UW. Akta osobowe S. Tynca, sygn. 120. Życiorys z roku 1946).

- 9 Zaznaczyć trzeba, że w tym czasie w Uniwersytecie Poznańskim zajęcia z historii wychowania prowadzili m.in.: Ludwik Jaxa-Bykowski, Eugeniusz Piasecki, Stefan Frycz, Ludwik Posadzy, Andrzej Niesiołowski.
- 10 Stanisław Tync pracując w Poznaniu był egzaminatorem późniejszej gen. Elżbiety Zawackiej.
- 11 Archiwum PAN w Warszawie. Akta S. Tynca, III-138 (zawierają: materiały biograficzne, materiały dotyczące twórczości naukowej i dydaktycznej, korespondencje, recenzje wydawnicze i związane z awansami naukowymi w szkole). Szczególnie cenna dla powstania niniejszego tekstu okazała się korespondencja. Zważywszy, że oprócz wymienionych w tekście historyków wychowania Tync prowadził korespondencję m.in. z takimi uczonymi jak: Ludwik Bandura, Ludwik Chmaj, Władysław Heinrich, Feliks Korniszewski, Bogdan Nawroczyński, Stefan Wołoszyn, Stefan Truchim, Bogdan Suchodolski, Jadwiga Lechicka, Helena Radlińska, Józef Pieter, Kazimierz Sośnicki i in.

Wart podkreślenia jest fakt, że już w okresie międzywojennym był dyrektorem Państwowych Wyższych Kursów Nauczycielskich w Toruniu i Poznaniu, tak więc był zaangażowany w kształcenie nauczycieli. W czasie wojny uczestniczył w tajnym nauczaniu. Jak wynika z analizy źródeł z okresu międzywojennego, nie udało się mu objąć katedry uniwersyteckiej. Zresztą chyba bardziej był pochłonięty działalnością nauczycielską.

Wrocławski okres w działalności naukowo-organizacyjnej i dydaktycznej Stanisława Tynca

Po II wojnie światowej Stanisław Tynec zrealizował przedwojenne pragnienie Stanisława Kota, który nalegał, aby został on przede wszystkim nauczycielem akademickim. 5 grudnia 1945 roku Tynec objął stanowisko profesora nadzwyczajnego na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Wrocławskiego (A UW, sygn. 120. Akta osobowe S. Tynca)¹². Podejmując pracę w Uniwersytecie Wrocławskim nie był pewien w jakich strukturach zostaną mu przydzielone obowiązki akademickie i zajęcia. Wiele wysiłku poświęcił organizacji studiów pedagogicznych i tworzeniu zespołu nauczycieli akademickich w zakresie pedagogiki (Chamcówna, Kargul 1989; Kaczmarek 1980).

Decydując się na pracę w Uniwersytecie Wrocławskim, skierował pismo do dziekana Wydziału Humanistycznego, profesora Jerzego Kowalskiego, organizatora i pierwszego dziekana tego wydziału, w którym poinformował, że zgadza się na objęcie Katedry Pedagogiki lub Katedry Historii Oświaty i Szkolnictwa. Ostatecznie wyraził zgodę na objęcie Katedry Pedagogiki (A UW, Akta osobowe S. Tynca, sygn. 120, Pismo z roku 1945). Przyjmując propozycję organizacji studiów pedagogicznych, jako kierownik Katedry Pedagogiki włączył się w nurt wielu prac ogólnouniwersyteckich. Uczestniczył w pierwszym posiedzeniu Rady Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Wrocławskiego, które odbyło się 30 stycznia 1946 roku, podczas którego podejmowano uchwały dotyczące spraw organizacyjnych Wydziału Humanistycznego. Był w tym czasie niezwykle aktywny jako członek

12 Akta zawierają m.in. życiorysy, wykaz publikacji, wnioski o nadanie stopni naukowych wraz z opiniami o dorobku naukowym, autocharakterystykę, ankiety dorobku naukowego, wykaz wykładów prowadzonych przez Tynca.

różnych komisji uniwersyteckich. Troszczył się tak o młodych pracowników, adeptów nauki, jak i doświadczonych już uczonych, którzy dołączyli do grona jego pracowników. Przykładem niech będzie przyjęcie do grona swych pracowników Henryka Barycza, który został oddelegowany z Uniwersytetu Jagiellońskiego do Uniwersytetu Wrocławskiego¹³. W liście z 22 sierpnia 1949 roku, chcąc uzyskać informację w jakiej jednostce Uniwersytetu Wrocławskiego zamierza podjąć pracę, pisał do nowego kolegi: „Zdaję sobie sprawę z tego, z jaką niechęcią Pan zmienia miejsce pracy na skutek decyzji władz, Kraków na Wrocław. Rozumiem Pana Kolegę dobrze, choć osobiście ja się bardzo cieszę, że Pan na naszej niwie wrocławskiej zacznie pracować i że zyskałem towarzysza roboty uniwersyteckiej”. Jak wynika z listu Barycz miał możliwość podjęcia pracy w Instytucie Historii i Instytucie Literatury Polskiej. W dalszej części listu zaprasza Barycza do współpracy z Katedrą Pedagogiki. Tak się też stało, a dalsza korespondencja z Baryczem ujawnia ogromną troskę Tynca w kwestii pracy „krakowskiego profesora”, nawet w najdrobniejszych sprawach organizacji jego zajęć. Dodać należy, że wraz z Baryczem jako swoim mistrzem na Uniwersytet Wrocławski przybyła Mirosława Chamcówna, którą także Tynec otoczył opieką naukową (Szablicka-Żak 2002). Jego aktywność dotyczyła również organizacji zbiorów bibliotecznych z dziedziny pedagogiki. W tej sprawie zwracał się o pomoc do Jana Hulewicza, Henryka Barycza i Wandy Bobkowskiej, twierdząc, że Zakład Pedagogiki jest bardzo ubogi nawet w polskie dzieła. Między innymi zdobywał dublety z innych bibliotek, na przykład z Biblioteki Pedagogicznej w Krakowie (A PAN, sygn. III-138. Spuścizna. List do H. Barycza z 31 marca 1948 r.).

Jeden z jego uczniów, Stefan Kaczmarek, tak napisał o aktywności Stanisława Tynca, a zwłaszcza o organizacji prac katedry:

Nie było to łatwe zadanie, ale doświadczony wychowawcza i nauczyciel, zahartowany organizator i znany w świecie naukowym pracownik, sprawnie i trafnie wywiązał się z niego w powierzzonej mu placówce naukowej i od 16 I 1946 r. rozpoczęły się regularnie zajęcia dla 25 studentów zapisanych na kierunku pedagogika (Kaczmarek 1980: 52–53)¹⁴.

13 Henryk Barycz pracował w Uniwersytecie Wrocławskim jedynie do roku 1953, a następnie powrócił na Uniwersytet Jagielloński.

14 Warto dodać, że Stefan Kaczmarek w latach 1967/68–1978/79 sprawował funkcję kierownika Katedry Pedagogiki, tej którą stworzył i którą kierował Stanisław Tynec.

Trzeba jednak nadmienić, że trudności te odnosiły się nie tylko do spraw organizacyjno-naukowych na Uniwersytecie Wrocławskim, ale i w ogóle do życia naukowego w Polsce, w tym funkcjonowania środowiska pedagogicznego, w którym musiał działać. Wielokrotnie w listach do Barycza lub Hulewicza poruszał te kwestie i problemy, z którymi się nie zgadzał. Tak było wielokrotnie po posiedzeniach Towarzystwa Pedagogicznego i odbywanych dyskusjach nad sprawami kierunków prac w zakresie pedagogiki i nad wydawnictwami. Jednak szczególnie trudna sytuacja nastąpiła po likwidacji kierunku pedagogika. Wówczas jako członek Rady Głównej Szkolnictwa Wyższego mógł poznać tajniki podejmowanych uchwał w sprawie funkcjonowania kierunku. W liście do Hulewicza z 22 stycznia 1955 roku napisał: „My, tzn. nasza katedra, a z nami dziekan Inglot i rektor Marczewski wojujemy teraz, prawdopodobnie bez powodzenia o kierunek pedagogiki”. Informował, że na posiedzeniu Rady Głównej Szkolnictwa Wyższego w tej sprawie przeciwny był przywróceniu pedagogiki w Uniwersytecie Wrocławskim Bogdan Suchodolski. Całą sytuację w pedagogice opisał następująco:

[...] bo p. Bogdan – jak stale to widzimy – chce być dyktatorem w Polsce nad pedagogiką, a z Warszawy chce zrobić monopolistyczną sadybę pedagogiki, no i bronić, jak Grenady, pedagogiki marksistowskiej, na której się on najlepiej zna, od niepamiętnych czasów, bodaj od czasów sanacji ją wyznaje, no itd., itd. I krótko, i węzłowato, wszystko w tej dziedzinie zostało po dawnemu: kumoterstwo, ferajna (A PAN. List z 22 stycznia 1955).

Z listów tych wynika jednoznacznie w jak trudnej sytuacji przyszło pracować powojennym historykom wychowania i pedagogom.

Kierując Katedrą Pedagogiki, patronował badaniom i historycznym, i pedagogicznym. W sprawozdaniu z działalności jednostki w latach pięćdziesiątych zapisano, że badania historyczne skupiały się na dziejach myśli pedagogicznej XVI i XVII wieku oraz oświecenia, a drugi kierunek badań dotyczył dydaktyki szkoły wyższej i średniej (Chamcówna 1964: 99). Oprócz Tynca badania historyczne prowadzili: Mirosława Chamcówna, Zofia Maresch (Maresz) i Wincenty Ostrowski. W ramach współpracy z Pracownią Dziejów Oświaty PAN wraz z Chamcówną uczestniczył w seminarium naukowym w Lesznie, które było poświęcone Komeńskiemu (Chamcówna 1964: 112). Pracownicy Katedry Pedagogiki na czele z jej kierownikiem współpracowali z Katedrą Psychologii, czego wyrazem była publikacja

„Zeszytów Naukowych: Pedagogika i Psychologia” pod redakcją Tynca. Ponadto był członkiem Komisji Rzecznawców Pedagogiki Rady Głównej Szkolnictwa Wyższego, członkiem Komitetu Nauk Pedagogicznych PAN (Chamcówna 1964: 109). W Uniwersytecie Wrocławskim pracował aż do przejścia na emeryturę, a Katedrą Pedagogiki kierował od 5 grudnia 1945 roku do 30 września 1960 roku. Trzeba zaznaczyć, że tak jak w okresie międzywojennym, tak i latach powojennych angażował się także w pracę wielu towarzystw naukowych, które z uznaniem odnosiły się do jego twórczości naukowej, zapraszając go do współpracy (Barycz 1964; Szulakiewicz 2000, 2002). Między innymi zapisał się swoimi badaniami, tak w okresie przedwojennym, jak i w latach powojennych, w działalności Towarzystwa Naukowego w Toruniu (Biskup 1977 i 1978).

Stanisław Tync w okresie wrocławskim kontynuował swoją działalność organizacyjno-naukową i dydaktyczną dotyczącą historii wychowania. Podejmując się aktywności nauczyciela akademickiego, tym razem jako pełnoetatowy pracownik uniwersytetu, miał już doświadczenie wyniesione z Uniwersytetu Poznańskiego jako docent tamtejszej uczelni, wykładowca historii wychowania i prowadzący seminaria magisterskie. Chociaż trzeba zaznaczyć, że w okresie wrocławskim zajęcia i aktywność organizacyjno-naukową musiał dzielić między pedagogikę i historię wychowania. Oceniany był za ową wszechstronną działalność niezwykle pozytywnie. Przykładowo opinię tę oddaje jedna z wypowiedzi na temat powojennej działalności Tynca, w której czytamy: „Stanisław Tync – prawdziwy humanista, człowiek niezmiernie tolerancyjny, umiał stworzyć w Katedrze doskonałą atmosferę, potrafił współpracować z ludźmi o innych przekonaniach, otaczał życzliwą opieką tak młodszych kolegów, jak i studentów” (Chamcówna, Kargul 1989: 113). Niewątpliwie wypowiedź ta ma szczególne znaczenie, zwłaszcza opinia Chamcówny, która doświadczyła owej życzliwej opieki współpracując naukowo z Tyncem jako kierownikiem katedry (A PAN Warszawa, sygn. III-138. Spuścizna. Korespondencja S. Tynca z H. Baryczem).

Działalność dydaktyczną omawianego historyka wychowania przypadającą na okres powojenny można odtworzyć na podstawie bogatej spuścizny znajdującej się w Archiwum PAN¹⁵, a tak-

15 Szczegółowy opis zawartości spuścizny znajduje się w artykule Marii Wrzaskowej. Zob. Wrzaskowa (1974).

że dzięki analizie akt znajdujących się w Archiwum Uniwersytetu Wrocławskiego. Jak już wspomniano, działalność pedagogiczną Tynec rozpoczął w 1912 roku jako nauczyciel w szkołach średnich i na kursach pedagogicznych, a na poziomie akademickim w 1931 roku w Uniwersytecie Poznańskim. Niewątpliwie kochał zawód nauczyciela. Nie jest to dziwne, ponieważ sam wychował się w rodzinie nauczycielskiej¹⁶. W jednym z listów do Stanisława Kota, który go zachęcał do podjęcia pracy w Uniwersytecie Jagiellońskim i wykładów chociażby w tamtejszym Studium Pedagogicznym, napisał, że „[...] godzi się na dożywotnie docentowanie i związki z Uniwersytetem i kołami uniwersyteckimi” (BJ, Dział Rękopisów, Przyb. 168/83)¹⁷. W dalszej części cytowanego listu przekonywał Stanisława Kota, że „[...] jest belfrem, nauczycielem i dobrze czuje się w szkole”. W listach wymienianych ze Stanisławem Kotem wyrażał obawę o przyszłość historii wychowania. Pewien sposób postrzegania przez Tynca kwestii nauczania historii wychowania można dostrzec analizując program wykładów zaproponowanych w związku z przewodem habilitacyjnym (A UJ, sygn. WF II 121. Akta habilitacyjne S. Tynca). W „Konspekcie zamierzonych wykładów”, bo tak wówczas nazywano ten dokument habilitacyjny, zaproponował opis wykładów na trzy semestry. Pierwszy semestr miał dotyczyć „Wychowania moralnego w szkołach Komisji Edukacji Narodowej”, drugi semestr „Pedagogiki humanistycznej wieku XVI”, a trzeci – „Szkolnictwa protestanckiego w Polsce, szczególnie w Prusiech (Prusach) Królewskich i Wielkopolsce w wieku XVI”¹⁸. Zawarte w opisie wykładów tematy były także realizowane przez Tynca w okresie powojennym.

Trzeba podkreślić, że na temat znaczenia historii wychowania w kształceniu pedagogicznym wypowiedział się już w okresie międzywojennym w znanej polemice z Hulewiczem (Tynec 1932)¹⁹.

16 Jego ojciec, Bolesław Tynec, był nauczycielem ludowym.

17 Tynec w jednym z listów do Kota nadmienił, że Władysław Heinrich byłby mu nieprzychylny, aby prowadził zajęcia, a i w przypadku starań o katedrę miałyby kłopoty. Heinrich był w tym czasie kierownikiem Studium Pedagogicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego.

18 Konspekt zawierał szczegółowe tematy i liczył półtorej strony maszynopisu.

19 Odpowiedź Tynca dotyczyła krytycznej reakcji Hulewicza na jego artykuł pt. *Kształcenie nauczycieli szkół powszechnych we Francji*, „Pedagogium” 1931, nr 9, s. 121–122. Tekst Tynca dotyczył kształcenia pedagogicznego

Na kanwie dyskusji z Hulewiczem wyraził postulat uaktualnienia programu nauczania historii wychowania, zwłaszcza w kształceniu nauczycieli. Jego zdaniem, teorie

[...] „wielkich mistrzów” przeszłości nie zamarły, lecz żyją w teraźniejszej teorii pedagogicznej, że są one wciąż żywotne i wciąż świeże, choć nawet czasem niełatwo jest we współczesnej teorii i praktyce wychowawczej wydzielić dziedzictwo pedagogiczne tego i owego mistrza i określić je jego imieniem (Tync 1932: 41).

Ubolewał, że nauczanie historii wychowania i pedagogiki idzie odrębnymi torami, bo tych przedmiotów nauczają inni nauczyciele.

A z tego skutek taki, że pedagogika nie czerpie z dziejów soków odżywczych, że historia wychowania przemienia się w rupieciarnię, w lamus nazwisk, dat, aforyzmów, a w najlepszym razie systemów, a tak traktowana i uczona ani nie oddaje współczesnej teorii pedagogicznej tych usług, jakie oddać by mogła, ani też nie budzi zainteresowania w uczniach, ani nie wyrabia jak chce p. H. (Hulewicz – przyp. W.S.) zmysłu i perspektywy historycznej, pozwalającej na krytyczne ujęcie zagadnień pedagogicznych (Tync 1932: 42).

Już w okresie międzywojennym ukształtował się właściwy stosunek Tynca do historii wychowania jako przedmiotu nauczania. Prowadząc zajęcia na Uniwersytecie Poznańskim jednym z ważnych zaleceń była znajomość podręczników Kota.

Należy zaznaczyć, że swym ogromnym doświadczeniem dydaktycznym służył wrocławskiej pedagogice nie tylko wówczas, gdy funkcjonowały studia pedagogiczne, ale i po ich zlikwidowaniu, gdy katedra pełniła funkcje usługowe²⁰, a także gdy zorganizowano kształcenie eksternistyczne w zakresie pedagogiki (Chamcówna 1964: 117). W sumie w latach 1947–1952 (tj. do czasu likwidacji kierunku pedagogika na Uniwersytecie Wrocławskim) wypromował 105 magistrów. Również w okresie powojennym był, tak jak wspominała Maria Bojarska, nauczycielem z powołania. Z niezwykle bogatej spuścizny pozostawionej po działalności dydaktycznej Tynca w okresie wrocławskim można wyczytać wiele istotnych

we Francji. Zapewne był on efektem stypendium Funduszu Kultury Narodowej.

20 Kierunek studiów pedagogika funkcjonował do końca roku 1951/52. Ponowne jego uruchomienie nastąpiło w roku 1958/59.

cech jego pracy dydaktycznej. Dokumentacja ta obejmuje: teksty wykładów, notatki do wykładów, notatki do ćwiczeń, wykazy lektur, wymagania do egzaminów, tematy prac magisterskich, książkę obecności na seminarium pedagogicznym, książkę protokołów seminarium pedagogicznego. Szczególnie interesująca jest dokumentacja prowadzonych seminariów. Z książki obecności, która obejmuje lata 1946–1959, można m.in. wyczytać, że średnio grupa studentów seminarium liczyła w poszczególnych latach od 20 do 30 studentów. Oprócz list obecności znajdujemy także konspekty prac magisterskich z lat 1960–1961. Przykładowa tematyka prac magisterskich dotyczyła m.in. takich zagadnień jak: „Znaczenie wychowawcze Związku Harcerstwa w Polsce w szkole podstawowej”, „Współpraca wychowawcza szkoły z domem”, „Kara jako środek oddziaływania wychowawczego”, „Rola refleksji w systemie pedagogicznym Antoniego Makarenki”, „Poglądy pedagogiczne Heleny Radlińskiej”, „Szkolnictwo rolnicze na Dolnym Śląsku 1945–1960”, „Szkolnictwo zawodowe w latach 1945–1948 we Wrocławiu”, „Kształcenie solidności u młodzieży przez pracę”. W książce protokołów z przebiegu seminarium odnotowano z kolei prezentowane przez seminarzystów tematy w postaci referatów, w których seminarzyści proponowali kilka sformułowań swoich tematów, dyskusję nad nimi, próby ostatecznego sformułowania tematu pracy magisterskiej, najważniejsze pojęcia i zakres ich opisu (A PAN, sygn. III-138. Spuścizna S. Tynca, j. 119–130). Z kolei tematy wykładów dotyczyły problematyki historycznej i pedagogicznej z elementami psychologii, socjologii i ustawodawstwa szkolnego²¹.

21 Oto tematy wykładów: Pedagogika ogólna, Pedagogika zawodowa, Elementy nauk pedagogicznych, Współczesne kierunki pedagogiki, Historyczne podstawy pedagogiki polskiej, Literatura pedagogiczna oświecenia, Historia wychowania, Wychowanie charakteru, Polski charakter narodu, Wychowawcze zadania szkoły, Wychowanie w środowisku domowym, Rodzina jako siła wychowawcza, Zagadnienie karności, Kościuszkowo wychowawcą narodu polskiego, Wychowanie i szkolnictwo w Rosji Sowieckiej, Dydaktyka ogólna, Psychologia, Socjologia, Ustawodawstwo szkolne, Co to jest naród (O istocie narodu), Organizacja szkolnictwa w Polsce po odzyskaniu niepodległości, Pierwiastki wychowawcze reformy Konarskiego i Komisji Edukacji Narodowej, Komisja Edukacji Narodowej.

W wymianie poglądów z Hulewiczem na tematy naukowe w jednym z listów z roku 1960, licząc już 71 lat i pracując w zawodzie nauczyciela od 48 lat, napisał:

Co się mnie tyczy, tak jak wiesz, nauczam, pomimo przekroczenia wieku, polską młodzież, nałóg do belferki utrzymuje się u mnie, bo i mój ojciec był nauczycielem szkoły ludowej. To praca raczej przyjemna. Nie znoszę tylko biurokracji, której w obecnym czasie można by mierzyć tonami papierzyków. A te wielogodzinne posiedzenia rady wydziału... (A PAN, sygn. III-138. Spuścizna S. Tynca. List z 28 stycznia 1960 r.).

Przejawem troski o historię wychowania jako przedmiot nauczania było jego uczestnictwo w przygotowaniu podręcznika do tego przedmiotu redagowanego przez Łukasza Kurdybachę. Został także poproszony o ocenę konspektu pierwszego tomu *Historii wychowania*, jednak odmówił, tłumacząc się brakiem czasu (A PAN, sygn. III-138. Spuścizna S. Tynca. List z 3 lipca 1960 r.). Sam w podręczniku tym zamieścił dwa rozdziały poświęcone Gimnazjum Akademickiemu w Toruniu (Tync 1965a) i Szkołom kalwińskim w Polsce (Tync 1965b).

Podsumowaniem jego poglądów na znaczenie historii wychowania w kształceniu pedagogicznym był tekst pt. *Rola historii wychowania w podnoszeniu kultury pedagogicznej nauczycieli*, zamieszczony w zbiorowym wydawnictwie *Pedagogika na usługach szkoły*, opublikowanym w roku jego śmierci²². W tekście tym dokonał fachowego przeglądu historiografii pedagogicznej na temat nauczania historii wychowania, ukazał ewolucję podręczników do tego przedmiotu i zwrócił uwagę na znaczenie wykorzystania źródeł w dydaktyce historii wychowania. Swoją wypowiedź zakończył postulatem wznowienia podręcznika *Historii wychowania* Stanisława Kota oraz Źródeł po dokonaniu pewnych korekt²³. Tym samym jakby powtórzył znakomitą opinię o tych wydawnictwach, którą wyraził już w okre-

22 Wśród autorów tego zbiorowego wydawnictwa byli m.in.: Józef Chałasiński, Feliks Korniszewski, Tadeusz Kotarbiński, Bogdan Nawroczyński, Zygmunt Mysłakowski, Kazimierz Sośnicki, Bogdan Suchodolski, Stefan Szuman i in.

23 Chodzi o dwutomową publikację Stanisława Kota: *Źródła do historii wychowania*, t. 1: *Od starożytnej Grecji do końca w. XVII*. Wybrał i objaśnił Stanisław Kot, Gebethner i Wolff, Warszawa 1929; *Źródła do historii wychowania*, t. 2: *Od początku w. XVIII do początku w. XX*. Wybrał i objaśnił Stanisław Kot, Gebethner i Wolff, Warszawa 1930.

sie międzywojennym po ich ukazaniu się w roku 1924, gdy napisał: „Historia wychowania prof. Kota jest i pozostanie na długie lata w naszej literaturze historyczno-pedagogicznej podręcznikiem zaiste pomnikowym...” (Tync 1924: 137).

Podobnie jak w okresie międzywojennym, tak i w latach powojennych Tync aktywnie uczestniczył w działalności kilku towarzystw naukowych. Należy podkreślić, że lata powojenne przyniosły mu kolejne nominacje na członka nowych towarzystw naukowych lub kontynuacje przedwojennego członkostwa. W roku 1946 został członkiem Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, w 1950 roku Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego, w tym także roku Towarzystwo Naukowe w Toruniu powołało Tynca w poczet członków zamiejscowych. Wreszcie w 1953 roku został mianowany członkiem Komitetu Nauk Pedagogicznych PAN i członkiem Zespołu Odrodzenia Komitetu Historii Nauki PAN. W Naukowym Towarzystwie Pedagogicznym pełnił funkcję przewodniczącego sekcji historycznej. W związku z tym współpracował z Bobkowską, Baryczem i Hulewiczem (A PAN, sygn. III-138. Spuścizna S. Tynca. Korespondencja z W. Bobkowską, H. Baryczem i J. Hulewiczem). W liście do Hulewicza z 2 lipca 1948 roku prosił o wsparcie dotacją planów Komisji Historii Wychowania. Chodziło o realizację planów wydawniczych, dotyczących najbardziej priorytetowych opracowań, do których zaliczył: inwentaryzację materiałów archiwalnych, bibliografię pedagogiczną i monografie pionierskich szkół. Praca nad wprowadzeniem tych planów w życie nie była łatwa. O trudnościach w tym zakresie pisał w liście z 8 marca 1953 r. Po jednym z odbytych zebrań Komitetu Nauk Pedagogicznych PAN w Warszawie napisał do Hulewicza: „[...] przekonałem się, że tu zachodzi przesiewanko przez jakoweś sito i to, że dziwnym trafem (z p. Grzegorzewską) znalazłem się nad sitem, nie pod nim. Ale to nie bardzo ciekawa zabawa”. Dalej w tym samym liście dodaje, że Suchodolski wydaje propozycje-rozkazy do wykonywania pewnych zadań, nie pytając zainteresowanych. W trudnych warunkach organizacyjnych podjęto wówczas próby realizacji planów wydawniczych. W jednym z listów do Hulewicza z roku 1948 pytał: „Co się mówi w NTP o nadziejach na realizację tych na wyrost i innych komisji i naszej? Myślę, że należy spokojnie i z ufnością spoglądać w przyszłość”. Plany naukowe, jak wynika ze sprawozdań Komisji Historii Wychowania i ze sprawozdań

posiedzeń Zarządu KNP, jak i Konferencji programowych, były bardzo bogate (A UJ, Akta Naukowego Towarzystwa Pedagogicznego: sygn. DL 12, Księga protokołów posiedzeń Zarządu NTP 1946–1957; sygn. DL 19, 31 Konferencje programowe). Dodać przy tym trzeba, że Tynec uczestnicząc w pracach Komitetu Nauk Pedagogicznych PAN i Naukowego Towarzystwa Pedagogicznego bardzo się starał włączyć do prac tego gremium pracowników swojej katedry, m.in. Stefana Kaczmarka, Wincentego Ostrowskiego, Wandę Stojanowską.

Dopełnieniem aktywności organizacyjno-naukowej Tynca w okresie wrocławskim. dotyczącej rozwoju historii wychowania, był jego udział w pracach redakcji „Przeglądu Historyczno-Oświatowego”²⁴, chociaż współpracował i zamieszczał swoje prace także w innych periodykach²⁵. O jego zaangażowaniu w powstawanie tego czasopisma świadczy korespondencja z Hulewiczem. Zaświadczają ona o zaangażowaniu wrocławskiego uczonego w prace nad pierwszymi numerami tego czasopisma, w których podjęto próbę ustalenia i przypomnienia biografów zmarłych w czasie II wojny światowej nauczycieli, działaczy oświatowych i uczonych. Tynec upominał się, aby umieścić w czasopiśmie biografie kilku nauczycieli, którzy według niego powinni się znaleźć w tym wykazie i opracowaniach. Byli to nauczyciele i osoby związane z oświatą, m.in. dr Józef Sułkowski, dyrektor Pedagogium w Poznaniu; kurator, z którym pracował w Warszawie w gimnazjum, a później w Toruniu; oraz ks. Mazurkiewicz (A PAN, sygn. III-138. Spuścizna S. Tynca. List 17 kwietnia 1948 r.).

Na okres wrocławski przypada jego udział w kształceniu młodych adeptów nauki oraz aktywność na rzecz rozwoju środowiska naukowego zarówno historyków wychowania, jak i środowiska pedagogicznego. Przejawiało się to w opiece naukowej nad doktorantami i w działalności recenzenckiej prac doktorskich i habilitacyjnych. Opracowywał w tym czasie wiele recenzji i opinii wydawniczych oraz

24 Warto przypomnieć, że w okresie międzywojennym Tynec wchodził w skład redakcji „Minerwy Polskiej”, pisma wychodzącego we Lwowie, będącego pierwszym profesjonalnym czasopismem historyków wychowania.

25 Były to m.in.: „Kwartalnik Pedagogiczny”, „Zapiski Towarzystwa Naukowego w Toruniu”, „Odrodzenie i Reformacja w Polsce”, „Przegląd Zachodni”, „Reformacja w Polsce”.

związanych z awansami naukowymi. Jak podaje Kaczmarek, wypromował 13 doktorów (Kaczmarek 1980: 54). W okresie tym przyczynił się do tworzenia się środowiska naukowego Katedry i nie tylko, patronując uzyskiwaniu stopni naukowych, a głównie stopnia doktora. Promował swoich uczniów zarówno z zakresu historii wychowania, jak i pedagogiki. Warto w tym miejscu przywołać doktorantów i tytuły klasycznych prac z zakresu historii wychowania. To pod jego kierunkiem powstały prace doktorskie: Apolonia Głowacka – „Studenci i absolwenci Wydziału Rolniczo-Leśnego Uniwersytetu Poznańskiego w okresie od 1919–1947 r.”; Zofia Maresch (Maresz) – „Poglądy pedagogiczne polskiego oświecenia w świetle ówczesnego czasopiśmiennictwa”; Zofia Wardęska – „Poglądy na wychowanie fizyczne w polskiej literaturze pedagogicznej okresu Odrodzenia” (Drozd i in. 1989: 1989). Jego uczennicą, jak podaje Józef Miąso, była Bella Sandler, która zajmowała się historią wychowania przedszkolnego (Miąso 2004: 39). Zabiegał dla swych pracowników o możliwość publikacji, a także udziału w badaniach prowadzonych m.in. przez Pracownię Dziejów Oświaty. W tym celu zwracał się z prośbą do Łukasza Kurdybachy. Tak było np. w przypadku Janiny Ender (A PAN, sygn. III-138. Spuścizna S. Tynca. List z 21 stycznia 1959 r.).

Był także autorem ocen dorobku i działalności naukowej pracowników Katedry. Jako przykład można podać jego recenzje dotyczące uzyskania stopnia docenta przez m.in. Mirosławę Chamcównę czy Stefana Kaczmarka. Ponadto zwracano się do niego z prośbami o wystawienie oceny dorobku naukowego innych polskich historyków oświaty i wychowania oraz pedagogów. I tak, w latach 1950–1959 napisał oceny dorobku i działalności naukowej takich uczonych jak: Józef Madeja, Tadeusz Nowacki, Kamilla Mrozowska, Eugenia Podgórska, wszystkie celem uzyskania przez aplikujących stopnia docenta. Był proszony o wyrażenie oceny dorobku naukowego w procedurach uzyskania stanowiska profesora zwyczajnego Barycza, Hulewicza, Kurdybachy i Truchima. Łukasz Kurdybacha, dziękując mu w jednym z listów za recenzję swojego dorobku, napisał, że na Radzie Wydziału Uniwersytetu Warszawskiego stwierdzono, iż „jeszcze nie było takiej recenzji” (A PAN, sygn. III-138. Spuścizna S. Tynca. List z 1960 r.). Wystąpił jako jeden z recenzentów dorobku naukowego Jana Konopnickiego w procesie uzyskiwania tytułu

profesora nadzwyczajnego²⁶. Nie zawsze, jak wynika z korespondencji, przeprowadzenie niektórych wniosków naukowych było łatwe, nawet na macierzystej uczelni. Informacje na ten temat można znaleźć między innymi w korespondencji Tynca z Baryczem. Przykładem była docentura Chamcówny, dlatego m.in. prosił Barycza o napisanie poszerzonej recenzji rozprawy doktorskiej. Barycz był promotorem jej pracy magisterskiej i doktorskiej (A PAN, A PAN, sygn. III-138. Spuścizna S. Tynca. List z 22 listopada 1956 r.). Wyjaśniając przebieg tej sprawy na Radzie Wydziału, zakończył swą prośbę stwierdzeniem: „Mój drogi, ratuj więc sytuację Mirosławy, żeby ta sprawa się powiodła”. Ostatecznie sprawa została pozytywnie załatwiona (Szablicka-Żak 2002). Nie zawsze był zadowolony z przydzielanych mu recenzji. Jako przykład można podać prośby o ich wykonanie z Instytutu Pedagogiki w Warszawie. Pisząc list do Hulewicza, narzekał w tej sprawie (A PAN, sygn. III-138. Spuścizna S. Tynca. List z 8 marca 1953 r.), że otrzymał wezwanie do stawienia się w tamtejszym Instytucie Pedagogiki, aby zreferować sprawę Tadeusza Nowackiego. Chodziło o pracę Nowackiego o Rochowie. Pytał, dlaczego to sprawa jest realizowana przez Instytut Pedagogiki, a nie przez PAN. W liście tym informował też, że przysłano mu teksty recenzji tej pracy autorstwa Hulewicza i Kurdybachy, z którymi się zgadzał. Były to krytyczne recenzje. Odpowiadając na zaproszenie Instytutu Pedagogiki, napisał: „Praca ta prócz mojej ulegała dwom recenzjom: prof. Hulewicza i Kurdybachy, którzy dostatecznie oświetili jej wartość. Moja recenzja, jeszcze dokładniejsza od tamtych, wskazała jej wartości i jej cechy ujemne dostatecznie jasno...” (A PAN, sygn. III-138. Spuścizna S. Tynca. List z 30 listopada 1955 r.). Przyjmując recenzje, przestrzegał zasad etyki. Uwidoczniło się to m.in. wówczas, gdy poproszono go o recenzję pracy Ostrowskiego, która miała być wydana w Warszawie w Pracowni Dziejów Oświaty. W liście do Kurdybachy pytał, czy nie będzie to „kumoterstwo”, że podejmuje się recenzji pracy jednego z pracowników swej katedry (A PAN, sygn. III-138. Spuścizna S. Tynca. List z 28 lipca 1958 r.). Będąc bardzo obciążony różnymi obowiązkami, niekiedy zwracał się o przesunięcie terminów przygotowania recenzji lub rezygnował

26 Stanisław Tynec cenił Jana Konopnickiego. To właśnie on po odejściu Tynca na emeryturę objął kierownictwo Katedry Pedagogiki.

z wykonania recenzji. Tak przykładowo było z recenzją pracy Mro-zowskiej pt. *Powinności nauczyciela oraz wybór mów i listów*²⁷.

Stanisław Tynec w okresie powojennym był również autorem wielu recenzji wydawniczych. W zachowanej spuściźnie recenzje prac przeznaczonych do druku z lat 1947–1963 liczą łącznie około 376 stron (kartek). Wydał opinie prac przeznaczonych do druku m.in. następujących autorów: Wanda Bobkowska, Roman Czarnecki, Stanisław Dąbrowski, Łukasz Kurdybacha, Janina Ender, Kazimierz Kubik, Jadwiga Lechicka, Stefan Kaczmarek, Bronisław Nadolski, Jadwiga Lubieniecka, Józef Madeja, Teodor Musioł, Bolesław Pleśniarski, Ryszard Wroczyński, Marian Tyrowicz, Jadwiga Zanowa. W wielu przypadkach recenzje te dotyczyły prac będących podstawą uzyskiwania stopni naukowych. Opiniował też prace zbiorowe z pedagogiki. Przykładem może być tutaj publikacja pod redakcją Bogdana Suchodolskiego i Stefana Wołoszyna pt. *Elementy nauk pedagogicznych* (Warszawa 1955). Na prośbę Łukasza Kurdybachy oceniał także plan działalności Pracowni Dziejów Oświaty PAN. W okresie wrocławskim uczestniczył w obsadzaniu katedr naukowych na uniwersytetach pisząc swoje opinie. Jednym z przykładów może być sprawa obsadzenia Katedry Historii Wychowania KUL. Odpowiadając w 1949 roku na pismo dziekana Wydziału Humanistycznego KUL, a raczej – jak wówczas określano – na rozpisaną ankietę, zaproponował jako kandydata do katedry Jana Dobrzańskiego. W uzasadnieniu napisał: „Sądzę, że na pierwszym miejscu wśród kandydatów na tę katedrę winien się znaleźć Jan Dobrzański, z uwagi na to, że zastępco piastuje tę katedrę od r. 1945, ale jeszcze więcej ze względu na jego kwalifikacje naukowe i na pracę naukową, związaną szczególnie z terenem Lubelszczyzny”. Ponadto jako innych kandydatów wymienił Łukasza Kurdybachę i Józefa Skoczka (A PAN, sygn. III-138. Spuścizna S. Tynca).

Z zachowanej dokumentacji wynika, że opinie dotyczące nadawania stopni i tytułów naukowych oraz nominacji do towarzystw naukowych liczą w sumie około 700 stron. Jest to świadectwo nie tylko aktywności Tynca, ale i prężności środowiska naukowego historyków wychowania i pedagogów. W odniesieniu do oceny jego aktywności w tym zakresie trzeba wspomnieć jeszcze o jednym rysie jego

27 Praca została wydana w roku 1960.

działalności recenzenckiej. Recenzje wydawnicze traktowane były przez niego bardzo poważnie, zwłaszcza te, które dotyczyły awansów naukowych. Zwracał uwagę na solidność podstaw źródłowych, ich interpretacje, komentowanie itp. Tak mówił m.in. o pracach Wincentego Ostrowskiego, Janiny Lubienieckiej i innych. Wysyłając recenzję i list do Łukasza Kurdybachy w sprawie pracy Lubienieckiej pt. *Towarzystwo do ksiąg elementarnych*, pisał: „Powień krótko: solidna, pracowita, dobrze skonstruowana, znakomicie napisana, świetna. Mówię to bez przesady” (A PAN, sygn. III-138. Spuścizna S. Tynca. List z 3 września 1959 r.)²⁸.

Działalność Stanisława Tynca w powojennej rzeczywistości – uwagi końcowe

Stanisław Tynec rozpoczynając pracę w Uniwersytecie Wrocławskim miał już 56 lat i spore doświadczenie organizacyjno-naukowe oraz dydaktyczne, a także ugruntowaną pozycję w środowisku naukowym. Ponadto kontakty z najważniejszymi w zakresie historii wychowania uczonymi i ośrodkami sprzyjały jego powojennej aktywności. Z analizy źródeł wynika, że w okresie powojennym pozostawał w centrum życia naukowego środowiska historyków wychowania, ale i pedagogów, historyków kultury. Zapraszany był do współpracy przez Ludwika Chmaja, Łukasza Kurdybachę, Bogdana Suchodolskiego, Ryszarda Wroczyńskiego. Ich zaproszenia dotyczyły przygotowywania tekstów naukowych, udziału w seminariach i konferencjach oraz przygotowywania recenzji wydawniczych i związanych z awansami naukowymi. Niewątpliwie pomogło mu w tym czasie bogate doświadczenie wyniesione z okresu międzywojennego. W działalności dydaktycznej wykorzystywał swoją bogatą wiedzę i warsztat naukowy. W pracy naukowej i dydaktycznej łączył znakomicie opanowaną metodę badań historycznych z bogatą wiedzą historyczno-pedagogiczną. Do końca swej aktywności nie rezygnował z pasji belfra (jak zwykł mawiać) i z działalności naukowej. Włączył się w proces instytucjonalizacji historii wychowania na Uniwersytecie Wrocławskim, jak i w innych uczelniach oraz w ramach

28 Niestety Janina Lubieniecka nie obroniła pracy doktorskiej, zmarła 12 grudnia 1959 r.

Komitetu Nauk Pedagogicznych PAN. Z niezwykłą odpowiedzialnością traktował działalność recenzencką. Jego recenzje były merytoryczne i rzetelne. Należy ponadto zauważyć, że podejmując się przygotowania opinii konsultował je niekiedy z Baryczem, Hulewiczem czy Kurdybachą, przedstawiając swoje wątpliwości. Kierując rozwojem wrocławskiej pedagogiki w sensie kształcenia kadry, dydaktyki uniwersyteckiej i struktury instytucjonalnej, stworzył podstawy do powstania w 1972 roku Instytutu Pedagogiki na Uniwersytecie Wrocławskim, w którym znaczące miejsce miała historia wychowania.

Był człowiekiem bardzo pracowitym, a przy tym skromnym. Henryk Barycz przypomina, że gdy z okazji 70. urodzin koledzy i przyjaciele w uznaniu jego zasług zamierzali poświęcić mu jeden z zeszytów „Przeglądu Historyczno-Oświatowego”, nie dopuścił do tego (Barycz 1965: 294–295). Trzeba za Baryczem powtórzyć – „rzecz to rzadka”.

Bibliografia

Źródła rękopiśmienne

Biblioteka Jagiellońska (BJ), Dział Rękopisów, Przyb. 168/83. Korespondencja S. Kota z S. Tyncem.

Źródła archiwalne

Archiwum Polskiej Akademii Nauk (A PAN), Warszawa, sygn. III-138. Spuścizna S. Tynca.

Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego (A UJ), sygn. WF II 504. Teczka akt doktorskich S. Tynca.

Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego (A UJ), sygn. WF II 121. Akta habilitacyjne S. Tynca.

Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego (A UJ). Akta Naukowego Towarzystwa Pedagogicznego, sygn. DL 12; Księga protokołów posiedzeń Zarządu NTP 1946–1957, sygn. DL 19, 31; Konferencja programowa NTP przy współudziale delegatów Ministerstwa Oświaty z dnia 23 XI 1947 r. w Krakowie; Konferencja w sprawie zorganizowania prac naukowo-badawczych w zakresie nauk pedagogicznych odbyta w Krakowie w dniach 19 i 20 marca 1948 r.; Sekcje specjalistyczne NTP 1929–1950.

Archiwum Uniwersytetu Wrocławskiego (A UW), sygn. 120. Akta osobowe S. Tynca.

Wspomnienia

- Bojarska M. (1974). *Profesorowie w moich oczach*, [w:] *Księga pamiątkowa 400-lecia Toruńskiego Gimnazjum Akademickiego*, t. 3: *XIX i XX w.*, red. Z. Zdrójkowski, Toruń: Zakłady Graficzne WSiP, s. 40–42.
- Miąso J. (2004). *Garść wspomnień i refleksji*, [w:] *Instytut Historii Nauki Polskiej Akademii Nauk w latach 1953–2003*, red. J. Schiller, L. Zasztowt, Warszawa: Instytut Historii Nauki PAN; Wydawnictwo Retro-Art.
- Tyncowa M. (1974). *Wspomnienia z Torunia (1920–1931)*, [w:] *Księga pamiątkowa 400-lecia Toruńskiego Gimnazjum Akademickiego*, t. 3: *XIX i XX w.*, red. Z. Zdrójkowski, Toruń: Zakłady Graficzne WSiP, s. 43–46 i odb.

Źródła drukowane

- Drozd J. i in. (oprac.) (1989). *Katalog rozpraw doktorskich i habilitacyjnych 1945–1985*, t. 1: *Uniwersytet Wrocławski*, Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Kot S. (1929). *Źródła do historii wychowania*, t. 1: *Od starożytnej Grecji do końca w. XVII*. Wybrał i objaśnił Stanisław Kot, Warszawa: Gebethner i Wolff.
- Kot S. (1930). *Źródła do historii wychowania*, t. 2: *Od początku w. XVIII do początku w. XX*. Wybrał i objaśnił Stanisław Kot, Warszawa: Gebethner i Wolff.

Opracowania

- Adamek S. (1998). *Stanisław Tync*, [w:] *Słownik pedagogów polskich*, red. W. Bobrowska-Nowak, D. Drynda, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, s. 210.
- Barycz H. (1964). *Stanisław Tync jako historyk wychowania i szkolnictwa (1889–1964)*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy”, nr 3, s. 285–302.
- Biskup M. (1977 i 1978). *Dzieje Towarzystwa Naukowego w Toruniu 1875–1975*, t. 1–2, Toruń: Towarzystwo Naukowe w Toruniu.
- Chamcówna M. (1964). *Wydział Filozoficzno-Historyczny*, [w:] *Uniwersytet Wrocławski 1956–1959*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, s. 93–119.
- Chamcówna M., Kargul J. (1989). *Katedra i Instytut Pedagogiki Uniwersytetu Wrocławskiego w latach 1945–1989*, „Kwartalnik Pedagogiczny”, R. 34, nr 2, s. 113–122.
- Kaczmarek S. (1980). *Stanisław Tync*, [w:] *Uczni wrocławscy 1945–1979*, red. J. Trzynadłowski, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, s. 51–54.
- Kasprzyk J. (1968). *Stanisław Tync – badacz dziejów Gimnazjum Toruńskiego*, „Rocznik Toruński”, R. 3, s. 89–98.

- Suchodolski B., Wołoszyn S. (red.) (1955). *Elementy nauk pedagogicznych*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Szablicka-Żak J. (2002). *Mirosława Chamcówna (1919–2000)*, [w:] *Ocalić od niepamięci*, red. J. Szablicka-Żak, Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”, s. 93–102.
- Szulakiewicz W. (2000). *Historia oświaty i wychowania w Polsce 1918–1939. Studium historiograficzne*, Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, s. 176–191.
- Szulakiewicz W. (2002). *Stanisław Franciszek Tync (1889–1964). Szkic portretu historyka oświaty i wychowania*, [w:] *Ocalić od niepamięci*, red. J. Szablicka-Żak, Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”, s. 11–25.
- Szulakiewicz W. (2009). *Z dziejów uczestnictwa historyków wychowania w zjazdach historycznych*, [w:] *Z dziejów polskiej teorii i praktyki edukacyjnej*, red. W. Szulakiewicz, Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, s. 11–12.
- Śródka A. (1995). *Kot Stanisław*, [w:] *Uczni polscy XIX i XX stulecia*, t. 2: *H–L*, Warszawa, Agencja Wydawnicza Aries, s. 296–299.
- Tync S. (1924). *Stanisław Kot. Historia wychowania*, „Ruch Pedagogiczny”, nr 5–6, s. 133–137.
- Tync S. (1931). *Kształcenie nauczycieli szkół powszechnych we Francji*, „Pedagogium”, nr 9, s. 121–122.
- Tync S. (1932). *Odpowiedź*, „Pedagogium”, nr 2–3, s. 41–42.
- Tync S. (1946). *Zygmunt Kukulski*, „Pamiętnik Literacki”, t. 36, nr 1–2, s. 234–240.
- Tync S. (1964). *Rola historii wychowania w podnoszeniu kultury pedagogicznej nauczycieli*, [w:] *Pedagogika na usługach szkoły (Wybrane zagadnienia)*, red. F. Korniszewski, Warszawa: Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, s. 258–276.
- Tync S. (1965a). *Gimnazjum akademickie w Toruniu*, [w:] *Historia wychowania*, t. 1, red. Ł. Kurdybacha, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, s. 391–395.
- Tync S. (1965b). *Szkolnictwo kalwińskie w Polsce*, [w:] *Historia wychowania*, t. 1, red. Ł. Kurdybacha, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, s. 395–399.
- Wrzósłowska M. (1974). *Materiały Stanisława Tynca*, „Biuletyn Archiwum Polskiej Akademii Nauk”, nr 17, s. 82–125.

ADRES DO KORESPONDENCJI

Prof. dr hab. Władysław Szulakiewicz
Akademia Ignatianum w Krakowie
Instytut Nauk o Wychowaniu
e-mail: wladyslawa.szulakiewicz@ignatianum.edu.pl

Anna Królikowska

ORCID: 0000-0002-2818-1582

Akademia Ignatianum w Krakowie

Ludwik Piechnik SJ (1920–2006). Pierwszy kierownik Katedry Historii Oświaty (1997–1998) Akademii Ignatianum w Krakowie

Ludwik Piechnik S.J. (1920–2006): The First Head
of the Chair of the History of Education (1997–
1998) of the Jesuit University Ignatianum in Krakow

ABSTRACT

2022 will mark the 25th anniversary of the functioning of the Chair of the History of Education as part of the present Faculty of Pedagogy of the Jesuit University Ignatianum in Krakow. The aim of the article is to present the profile of its first chairman, Father Professor Ludwik Piechnik S.J. The research was carried out using the method of the analysis of documents – both source documents and studies. The article is written within the framework of the biographical research trend.

Following the educational career of Fr. Ludwik Piechnik, one can see that his life was interwoven with events and decisions which all contributed to the formation of an educator of youth, a scientist, a university lecturer, and finally the chair of the department. He was a historian and an educator, so the study of the educational past remained in his

KEYWORDS

Ludwik Piechnik, Jesuits,
history of education,
pedagogy, Jesuit
University Ignatianum in
Krakow

SŁOWA KLUCZOWE

Ludwik Piechnik,
jezuici, historia
oświaty i wychowania,
pedagogika,
Akademia Ignatianum
w Krakowie

SPI Vol. 25, 2022/2
e-ISSN 2450-5366

DOI: 10.12775/SPI.2022.2.003
Nadesłano: 31.03.2022
Zaakceptowano: 09.05.2022

field of interest. He was also concerned with the educational present, and was involved as an educator and organizer of foster care. An analysis of Professor Ludwik Piechnik's biography reveals the profile of a person who, showing unusual sensitivity towards children and young people, did not limit himself to theoretical analyses, but expressed the conviction that one should be close to those about whom one writes. Therefore, it can be said that he was able to skillfully combine theory with educational practice.

ABSTRAKT

W 2022 roku przypada 25 rocznica powstania Katedry Historii Wychowania funkcjonującej w ramach obecnego Wydziału Pedagogicznego Akademii Ignatianum w Krakowie. Celem artykułu jest zaprezentowanie sylwetki pierwszego kierownika katedry, ks. prof. Ludwika Piechnika SJ. Badania przeprowadzono metodą analizy dokumentów – zarówno źródłowych, jak i opracowań. Artykuł wpisuje się w nurt badań biograficznych.

Śledząc edukacyjne losy ks. Ludwika Piechnika, można zauważyć, że jego życie utkane było z wydarzeń, decyzji, które budowały krok po kroku wychowawcę młodzieży, naukowca, wykładowcę akademickiego, wreszcie kierownika katedry. Był historykiem i pedagogiem, dlatego badanie przeszłości edukacyjnej pozostawało w polu jego głównych zainteresowań. Zajmowała go również edukacyjna teraźniejszość, w którą zaangażował się jako wychowawca i organizator opieki zastępczej. Z analizy biografii Profesora Ludwika Piechnika wyłania się sylwetka osoby, która – przejawiając niezwykłą wrażliwość wobec dzieci i młodzieży – nie ograniczała się do analiz teoretycznych, ale wyrażała przekonanie, że trzeba być blisko tych, o których się pisze. Można zatem powiedzieć o nim, że potrafił umiejętnie łączyć teorię z edukacyjną praktyką.

Wprowadzenie

Życie ks. Ludwika Piechnika można opowiedzieć na wiele sposobów. Przeplatały się w nim wątki działalności naukowo-badawczej, edukacyjnej, a także społecznej i religijnej. Na wszystkich tych polach działał z pełnym zaangażowaniem i niemałymi sukcesami. Aby uzmysłwić sobie, kim był Ludwik Piechnik jako pierwszy kierownik

Katedry Historii Wychowania, należy choćby krótko spojrzeć na kolejne etapy jego życia, które go do tej funkcji doprowadziły.

Ludwik Piechnik urodził się 20 sierpnia 1920 roku w Krzesławicach k. Myślenic w rolniczej rodzinie Andrzeja i Katarzyny z domu Kurek. Jego edukacja była długa i gruntowna. Szkołę podstawową ukończył w Szczyrzycu k. Limanowej. Następnie w latach 1934–1938 był uczniem w Małym Seminarium prowadzonym przez jezuitów w Nowym Sączu i uczęszczał do tamtejszego Gimnazjum im. J. Długosza (Cieślak 2006: 8). Jego dalsze życie związane było z jezuitami. Do zakonu wstąpił 6 lipca 1938 roku w Starej Wsi k. Brzozowa (*Encyklopedia wiedzy o jezuitach* 2004: 504). Po złożeniu ślubów zakonnych w 1940 roku pozostał jeszcze w Starej Wsi, aby ukończyć dwuletnie liceum. W liceum ks. Piechnik kształcił się pod okiem wybitnych nauczycieli, którzy po wybuchu wojny przybyli do Starej Wsi ze słynnego zakładu Naukowo-Wychowawczego w Chyrowie. Nauczaniem kierował ks. Stefan Weidel – organizator pierwszego wielkiego Tajnego Ośrodka Nauczania na Podkarpaciu, którego centrum znajdowało się właśnie w Starej Wsi (Grzebień 2001: 72; Cieślak 2016: 353–382).

21 kwietnia 1942 roku ks. Ludwik Piechnik zdał maturę i tego samego roku rozpoczął studia filozoficzne w Nowym Sączu. Okres nowosądecki był dla niego bardzo angażujący nie tylko ze względu na studia. Należał on bowiem do organizatorów tajnego nauczania. Co ciekawe, tu spotkał ks. Mieczysława Kuznowicza – twórcę i prezesa Związku Młodzieży Przemysłowej i Rękodzielniczej pw. św. Stanisława Kostki w Krakowie, w którym sam w przyszłości będzie pracował. Ks. Piechnik angażował się wraz z innymi klerykami w akcję przygotowywania i wysyłki paczek do więźniów obozów koncentracyjnych. W roku akademickim 1944/45 prefekt studiów Franciszek Górszczyk powierzył mu także współprowadzenie biblioteki. Do tej szerokiej palety aktywności ks. Piechnika jako studenta filozofii należy jeszcze dodać liczne akcje duszpasterskie i charytatywne (Grzebień 2001: 72).

W 1945 roku rozpoczął studia teologiczne, które kontynuował w Starej Wsi (1947–1948), gdzie w 1948 roku przyjął święcenia kapłańskie. Ostatni rok studiów teologicznych (1948/49) odbył w Krakowie na Uniwersytecie Jagiellońskim, tam też uzyskał magisterium z teologii w roku 1949.

W okresie studiów zakonnych miał okazję spotkać wybitnych historyków zakonu oraz słuchać ich wykładów. W Starej Wsi poznał historię Kościoła na wykładach ks. Henryka Lubomirskiego, który przed wstąpieniem do zakonu studiował historię na Uniwersytecie w Oxfordzie (1922–1926), a po powrocie do kraju pracował w Ministerstwie Spraw Zagranicznych (Cieślak 2006: 10). W Krakowie, będąc studentem ostatniego roku teologii, po raz pierwszy zetknął się z wybitnym historykiem zakonu Janem Poplatkiem, odpowiedzialnym wtedy za Archiwum Prowincji Małopolskiej Towarzystwa Jezusowego (Cieślak 2006: 10).

Już jako kapłan i magister teologii rozpoczął na Uniwersytecie Jagiellońskim studia pedagogiczne. Wpisywało się to w jego zainteresowania, ale też w plany przełożonych zakonnych, którzy dostrzegali w nim potencjał do pracy z młodzieżą, a konkretnie w Związku Młodzieży Przemysłowej i Rękodzielniczej ks. Kuznowicza. W latach 1949–1952 studiował więc pedagogikę pod okiem wielu wybitnych wykładowców, wśród których byli m.in. Jan Hulewicz, Stefan Szuman, Zygmunt Myslakowski, Henryk Smarzyński. Magisterium z pedagogiki otrzymał w 1952 roku na podstawie pracy pt. *Działalność kulturalna i wychowawcza Piotra Świtkowskiego 1744–1793*, napisanej pod kierunkiem Jana Hulewicza (Szulakiewicz 2006: 100, 210).

Równolegle ze studiami pedagogicznymi, w roku akademickim 1949/50, pracował krótko jako prefekt w bursie ks. Kuznowicza w Krakowie przy ul. Skarbowej, należącej do Związku Młodzieży Przemysłowej i Rękodzielniczej, założonego w 1906 roku przez ks. Kuznowicza¹. Z katalogu zakonnego wynika, że oprócz tego był prefektem „Młodych Krakusów”, bibliotekarzem i kronikarzem w bursie ks. Kuznowicza, a zarazem studentem Wydziału Pedagogicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego (*Catalogus...* 1950: 12). Bursa obejmowała wówczas opieką jeszcze ponad 200 wychowanków. Był to jednak ostatni rok jej pełnej aktywności, ponieważ w 1950 roku władze komunistyczne rozwiązały Związek, a jego majątek przeszedł na skarb państwa. W gmachu bursy pozostało tylko trzech jezuitów, ale już bez wychowanków. W tej przygnębiającej atmosferze ks. Piechnik kończył studia pedagogiczne, jednak bez większej perspektywy na aktywną działalność wychowawczą (Cieślak 2006: 11).

1 Na temat początków Związku zob. Cieślak 2013: 355–359.

Jako student Uniwersytetu Jagiellońskiego w roku akademickim 1951/52 zamieszkiwał jeszcze w krakowskiej bursie i jednocześnie dojeżdżał do Ostrowa Szlacheckiego, gdzie w tamtejszym majątku bursy Związek utworzył szkołę zawodową (*Catalogus...* 1952: 13; *Catalogus...* 1953: 12).

Od 1954 do 1957 roku ks. Piechnik przebywał w Czechowicach, gdzie przygotowywał swoją rozprawę doktorską pisaną pod kierunkiem prof. Hulewicza na temat początków Akademii Wileńskiej. Dojeżdżał więc do Archiwum Prowincji Małopolskiej Towarzystwa Jezusowego w Krakowie, aby gromadzić i studiować materiały źródłowe. W 1957 roku przeniósł się do kolegium przy ul. Kopernika 26 w Krakowie, gdzie został mianowany wychowawcą kleryków studiujących filozofię. Powierzono mu również kierowanie grupą opiekunów ministrantów. Ks. Piechnik zawsze chciał pracować wśród młodzieży świeckiej, potrzebującej duchowego i materialnego wsparcia. Praca wśród młodych zakonników, posiadających zapewniony byt materialny, nie była tym, o czym zawsze marzył, jednak i oni wymagali duchowego wsparcia i kierownictwa oraz dobrego przykładu. Ks. Piechnik taki przykład mógł dawać młodym zakonnikom na co dzień. Wypełniając swoje obowiązki powierzone mu przez przełożonych, nadal pracował nad swoim doktoratem.

Po śmierci ks. Jana Poplatka w 1955 roku opiekę nad archiwum objął ks. Bronisław Natoński. On też miał się stać głównym przewodnikiem ks. Piechnika po dokumentacji zakonnej dotyczącej jezuitów, a zebranej w Krakowie w postaci fotokopii i mikrofilmów, i stałym jego współpracownikiem.

W 1962 roku ks. Piechnik ukończył swoją rozprawę doktorską pt. *Początki Akademii Wileńskiej* i na jej podstawie uzyskał stopień doktora. Jej promotorem był, podobnie jak w przypadku magisterium, Jan Hulewicz, a recenzentami – Henryk Barycz i Stanisław Tync (Szulakiewicz 2006: 103). Egzaminy w przewodzie doktorskim przeprowadziła komisja w składzie: Henryk Barycz, Ignacy Zarębski, Jan Hulewicz – z historii jako przedmiotu kierunkowego, a przewodniczącym komisji był dziekan Wydziału Filozoficzno-Historycznego Sylwiusz Mikucki. Egzamin z filozofii zdawał u Izydory Dąbmskiej. W jego teście doktorskiej zachowały się nawet pytania egzaminacyjne (AUJ WFH 259 Teczka doktorska L. Piechnika; AUJ WFH, Doktorat 1961/86 Praca doktorska L. Piechnika).

Zaprojektowano następujące tematy podczas egzaminu z historii:

1. Recepcja humanizmu w UJ
2. Rola języka ojczystego w szkolnictwie humanistycznym
3. Rola Rzymu w rozwoju kultury humanistycznej
4. Początki Akademii Zamojskiej
5. Zagadnienia uniwersytetów w XVIII wieku
6. Siedem sztuk wyzwolonych – wydział atrium

Na egzaminie z filozofii u prof. Izydory Dąbskiej omawiane były następujące kwestie:

1. Scholastyka w XVI wieku
2. Filozofia kartezjańska i jej stosunek do augustinizmu
3. Pascal i Port-Royal

Uczniowie prof. Izydory Dąbskiej wspominają, że była ona bardzo wymagająca i niełatwo było zdać u niej egzamin. Na podkreślenie w tym kontekście zasługuje fakt, że Ludwik Piechnik egzamin z filozofii zdał na bardzo dobry (AUJ WFH 259 Teczka doktorska L. Piechnika; AUJ WFH, Doktorat 1961/86 Praca doktorska L. Piechnika).

Działalność dydaktyczna i naukowa

W latach 1964–1966 Ludwik Piechnik przebywał na placówce jezuickiej w Krakowie-Przegorzałach. Tu znalazł sprzyjające warunki do pisania swoich kolejnych rozpraw naukowych (Grzebień 2001). W tym czasie pracował nad dziejami seminarium diecezjalnego w Kaliszu. W 1969 roku prowadził badania w Rzymie w Instytucie Studiów Kościelnych oraz w Archivum Romanum Societatis Iesu (Cieślak 2006). Równoległe z pracą naukową prowadził działalność dydaktyczną. Od 1964 do 1993 roku ks. Ludwik Piechnik jako wykształcony pedagog wykładał pedagogikę na Wydziale Filozoficznym Towarzystwa Jezusowego, z którego to wydziału wyrosła uczelnia – Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna „Ignatianum”, dzisiejsza Akademia Ignatianum w Krakowie, która w tym roku (2022) obchodzi swój jubileusz 90 lat istnienia. Przez 14 lat (1975–1988) wykładał pedagogikę także na Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie (dzisiejszy Uniwersytet Papieski Jana Pawła II

w Krakowie). W pedagogice dał się poznać jako zwolennik personalizmu oraz najlepszych wartości i tradycji szkolnictwa jezuickiego (Cieślak 2006).

Ks. Piechnik uznawany jest za jednego z najwybitniejszych znawców szkolnictwa jezuickiego w Polsce, kontynuatora badań prowadzonych przez ks. Stanisława Bednarskiego (Grzebień 2002). Napisał ok. 80 prac naukowych, głównie z zakresu historii szkolnictwa jezuickiego, w tym także szkolnictwa filozoficznego, seminariów diecezjalnych i nauczycielskich, konwiktów szlacheckich i Collegium Nobilium w Wilnie i Warszawie. Do tematów opracowanych przez ks. Piechnika należą: historia Akademii Wileńskiej, dzieje seminarium diecezjalnych, historia kolegiów jezuickich, konwiktów, burs, problemy różnych form wychowania i kształcenia realizowanych przez zakon jezuitów w Polsce. Zajmował się również historią i filozofią kultury, szczególnie kultury chrześcijańskiej w Polsce oraz wkładem jezuitów do jej rozwoju. W jego pracach pojawiały się kwestie programów nauczania i metod wychowania. Podjął też zagadnienia kształcenia nauczycieli oraz starań jezuitów o powoływanie nowych uniwersytetów (Bieś, Szulakiewicz 2008: 646). Bibliografia prac naukowych ks. Piechnika do roku 1994 została zamieszczona w jubileuszowej publikacji wydanej z okazji jego 75 rocznicy urodzin pt. *Jezuicka ars educandi* (1995). Na podkreślenie w bogatym dorobku naukowym ks. Piechnika zasługuje monografia przedstawiająca historię powstawania i rozwoju *Ratio Studiorum* oraz rolę tej ustawy w kształtowaniu modelu szkoły (Piechnik 2003).

Najbardziej znanym dziełem w dorobku naukowym Ludwika Piechnika jest czterotomowa monografia pt. *Dzieje Akademii Wileńskiej* (t. 1: *Początki Akademii Wileńskiej 1570–1599*, Rzym 1984; t. 2: *Rozkwit Akademii Wileńskiej w latach 1600–1655*, Rzym 1983; t. 3: *Próby odnowy Akademii Wileńskiej po klęskach potopu i okresu kryzysu 1655–1730*, Rzym 1987; t. 4: *Odrodzenie Akademii Wileńskiej 1730–1773*, Rzym 1990). Dzieło to zostało wysoko ocenione przez współczesnych historyków wychowania, wręcz jako monografia niezwykła (np. Bartnicka 1999). W 1999 roku Uniwersytet Wileński za to imponujące dzieło uhonorował ks. Ludwika Piechnika tytułem doktora *honoris causa*. Wydarzenie to odnotowały litewskie środki przekazu oraz polska prasa w Wilnie (Kołoszewska 1999: 3; Kozłowska 1999: 5). Profesor Romanas Plečkaitis w mowie

laudacyjnej podkreślił niezwykłość i oryginalność dzieła ks. Piechnika, które polegają na tym, że jest to opracowanie źródłowe, uwzględniające nowoczesne badania, metodologicznie uzasadnione. Zdaniem prof. Plečkaitisa pracę tę, która powstała na podstawie solidnego i wiarygodnego materiału empirycznego, należy uznać za wzór prowadzenia tego rodzaju badań (Mółka 2000: 12). Swoistość dzieła polega na tym, że zostało napisane przez historyka oświaty (Plečkaitis 1993: 375). Jak podkreśla Plečkaitis, studium ks. Piechnika jest przykładem, jak wiele może osiągnąć historyk oświaty mający dobre ogólne przygotowanie do badań (Plečkaitis 1993: 378).

Już pobieżna analiza biografii ks. Ludwika Piechnika pozwala zauważyć, że zacięcie oraz pasja historyka i pedagoga miały w jego wypadku solidne podstawy. Na swojej studenckiej drodze spotykał wybitnych naukowców w tych dziedzinach wiedzy – zarówno zakonnych, jak i spoza zakonu. Mieli oni niewątpliwie wpływ na kształtowanie się jego osobistego warsztatu badacza dziejów. Kształcenie się, zdobywanie kolejnych stopni naukowych pod okiem wybitnych badaczy, od których nauczył się warsztatu naukowego, pracowitość oraz osobiste zdolności ks. Piechnika zaowocowały pracami, które stały się punktem odniesienia dla innych naukowców. W środowisku naukowym był doceniany za swoje kompetencje badawcze nie tylko z powodu monumentalnego dzieła *Dzieje Akademii Wileńskiej*, ale przede wszystkim z uwagi na cały bogaty dorobek naukowy. Jak zauważył ks. Ludwik Grzebień, „mając nie tylko dobre wykształcenie, ale i doświadczenie pedagogiczne, sięgał po dostępne i nieprzebadane źródła oraz właściwie interpretował niezwykle bogate życie szkoły jezuickiej” (Grzebień 2001: 76). Jego warsztat badacza doceniali również inni naukowcy. Podziwiając pasję naukową i zaangażowany stosunek do ciągle podejmowanych nowych zadań, erudycję, a przy tym niezwykłą skromność ks. Piechnika i jego życzliwość w stosunku do otoczenia, prof. Irena Stasiewicz-Jasiukowa wyraziła opinię, że ten jezuita „ma na swoim koncie bogaty dorobek naukowy oparty na gruntownej wiedzy i studiowanych niezmiennie materiałach archiwalnych” (Stasiewicz-Jasiukowa 2004: 23). Niewątpliwe kompetencje badawcze, obiektywizm w formułowaniu wniosków badawczych, będących rezultatem badań opartych na bogatych źródłach, doceniali również recenzenci dzieł Piechnika (Puchowski 2005: 289; Kochanowicz 2004). Pod tymi opiniami zapewne może się podpisać wielu

naukowców, zwłaszcza tych, którzy się z nim spotkali bądź korzystali z jego opracowań.

Ważne miejsce w twórczości ks. Ludwika Piechnika zajmowała biografistyka. Spod jego pióra wyszło ponad 50 biogramów ludzi Kościoła zasłużonych dla kultury, nauki i wychowania (Walkusz 2016: 231).

Ks. Ludwik Piechnik współpracował z wieloma czasopismami, seriami wydawniczymi, wydawnictwami słownikowymi i encyklopedycznymi, np. takimi jak: *Encyklopedia katolicka*, „Nasza Przeszłość”, „Horyzonty Wiary”, Polski Słownik Biograficzny, *Słownik polskich teologów katolickich*, „Studia Theologica Varsaviensia”, „Studia Warmińskie”, *Diccionario histórico de la Compañía de Jesús*. Od roku 1984 należał do Rady Naukowej „Naszej Przeszłości” (Dukała, Kopiec 2003).

Wartość jego dorobku naukowego została potwierdzona tytułami naukowymi. W dniu 18 stycznia 1969 roku został mianowany przez rzymską Kongregację do spraw Wychowania Katolickiego profesorem nadzwyczajnym, a 9 lutego 1990 roku generał zakonu jezuitów Peter-Hans Kolvenbach mianował go profesorem zwyczajnym Wydziału Filozoficznego Towarzystwa Jezusowego w Krakowie (Cieślak 2006: 14–15).

Działalność społeczna i wychowawcza

Ojciec Ludwik Piechnik potrafił łączyć pracę pisarską i naukową z szeroką działalnością społeczną i konkretną troską o drugiego człowieka. Był człowiekiem dla innych, zgodnie z ideałem ignacjańskiej pedagogiki (Steczek 2006; Woś 2006). Już od wstąpienia do zakonu jezuitów przejawiał zainteresowania pedagogiczne. Interesował się organizacjami młodzieżowymi w Polsce i za granicą (Cieślak 2006: 12), dlatego był kierowany przez przełożonych do pracy z młodzieżą świecką, konkretnie w Związku Młodzieży Przemysłowej i Rękodzielniczej ks. Kuznowicza. Jego praca z młodzieżą w ZMPiR trwała krótko, ponieważ władze PRL zlikwidowały Związek już w 1950 roku. Po zmianie ustrojowej w 1989 roku podjął starania o wznowienie działalności Związku, czego efektem było powołanie do życia Związku Męskiej Młodzieży Przemysłowej i Rękodzielniczej

w Krakowie (prowadzącego tzw. bursę ks. Kuznowicza), którego został prezesem (Obirek 1995: 11).

Nie było to jedyne pole działalności społeczno-wychowawczej i opiekuńczej ks. Piechnika. Z jego inspiracji powstały Ośrodek Adopcyjno-Wychowawczy, który działa w Krakowie przy ul. Rajskiej 10, oraz Ośrodek Rekreacyjny dla dzieci z Domów Dziecka w Żmiącej k. Limanowej. Początki ośrodka w Żmiącej sięgają 1979 roku, kiedy to ks. Piechnik zakupił stare gospodarstwo rolne wraz polem i lasem. Odtąd zaczął organizować tam pobyty dla dzieci i młodzieży w wieku od 3 do 12 lat, głównie w okresie wakacji i przerw szkolnych. W ramach ośrodka działa dzisiaj Akcja Pomocy dla Dzieci z Domów Dziecka, która zrodziła się w Krakowie pod koniec lat siedemdziesiątych ubiegłego stulecia z inicjatywy studentów krakowskich uczelni, dostrzegających trudne warunki, w jakich wychowują się dzieci przebywające w Państwowych Domach Dziecka. Po spotkaniu członków tej grupy z ks. Piechnikiem, akcja nabrała charakteru zorganizowanej i planowanej działalności (Cieślak 2006: 22), którą wielu współpracowników ks. Piechnika wspominało z nostalgią (por. Jakubczyk, Żądło, Steczek 2008).

W 1993 roku powstała Fundacja Ruperta Mayera Dzieło Pomocy Dzieciom (zob. *Dzieło Pomocy Dzieciom. Fundacja Ruperta Mayera*). U podstaw założenia fundacji legła idea stworzenia struktur, które ułatwią skuteczną pomoc potrzebującym. Od początku istnienia fundacji jej prezesem niemal do śmierci był Ludwik Piechnik. Fundacja wspiera działalność trzech ściśle ze sobą współpracujących ośrodków: Ośrodka Opiekuńczo-Wychowawczego – placówki interwencyjnej, Ośrodka Opiekuńczo-Wychowawczego – placówki socjalizacyjnej oraz Ośrodka Adopcyjno-Opiekuńczego (Mółka 2010: 606). Za tę szeroką działalność opiekuńczo-wychowawczą władze królewskiego Miasta Krakowa odznały w 1997 roku ks. Ludwika Piechnika medalem „Cracoviae Merenti”.

Przywołanie ważniejszych faktów z życia ks. Ludwika Piechnika pozwala zobaczyć człowieka o wcześniej sprecyzowanych zainteresowaniach, w sposób niezwykle kompetentny i konsekwentny realizującego się na polu nauki, w pracy dydaktycznej, wychowawczej i społecznej. Formalnie główna działalność naukowa i dydaktyczna Ludwika Piechnika realizowana była w ramach Wydziału Filozoficznego Towarzystwa Jezusowego. W 1990 roku Wydział Filozoficzny

rozszerzył swoją działalność, otwierając pięcioletnie studia na kierunku pedagogika dla studentów świeckich (Kubik 2010: 343). Lata dziewięćdziesiąte były dla Wydziału Filozoficznego czasem tworzenia nowych struktur organizacyjnych. Był to okres intensywnego rozwoju instytucjonalnego uczelni. W 1997 roku zaczęto tworzyć katedry, a wśród nich znalazła się Katedra Historii Wychowania, której kierownictwo objął właśnie ks. prof. Ludwik Piechnik. Pełnił tę funkcję do 1999 roku. W zespole pierwszego kierownika katedry pracowali: dr hab. Henryka Kramarz, ks. dr Kazimierz Leń SJ, ks. lic. Stanisław Cieślak SJ oraz mgr Beata Topij-Stempińska.

Funkcja kierownika katedry stanowiła właściwie zwieńczenie kariery naukowej ks. Ludwika Piechnika. Młodzi adepci nauki korzystali z jego doświadczenia w pracy naukowej, ale też mogli na co dzień spotykać się z człowiekiem, który łączył w sobie doświadczenie naukowca, pedagoga, działacza społecznego, kapłana. To doświadczenie sprawiało, że był zawsze blisko drugiego człowieka. Zapisał się w pamięci wielu swoich współbraci, współpracowników i studentów jako człowiek, który miał „ludzkie podejście do każdego, bezwarunkowo akceptujące człowieka takim, jakim jest” (Obirek 1995: 10). W swoich początkach Katedra Historii Wychowania miała więc za kierownika człowieka szczególnie zasłużonego dla historii wychowania i edukacji jezuickiej oraz pochłoniętego szczególną troską o sprawy prawidłowego rozwoju i wychowania dzieci, młodzieży i dorosłych.

Bibliografia

Źródła

Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego, Wydział Historyczno-Filozoficzny (AUJ WFH)

- AUJ WFH 259 Teczka doktorska L. Piechnika.
- AUJ WFH, Doktorat 1961/86 Praca doktorska L. Piechnika.
- AUJ WFH, sygn. KM 56 Akta dyplomowe L. Piechnika.
- AUJ WFH, sygn. 31 Akta Katedry i Seminarium Historii Najnowszej Wychowania i Oświaty.

Catalogus Provinciae Poloniae Minoris Societatis Iesu 1950.

Catalogus Provinciae Poloniae Minoris Societatis Iesu 1952.

Catalogus Provinciae Poloniae Minoris Societatis Iesu 1953.

Opracowania

- Bartnicka K. (1999). *Ksiądz Profesor Ludwik Piechnik SJ i Akademia Wileńska*, „Lithuania”, nr 3(33), s. 59–63.
- Bieś A.P., Szulakiewicz W. (2008). *Piechnik Ludwik (1920–2006)*, [w:] A. Meissner, W. Szulakiewicz (red.), *Słownik biograficzny polskiej historii wychowania*, Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, s. 644–650.
- Cieślak S. (2006). *Śp. Ks. prof. dr hab. Ludwik Piechnik SJ (1920–2006)*, „Nasza Przyszłość”, nr 106, s. 7–25.
- Cieślak S. (2013). *Działalność społeczno-kulturalna jezuitów galicyjskich w stowarzyszeniach katolickich 1856–1914*, Kraków: Wydawnictwo WAM; Akademia Ignatianum.
- Cieślak S. (2016). *Jezuicki Ośrodek Tajnego Nauczania w Starej Wsi k. Brzozowa*, [w:] A. Królikowska, M. Łątkowski, B. Topij-Stempińska (red.), *Dzieło chwali Mistrza. Księga jubileuszowa dedykowana prof. dr hab. Irenie Popiołek z okazji 50-lecia pracy artystycznej oraz pracy pedagogicznej*, Wydawnictwo WAM; Akademia Ignatianum, Kraków 2016, s. 353–382.
- Dukała J., Kopiec J. (red.) (2003). *Sto tomów „Naszej Przyszłości”. Bibliografia – dzieje – ludzie*, Kraków: Instytut Wydawniczy Księży Misjonarzy.
- Dzieło Pomocy Dzieciom. Fundacja Ruperta Mayera*, <http://www.dpd.pl/?historia-fundacji> [dostęp: 31.05.2022].
- Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564–1995* (2004). Oprac. L. Grzebień i in., Kraków: Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna „Ignatianum”; Wydawnictwo WAM.
- Grzebień L. (2001). *Naukowa sylwetka ks. profesora Ludwika Piechnika SJ*, „Rocznik Wydziału Filozoficznego WSFP Ignatianum w Krakowie 2000–2001”, s. 71–90.
- Grzebień L. (2002). *Ks. prof. Ludwik Piechnik – historyk wyjątkowy*, „Nasze Sprawy”, nr 1, s. 27–28.
- Jakubczyk M., Żądło J., Steczek B. (red.). *Żmija. Kraina uśmiechem malowana*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2008.
- Jezuicka ars educandi. Prace ofiarowane Księdzu Profesorowi Ludwikowi Piechnikowi SJ* (1995). M. Wolańczyk, S. Obirek (red.), Kraków: Wydawnictwo WAM, s. 15–18 (Zawiera bibliografię jego prac do r. 1994).
- Kochanowicz P. (2004). *Ludwik Piechnik, Powstanie i rozwój jezuickiej „Ratio Studiorum” (1548–1599)*, „Przegląd Powszechny”, nr 1, s. 144–149.
- Kołoszewska Z. (1999). *Czas mija – prace zostają*, „Gazeta Wileńska”, nr 221(222), 24 września, s. 3.
- Kozłowska S. (1999). *Polak – Doktorem Honoris Causa*, „Kurier Wileński”, nr 185(13730), 24 września, s. 5.
- Kubik W. (2010). *Jezuicka Wyższa Szkoła „Ignatianum w Krakowie*, [w:] A. Królikowska (red.), *Pedagogika Ignacjańska. Historia. Teoria. Prakty-*

- ka, Kraków: Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna „Ignatianum”; Wydawnictwo WAM.
- Mółka J. (2000). *Ksiądz Prof. Ludwik Piechnik SJ Doktorem Honoris Causa Uniwersytetu Wileńskiego*, „Rocznik Sekcji Pedagogiki Religijnej WSFP Ignatianum w Krakowie”, s. 11–15.
- Mółka J. (2010). *Godził naukę z wychowaniem*, [w:] A.P. Bieś, B. Topij-Stempińska (red.), *Pamięć wieków kształtuje potomność. Księga jubileuszowa dedykowana Księdzu Profesorowi Ludwikowi Grzebieńowi SJ z okazji 70. urodzin*, Kraków: Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna „Ignatianum”; Wydawnictwo WAM, s. 597–607.
- Obirek S. (1995). *Ksiądz profesora Ludwika Piechnika SJ portret nie tylko naukowy*, [w:] Wolańczyk, S. Obirek (red.), *Jezuicka ars educandi. Prace ofiarowane Księdzu Profesorowi Ludwikowi Piechnikowi SJ*, Kraków: Wydawnictwo WAM, s. 9–12.
- Piechnik L. (1983). *Dzieje Akademii Wileńskiej*, t. 2: *Rozkwit Akademii Wileńskiej w latach 1600–1655*, Rzym: Institutum Historicum Societatis Jesu.
- Piechnik L. (1984). *Dzieje Akademii Wileńskiej*, t. 1: *Początki Akademii Wileńskiej 1570–1599*, Rzym: Institutum Historicum Societatis Jesu.
- Piechnik L. (1987). *Dzieje Akademii Wileńskiej*, t. 3: *Próby odnowy Akademii Wileńskiej po klęskach potopu i okresu kryzysu 1655–1730*, Rzym: Institutum Historicum Societatis Jesu.
- Piechnik L. (1990). *Dzieje Akademii Wileńskiej*, t. 4: *Odrodzenie Akademii Wileńskiej 1730–1773*, Rzym: Institutum Historicum Societatis Jesu.
- Piechnik L. (2003). *Powstanie i rozwój jezuickiej „Ratio Studiorum” (1548–1599)*, Kraków: Wydawnictwo WAM; Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna „Ignatianum”.
- Plečkaitis R. (1993). [recenzja:] *Ludwik Piechnik, Dzieje Akademii Wileńskiej, t. 1–4*, „Nasza Przeszłość” 79, s. 373–378.
- Puchowski K. (2005). [recenzja:] *Ludwik Piechnik, Powstanie i rozwój jezuickiej Ratio studiorum (1548–1599)*, (Studia i Materiały do Dziejów Jezuitów Polskich), „Horyzonty Wychowania” t. 4, nr 8, s. 288–293.
- Stasiewicz-Jasiukowa I. (2004). *O kondycji naukowej jezuitów polskich (od roku 1773 do XXI wieku)*, [w:] I. Stasiewicz-Jasiukowa (red.), *Wkład jezuitów do nauki i kultury Rzeczypospolitej Obojga Narodów i pod zaborami*, Kraków–Warszawa: Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna „Ignatianum”; Wydawnictwo WAM – Komitet Historii Nauki i Techniki PAN.
- Steczek B. (2006). *Sylwetki. Homilia podczas mszy św. pogrzebowej o. L. Piechnika SJ*, „Nasze Sprawy”, nr 8–9, s. 13–15.
- Szulakiewicz W. (2006). *Historia oświaty i wychowania w Polsce 1944–1956*, Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Walkusz J. (2016). *Sekcja Historii Kościoła w Polsce 1964–2014*, Pelplin: Wydawnictwo „Bernardinum”.

Woś J.W. (2006). „Człowiek dla innych”. *Ojciec Ludwik Piechnik, jezuita (1920–2006)*, „Gazeta Niedzielną”, 23 lipca.

ADRES DO KORESPONDENCJI

Dr hab. Anna Królikowska, prof. AIK
Akademia Ignatianum w Krakowie
Instytut Nauk o Wychowaniu
e-mail: anna.krolikowska@ignatianum.edu.pl

Danuta Kocurek
ORCID: 0000-0002-9670-8382
Uniwersytet Śląski w Katowicach

Wanda Bobrowska-Nowak (1925–2003) – badaczka polskiego dziedzictwa pedagogicznego i psychologicznego

Wanda Bobrowska-Nowak (1925–2003):
A Researcher into the Polish Pedagogical and
Psychological Heritage

ABSTRACT

In the presented research, a biography of Prof. Wanda Bobrowska-Nowak (1925–2003) is presented. She was a Polish historian of education who carried out her didactic and scientific activity in the University of Łódź and the University of Silesia in Katowice. Her scientific interests were mostly focused on the history of education, resocialization, care pedagogy, therapy, as well as on moral education and history of Polish psychology. She held numerous academic positions, among others being the Head of the Department of History of Education, the Head of the Institute of Pedagogy and the Dean of the Faculty of Pedagogy and Psychology at the University of Silesia in Katowice. Bobrowska-Nowak had family ties with Vilnius and she collaborated with the Polish University located in Vilnius. She was a supervisor of numerous MA theses and eleven doctoral dissertations. Her fruitful scientific research and creative effort in the field

KEYWORDS

Wanda Bobrowska-Nowak, biography, didactic activity, University of Silesia in Katowice, scientific output

SŁOWA KLUCZOWE

Wanda Bobrowska-Nowak, biografia, działalność dydaktyczna, Uniwersytet Śląski w Katowicach, dorobek naukowy

SPI Vol. 25, 2022/2
e-ISSN 2450-5366

DOI: 10.12775/SPI.2022.2.004
Nadesłano: 21.03.2022
Zaakceptowano: 05.05.2022

of history of education (with a special focus on pre-school education in Silesia and the output of Polish psychology) have resulted in many scientific works and articles, which brought closer one of the mainstays of pedagogy. Bobrowska-Nowak has made a tremendous contribution to the development of pedagogical thought and its transformations. Her publications are of precious aid for historians of education, educators, and pedagogy students. Moreover, they can be helpful in instilling respect for the tradition of didactics and moral education.

ABSTRAKT

W prezentowanym szkicu przybliżono biografię prof. Wandy Bobrowskiej-Nowak (1925–2003), polskiego historyka wychowania, która prowadziła działalność dydaktyczną i naukową w Uniwersytecie Łódzkim i Uniwersytecie Śląskim w Katowicach. Swoje zainteresowania badawcze koncentrowała wokół historii oświaty, pedagogiki resocjalizacyjnej, opiekuńczej, terapii i edukacji wychowawczej oraz historii polskiej psychologii. Pełniła wiele funkcji, m.in. była kierownikiem Zakładu Historii Wychowania, dyrektorem Instytutu Pedagogiki oraz dziekanem Wydziału Pedagogiki i Psychologii Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Bobrowska-Nowak miała wileńskie korzenie i współpracowała z Uniwersytetem Polskim w Wilnie. Była promotorem wielu prac magisterskich i jedenastu prac doktorskich. Rezultatem prowadzonych badań i twórczego wysiłku w zakresie historii wychowania, ze szczególnym uwzględnieniem historii wychowania przedszkolnego i dziedzictwa polskiej psychologii, są liczne prace naukowe i artykuły, przybliżające jeden z głównych filarów pedagogiki. Bobrowska-Nowak wniosła duży wkład w rozwój myśli pedagogicznej i jej przemianę. Jej publikacje są cenną pomocą dla historyków wychowania, pedagogów, studentów pedagogiki i służą zaszczepieniu kultu dla tradycji wychowania i edukacji.

Wprowadzenie

W realiach dynamicznych zmian społecznych, kulturowych i oświatowych, ważną rolę pełni nauczyciel, jego osobowość, kwalifikacje zawodowe, autorytet i postawa. Bez względu na czas, epokę i zachodzące zmiany, nauczyciel jest badaczem, opiekunem i organizatorem procesu nauczania i uczenia się. Jednym z wielu nauczycieli,

którzy wnieśli duży wkład w rozwój różnych dyscyplin naukowych, jest prof. Wanda Bobrowska-Nowak (1925–2003), pracownik naukowo-dydaktyczny Uniwersytetu Łódzkiego i Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, specjalista w zakresie historii wychowania, pedagogiki opiekuńczej, resocjalizacyjnej i historii psychologii.

Głównym celem niniejszego szkicu jest ukazanie działalności naukowej i dydaktycznej Wandy Bobrowskiej-Nowak oraz jej wkładu w rozwój nauk pedagogicznych, historycznych i psychologicznych. Artykuł opracowany został na podstawie dokumentów źródłowych, materiałów biograficznych oraz opracowań historycznych i oświatowych.

Szkic biograficzny

Wanda Bobrowska-Nowak urodziła się 24 grudnia 1925 roku w Wilnie w rodzinie prawnika i nauczycielki (Stopińska-Pająk 2008: 110). Szkołę podstawową oraz cztery klasy gimnazjum ukończyła w Wilnie. W okresie okupacji niemieckiej uczyła się systemem tajnego nauczania. W 1945 roku przybyła do Łodzi jako repatriantka i po ukończeniu trzymiesięcznego kursu dla wychowawczyń przedszkoli rozpoczęła pracę w Przedszkolu Zakładów Bawełnianych w Łodzi przy ul. Kilińskiego 2 (Archiwum Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach: Akta osobowe). Jednocześnie uczęszczała do Liceum dla Pracujących w Łodzi (ul. Nowotki 16). Świadectwo maturalne uzyskała w 1947 roku i rozpoczęła studia w zakresie pedagogiki ogólnej na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Łódzkiego (Sadzikowska 2019: 262). W 1952 roku obroniła pracę magisterską *Szkolnictwo elementarne w Księstwie Warszawskim* (Szulakiewicz 2006: 223), napisaną pod kierunkiem prof. dr. hab. Stefana Truchima – kierownika Katedry Historii Wychowania Uniwersytetu Łódzkiego (Szulakiewicz 2006: 58). Po ukończeniu studiów podjęła pracę w Wojewódzkim Ośrodku Doskonalenia Kadr Pedagogicznych w Łodzi (1952–1958), a następnie w charakterze nauczyciela przedmiotów pedagogicznych w Studium Nauczycielskim w Piotrkowie Trybunalskim (1958–1959). Od października 1959 roku została zatrudniona na stanowisku starszego asystenta w Katedrze Pedagogiki Uniwersytetu Łódzkiego (Archiwum Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach: Akta osobowe). Równocześnie była wykładowcą kontraktowym

w Zaocznym Studium Nauczycielskim w Łodzi. Pracę naukową rozpoczęła bezpośrednio po ukończeniu studiów, prowadząc badania nad historią wychowania. Uzyskane wyniki przedstawiła na Zjeździe Młodych Pedagogów, Psychologów i Historyków Wychowania, który odbył się w 1952 roku w Warszawie (Kowolik 2003: 106).

W 1961 roku po zawarciu małżeństwa z Franciszkiem Nowakiem (Stopińska-Pajak 2008: 111) przeniosła się z Łodzi do Katowic i podjęła pracę w Wyższej Szkole Pedagogicznej, obejmując etat w Katedrze Pedagogiki na Wydziale Pedagogiczno-Historycznym. Początkowo pełniła funkcję starszego asystenta, a po obronie pracy doktorskiej została adiunktem. Stopień naukowy doktora nauk humanistycznych otrzymała 21 kwietnia 1964 roku decyzją Rady Wydziału Filozoficzno-Historycznego Uniwersytetu Łódzkiego na podstawie rozprawy doktorskiej *Czasopisma polskie dla dzieci i młodzieży w Królestwie Kongresowym w pierwszej połowie XIX wieku* (Barciak 2008: 29). Promotorem przewodu doktorskiego był wspomniany prof. dr hab. Stefan Truchim, a recenzentami: prof. dr hab. Tadeusz Pasierbiński i prof. dr hab. Antonina Kłoskowska (Kowolik 2002: 17).

Bobrowska-Nowak od 1968 roku związana była z Instytutem Pedagogiki i Psychologii Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Prowadziła badania w zakresie historii oświaty i dziedzictwa polskiej psychologii. Decyzją Rady Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie w dniu 20 listopada 1972 roku uzyskała stopień naukowy doktora habilitowanego nauk humanistycznych w zakresie historii psychologii, przedkładając rozprawę *Początki polskiej psychologii*. Recenzentami dorobku naukowego i rozprawy byli: prof. dr hab. Eugeniusz Geblewicz, prof. dr hab. Natalia Reuttowa, prof. dr hab. Tadeusz Tomaszewski i prof. dr hab. Stefan Wołoszyn. Wspomniany stopień naukowy zatwierdzony został przez Centralną Komisję Kwalifikacyjną ds. Kadr Naukowych 20 lipca 1973 roku (Barciak 2008: 29). Na tej podstawie Bobrowska-Nowak otrzymała powołanie na stanowisko docenta. Swoje zainteresowania badawcze koncentrowała wokół historii pedagogiki, poradnictwa psychopedagogicznego, terapii i edukacji wychowawczej na Śląsku (Kempa 2007: 258). W maju 1981 roku uzyskała nominację na stanowisko profesora nadzwyczajnego nauk humanistycznych, a w listopadzie roku 1991 została mianowana profesorem zwyczajnym (Barciak 2008: 29).

W Uniwersytecie Śląskim w Katowicach pełniła wiele funkcji, m.in. w 1972 roku była kierownikiem Zakładu Nowych Technik Nauczania, a w latach 1973–1978 Zakładu Historii Wychowania (Juszczak 2007: 173). W latach 1981–1996 piastowała stanowisko kierownika Katedry Podstaw Pedagogiki i Historii Wychowania, a od 1 października 1982 roku do 31 sierpnia roku 1984 kierowała Pracownią Historii Wychowania. W Uniwersytecie Śląskim w Katowicach była zastępcą dyrektora Instytutu Pedagogiki (1978–1980) oraz dyrektorem Instytutu Pedagogiki (1980–1981). W listopadzie 1981 roku została dziekanem Wydziału Pedagogiki i Psychologii i funkcję tę pełniła do sierpnia 1984 roku (Juszczak 2007: 203). Po przejściu na emeryturę w roku 1996 przez jeden rok prowadziła zajęcia dydaktyczne na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach. W latach 1992–2000 była zatrudniona w Kolegium Nauczycielskim w Bytomiu (Zdanowicz 2011: 285). Pracowała też w Górnośląskiej Wyższej Szkole Pedagogicznej im. Kardynała Augusta Hłonda w Mysłowicach (Kowolik 2012: 43). Należy dodać, że Bobrowska-Nowak, jako osoba mająca wileńskie korzenie, współpracowała z Uniwersytetem Polskim w Wilnie. W ramach wymiany naukowej prowadziła wykłady i prelekcje dla Polaków oraz wspierała i pomagała materialnie biednym studentom, m.in. wozila dla nich jedzenie i książki (Sadzikowska 2019: 263).

Oprócz pracy dydaktycznej i naukowej aktywnie działała w Towarzystwie Miłośników Wilna – Oddział Katowice, w Polskim Towarzystwie Historii Medycyny, Polskim Komitecie Organizacji Wychowania Przedszkolnego, Związku Nauczycielstwa Polskiego, Polskim Towarzystwie Pedagogicznym w Katowicach i Polskim Towarzystwie Gerontologicznym (Wyrwich i in. 2011: 170). Była członkiem Senackiej Komisji ds. Rozwoju Młodej Kadry Naukowej, Komitetu Nauk Pedagogicznych PAN w Warszawie, Komisji Pedagogicznej PAN w Krakowie, Zespołu Pedagogiki Pracy PAN w Warszawie (Barciak 2008: 30).

Za swoją działalność naukową i dydaktyczną uzyskała liczne odznaczenia i nagrody, m.in. Złoty Krzyż Zasługi, nagrodę III stopnia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Złotą Odznakę za Zasługi dla Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, Medal Komisji Edukacji Narodowej (Barciak 2008: 30).

Zmarła 31 stycznia 2003 roku i pochowana została na cmentarzu w Katowicach.

Wanda Bobrowska-Nowak jako promotor

Wanda Bobrowska-Nowak w ramach prowadzonych badań była promotorem wielu prac dyplomowych. Pod jej kierunkiem pisane były prace magisterskie i dysertacje doktorskie z zakresu: wychowania przedszkolnego, opieki nad dzieckiem, niepowodzeń w nauce szkolnej, resocjalizacji nieletnich, szkolnictwa zawodowego. Była promotorem 11 rozpraw doktorskich i recenzentką wielu prac doktorskich, habilitacyjnych i wydawniczych (Wyrwich i in. 2011: 170). Przykładowo można tutaj wymienić następujące tematy prac magisterskich napisanych pod jej kierunkiem:

- *Zaspokojenie potrzeby aktywności u wychowanków domu dziecka przez różnicowanie form spędzania czasu wolnego.*
- *Uwarunkowania społeczno-gospodarcze opieki nad polskim dzieckiem opuszczonym w przeszłości.*
- *Czynniki warunkujące powodzenie w pracy wychowawczej domu dziecka.*
- *Rola zespołu w procesie resocjalizacji młodych przestępców.*
- *Zajęcia w czasie wolnym w zakładzie wychowawczym.*
- *Pedagogiczne konsekwencje drugoroczności.*
- *Formy pomocy w nauce uczniom w młodszym wieku szkolnym.*
- *Kontakty prospołeczne dzieci w wieku przedszkolnym.*
- *Cechy osobowe wychowawczyń przedszkola.*
- *Historyczne uwarunkowania powstania instytucji przedszkolnych dla polskich dzieci w Pszczynie.*
- *Współpraca szkoły zawodowej ze środowiskiem rodzinnym uczniów.*
- *Historia szkolnictwa górniczego w województwie śląskim.*
- *Przygotowanie pedagogiczne nauczycieli szkolnictwa zawodowego w Bytomiu (Kempa 2011: 197).*

Pełniąc funkcję kierownika Zakładu Historii Wychowania, Bobrowska-Nowak inspirowała asystentów do badania problematyki pedagogicznej słabo opracowanej w literaturze naukowej, a charakterystycznej dla środowiska śląskiego, zachęcała do poznawania historycznych uwarunkowań, potrzeb, form edukacji zawodowej młodzieży i dorosłych oraz ich tendencji rozwojowych (Kempa 2011: 206). Efekty badań prowadzonych w Zakładzie, a następnie Katedrze Podstaw Pedagogiki i Historii Wychowania, ukazywały się w kolejnych

publikacjach pod jej redakcją, wydawanych w ramach serii Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Historii oświaty oraz działalności pedagogicznej na Górnym Śląsku i w Zagłębiu Dąbrowskim dotyczyły na przykład prace: *Wychowanie i praca młodzieży w województwie śląskim i Zagłębiu Dąbrowskim w warunkach gospodarki kapitalistycznej* (Bobrowska-Nowak 1978a), *Kierunki działalności pedagogicznej na Śląsku w latach 1922–1939* (Bobrowska-Nowak 1982), *Oświata na Śląsku. Potrzeby, organizacja, rozwój w latach 1922–1939* (Bobrowska-Nowak 1984). Kwestie kulturalno-oświatowe i biograficzne, uwzględniające wkład przedstawicieli polskiej pedagogiki w teorię i praktykę wychowawczą, podjęto m.in. w *Szkicach z historii psychologii i pedagogiki* (Bobrowska-Nowak 1989). W kolejnej publikacji zatytułowanej *Wybrane problemy wychowawcze pedagogiki polskiej* (Bobrowska-Nowak 1990) skupiono się na analizie czasopism pedagogicznych pod kątem kwestii ogólnopedagogicznych, ale także w odniesieniu do wybranych kręgów społecznych lub konkretnych placówek. Do tematyki szkolnictwa w okresie międzywojennym nawiązuje natomiast *Rozwój pedagogiki w II Rzeczypospolitej (1918–1939)* (Bobrowska-Nowak 1992). Jak napisał w recenzji tej publikacji Wiesław Jamrożek, jej treść prowokuje do refleksji oraz dalszych, bardziej pogłębionych prac badawczych (Jamrożek 1994: 75–79). Inspiratorka i redaktorka wymienionych publikacji twierdziła, że „Zaniedbanie historii nauki prowadzi do przeceniania dzisiejszych i własnych poglądów, do zarozumiałości. Historia uczy skromności, bo wskazuje, że wszystko zmienne jest i nietrwałe” (Kempa 2011: 207).

Prowadząc konsultacje z doktorantami Bobrowska-Nowak podkreślała konieczność uwzględniania warunków kształcenia młodzieży i dorosłych Polaków w badanym okresie historycznym, w tym: atmosfery szkoły, oddziaływania osobowości nauczyciela na ucznia (także dorosłego), umiejętności przekazywania wiedzy oraz warunków sprzyjających motywowaniu wychowanka do rozwijania zainteresowań i refleksji. Pierwszymi doktorantami Wandy Bobrowskiej-Nowak byli: Władysława Błońska, Grażyna Jelonkiewicz, Stanisław Adamek i Piotr Barczyk (Kempa 2011: 208).

Warto wspomnieć, że Władysława Błońska w swej rozprawie doktorskiej przybliżyła kształtowanie się koncepcji poradnictwa zawodowego, ukazała pierwsze próby naukowego poznawania uzdolnień i przydatności zawodowej w naszym kraju. Zaznaczyła,

że specyfika Górnego Śląska wpływała na zainteresowania zawodowe młodych ludzi oraz na potrzebę podniesienia diagnostyki badań psychotechnicznych. Podkreśliła też, że prawidłowe, czyli zgodne z zainteresowaniami osobistymi, kierowanie młodzieży do instytucji edukacji zawodowej na Górnym Śląsku było obowiązkiem społecznym, gospodarczym i moralnym. Z kolei Piotr Barczyk podjął problematykę dokształcającego szkolnictwa zawodowego dla młodzieży rzemieślniczej. Ustalił funkcje dydaktyczne i wychowawcze realizowane przez te instytucje oświatowe. Rozpoznał formy praktycznego przygotowania do zawodu, tendencje panujące w rozwoju szkół dokształcających i ich osiągnięcia oraz trudności wynikające ze złożoności warunków politycznych i społecznych w II Rzeczypospolitej (Kempa 2011: 208).

Podstawowe obszary działalności badawczej i dorobek naukowy

Do głównych zainteresowań badawczych Bobrowskiej-Nowak, jak już wspomniano, należała historia wychowania. W 1978 roku opracowała *Zarys dziejów wychowania przedszkolnego*, wydany w dwóch tomach (Warszawa 1978). Część pierwsza tej pracy opatrzona była tytułem *Teorie pedagogiczne a rozwój praktyki* (Bobrowska-Nowak 1978b), zaś część druga zawierała materiały źródłowe (Bobrowska-Nowak 1978c). Praca – jak pisała Autorka – „ma służyć jako pomoc w studiowaniu pedagogiki wieku przedszkolnego” (Bobrowska-Nowak 1978b: 3). W części pierwszej dokonała ogólnego przeglądu teorii i niektórych rozwiązań praktycznych w zakresie wychowania małego dziecka, a w części drugiej zamieściła przedruki fragmentów dzieł klasyków pedagogiki oraz inne dokumenty źródłowe. Autorka przedstawiła poglądy na wychowanie dzieci w rodzinie oraz ukazała rozwój przedszkoli, od instytucji opiekuńczych o charakterze filantropijnym do świeckich placówek wychowawczych, stanowiących nieodzowne ogniwo w systemie oświatowym. Publikacja uzupełniona została „przeglądem ważniejszych wydarzeń wychowania przedszkolnego”, zadaniami do wykorzystania przy powtarzaniu i utrwalaniu wiadomości oraz alfabetycznym wykazem literatury, w którym podano tytuły przeglądowe, monograficzne, artykuły i broszury (Bobrowska-Nowak 1978: 356).

Kontynuacją badań w zakresie historii wychowania była publikacja *Historia wychowania przedszkolnego* (Warszawa 1983), zawierająca w jednym tomie opracowania przeglądowe oraz, podobnie jak w poprzedniej pracy, teksty źródłowe dzieł różnych autorów. Książka przybliżyła kolejne etapy kształtowania się teorii i pracy pedagogicznej, począwszy od wzrastania dzieci w grupę społeczną we wspólnocie pierwotnej, a skończywszy na wybranych aspektach wychowania przedszkolnego w XX wieku (Bobrowska-Nowak 1983).

Ważnym obszarem aktywności naukowej Bobrowskiej-Nowak były zagadnienia dotyczące pedagogiki resocjalizacyjnej i opiekuńczej. W 1979 roku ukazał się skrypt dla studentów studiów stacjonarnych i niestacjonarnych, w którym autorka zamieściła wybór materiałów pomocniczych, służących poznawaniu rodzimego dorobku w zakresie organizacji opieki „nad młodzieżą niedostosowaną społecznie” (Bobrowska-Nowak 1979). W grupie materiałów źródłowych znajdują się projekty sformułowane przed rokiem 1918 oraz materiały dotyczące działalności różnych instytucji prawnych i społeczno-pedagogicznych funkcjonujących w latach 1918–1939. Zebrany materiał jest niezbędny do analiz porównawczych, dyskusji i rekapitulacji wiedzy z pedagogiki opiekuńczej i resocjalizacyjnej. Dla studentów pedagogiki opiekuńczej i nauczycieli wydane zostały Źródła do pedagogiki opiekuńczej (Lepalczyk 1988). Część pierwszą opracowała Bobrowska-Nowak, zaś część drugą Irena Lepalczyk.

Ważnym polem naukowej aktywności Bobrowskiej-Nowak była historia polskiej psychologii. W wyniku prowadzonych badań, w 1970 roku ukazała się praca *Narodziny i rozwój psychologii w Polsce (Wybór materiałów)*, w której Wanda Bobrowska-Nowak i Kazimierz Czarnecki przedstawili charakterystykę poszczególnych okresów powstania polskiej psychologii, rozwoju i stabilizacji tej nauki, przybliżyli sylwetki psychologów, m.in. Stefana Baleya, Stefana Szumana, Stefana Błachowskiego, Władysława Witwickiego, Marię Grzegorzewską, Marię Librachową i innych (Bobrowska-Nowak, Czarnecki 1970). Cennym uzupełnieniem pracy są teksty źródłowe reprezentatywne dla poszczególnych okresów rozwoju psychologii, ilustrujące główne problemy badawcze tej dziedziny nauki. Kontynuacją skryptu była opublikowana w 1979 roku praca *Psychologia rozwojowa i wychowawcza w latach 1870–1930* (Bobrowska-Nowak 1979b).

Badania prowadzone nad historią psychologii zostały zaprezentowane w kolejnej pracy zatytułowanej *Pionierzy psychologii naukowej w Polsce* (Bobrowska-Nowak 1971b). Próba uporządkowania i przedstawienia rozwoju poglądów psychologicznych została zarysowana w publikacji *Początki polskiej psychologii* wydanej w 1973 roku. Autorka w 10 rozdziałach przedstawiła kolejne etapy rozwoju myśli psychologicznej w Polsce, poczynając od elementów rozważań psychologicznych przewijających się w literaturze publicystycznej i naukowej. Wybrane rozdziały omawiają zastosowanie introspekcji, założenia psychofizjologii, psychologii rozwojowej i pedagogicznej oraz psychologii ogólnej.

Na potrzeby historii psychologii Bobrowska-Nowak dokonała wyboru materiałów pomocniczych do historii psychologii rozwojowej i wychowawczej z lat 1870–1930 (Bobrowska-Nowak 1977, 1979a). Materiały źródłowe obejmują 10 pozycji przedrukowanych we fragmentach z dzieł znanych psychologów, m.in. Anieli Szyćówny, Alfreda Bineta, Édouarda Claparède’a, Wasilija Zienkowskiego.

Do równie ważnych dokonań naukowych Bobrowskiej-Nowak z lat 70. XX wieku należy zaliczyć dwa artykuły poświęcone twórczości Juliana Ochorowicza, polskiego psychologa i filozofa z przełomu XIX i XX wieku. Pierwszy z tekstów, zatytułowany *Julian Ochorowicz na drogach i bezdrożach psychologii* (Bobrowska-Nowak 1971a), ukazał się na łamach „Kwartalnika Historii Nauki i Techniki” i był przekrojowym omówieniem psychologicznego dorobku filozofa. Tekst drugi, *Charakterystyki osobowościowe jako forma poznawania człowieka w dziennikach Juliana Ochorowicza* (Bobrowska-Nowak 1972), oparty został na wykorzystanych po raz pierwszy materiałach źródłowych zgromadzonych w dziale rękopisów Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu i opublikowany w ramach serii wydawniczej *Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach* w zbiorze *Prace Pedagogiczne* 1. Ponadto rezultaty badań własnych nad historią psychologii zaprezentowane zostały w rozdziale „Psychologia” w pracy zbiorowej pod redakcją Bogdana Suchodolskiego *Historia nauki polskiej* (Bobrowska-Nowak 1987: 885–920).

W 1998 roku nauki pedagogiczne zostały wzbogacone o *Słownik pedagogów polskich* przygotowany pod redakcją Wandy Bobrowskiej-Nowak i Danuty Dryndy. Słownik obejmuje 250 haseł biograficznych i odzwierciedla dzieje polskiej pedagogiki od drugiej połowy

XVIII wieku do roku 1996 (Miąso 2000: 163–165). Jak napisała w recenzji tego słownika Władysława Szulakiewicz, „to zbiorowe dzieło polskiego środowiska naukowego jest cenną inicjatywą świadczącą o jego aktywności w sferze działań na rzecz rozwoju nauk o wychowaniu” (Szulakiewicz 1999: 62–63).

Bogaty dorobek naukowy Bobrowskiej-Nowak dopełnia wiele artykułów, które zamieszczone zostały w różnych czasopismach naukowych. Przykładem jest czasopismo „Chowanna”, w którym przedstawiona została rola i znaczenie tego periodyku, ze szczególnym uwzględnieniem lat 1929–1939 (Bobrowska-Nowak 1993: 7–15). Na łamach „Chowanny” przybliżony został szkic biograficzny dr Renaty Zielińskiej (1929–1993), wykładowcy Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, autorki nowatorskiego *Modelu pracy w klasie pierwszej* (Bobrowska-Nowak 1995: 96–98).

Na kartach „Zeszytów Naukowych Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Gdańskiego” Bobrowska-Nowak przybliżyła działalność *Instytutu Pedagogicznego w Katowicach w latach 1928–1939* (Bobrowska-Nowak 1980). W „Kwartalniku Historii Nauki i Techniki” z 1969 roku ukazała prace badawcze Bolesława Brażka – nauczyciela szkoły średniej we Lwowie, pioniera psychofizyki i psychofizjologii, jednego z pierwszych polskich badaczy problemu znużenia, który prowadził samodzielne badania nad znużeniem uczniów za pomocą estezjometru sprężynowego własnej konstrukcji (Bobrowska-Nowak 1969: 664–667). W tym samym czasopiśmie w 1971 roku Bobrowska-Nowak przybliżyła we wspomnianym już wyżej artykule (Bobrowska-Nowak 1971b) postać Juliana Ochorowicza (1850–1917), jednego z pionierów psychologii doświadczalnej i klinicznej.

Na uwagę zasługuje artykuł zamieszczony w „Przeglądzie Historyczno-Oświatowym” pt. *Polskie Towarzystwo Badań nad Dziećmi w świetle dokumentów*, w którym Bobrowska-Nowak przedstawiła genezę Towarzystwa i czterdziestoletni okres aktywnej działalności tej organizacji, poczynwszy od roku 1907, ze szczególnym uwzględnieniem pracy komisji problemowych: Komisji Rysunków, Komisji Badania Mowy Dziecka, Komisji Badania Pojęć Matematycznych, Komisji Badania Dzieci Upośledzonych Umysłowo i Komisji Badania Charakteru (Bobrowska-Nowak 1973b: 9–27). Jak zaznaczyła, „Rola, którą odegrało Towarzystwo w rozwoju psychologii pedagogicznej, w popularyzowaniu jej osiągnięć wśród nauczycieli

i rodziców, w inicjowaniu badań zespołowych, interesujących szersze kręgi społeczeństwa polskiego, wydaje się bezsporna” (Bobrowska-Nowak 1973b: 27).

Zakończenie

Prezentowany szkic miał na celu ukazanie biografii prof. dr hab. Wandy Bobrowskiej-Nowak i jej zasług na polu nauki polskiej. Aktywność dydaktyczna i dorobek naukowy związany z badaniami w zakresie historii wychowania i historii psychologii sprawiają, że Wanda Bobrowska-Nowak była Mistrzem, Nauczycielem i Naukowcem wielkiego formatu. Jej aktywność na niwie pedagogicznej zaowocowała opracowaniem wielu prac i artykułów naukowych. Publikacje te są źródłem inspiracji dla pedagogów, historyków wychowania i psychologów oraz stanowią cenną pomoc dla studentów pedagogiki we wszystkich formach kształcenia. Dokonania badawcze Bobrowskiej-Nowak stanowią ważny aspekt w dyskursie pedagogicznym i analizach zagadnień związanych z historią szkolnictwa. Jej prace służą zaszczepieniu kultu dla tradycji wychowania i edukacji na przestrzeni wieków oraz upowszechnianiu szeroko pojętej kultury oświatowej. Wiele istotnych tematów i zagadnień, które opracowała, może być wyzwaniem do prowadzenia dalszych badań i penetracji naukowych, bo myśl pedagogiczna jest strukturą ewoluującą.

Aktualnie zachodzi pilna konieczność zwiększenia liczby zajęć dydaktycznych z historii wychowania dla studentów pedagogiki w uczelniach, które prowadzą ten kierunek studiów, bo „kultura pedagogiczna musi mieć szeroką podstawę historyczną, stąd też ten przedmiot powinien być otoczony największą opieką” (Hulewicz 1931: 3).

Bibliografia

- Archiwum Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, Akta osobowe 15/B, k. 289.
- Barciak A. (red.) (2008). *Non omnis moriar. Zmarli Pracownicy Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach 1968–2008*, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

- Barczyk P.P. (red.) (2011). *W służbie oświaty i wychowania. Księga pamiątkowa dedykowana pracownikom, słuchaczom, absolwentom i sympatykom kolegium nauczycielskiego w Bytomiu z okazji osiemnastolecia działalności*, Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Bobrowska-Nowak W. (1969). *Próby badawcze Bolesława Brażka na tle początków psychologii w Polsce*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki”, t. 14, nr 4, s. 661–677.
- Bobrowska-Nowak W. (1971a). *Julian Ochorowicz na drogach i bezdrożach psychologii*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki”, t. 16, nr 1, s. 67–85.
- Bobrowska-Nowak W. (1971b). *Pionierzy psychologii naukowej w Polsce*, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Bobrowska-Nowak W. (1972). *Charakterystyki osobowościowe jako forma poznawania człowieka w dziennikach Juliana Ochorowicza*, [w:] J. Bohucki (red.), *Z teorii i praktyki wychowania*, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, s. 67–80.
- Bobrowska-Nowak W. (1973a). *Początki polskiej psychologii. Monografie z dziejów nauki i techniki*, t. 85, Wrocław-Warszawa: Zakład Narodowy im. Ossolińskich; Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk.
- Bobrowska-Nowak W. (1973b). *Polskie Towarzystwo Badań nad Dziećmi w świetle dokumentów*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy”, nr 1, s. 9–27.
- Bobrowska-Nowak W. (red.) (1977). *Materiały pomocnicze do historii psychologii. Psychologia rozwojowa i wychowawcza z lat 1870–1930*. Wyboru dokonała W. Bobrowska-Nowak, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Bobrowska-Nowak W. (red.) (1978a). *Wychowanie i praca młodzieży w województwie śląskim i Zagłębiu Dąbrowskim w warunkach gospodarki kapitalistycznej*, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Bobrowska-Nowak W. (1978b). *Zarys dziejów wychowania przedszkolnego. Cz. 1: Teorie pedagogiczne i rozwój praktyki. Materiały pomocnicze dla zakładów kształcenia nauczycieli przedszkoli*, Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
- Bobrowska-Nowak W. (1978c). *Zarys dziejów wychowania przedszkolnego. Cz. 2: Wybór materiałów źródłowych. Materiały pomocnicze dla zakładów kształcenia nauczycieli przedszkoli*, Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
- Bobrowska-Nowak W. (red.) (1979a). *Materiały pomocnicze do pedagogiki resocjalizacyjnej i opiekuńczej. Skrypt dla studentów I, II i IV roku studiów dziennych oraz I, II i III roku studiów zaocznych*. Wybór i opracowanie W. Bobrowska-Nowak, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Bobrowska-Nowak W. (red.) (1979b). *Psychologia rozwojowa i wychowawcza w latach 1870–1930. Skrypt przeznaczony dla studentów II i IV roku psychologii oraz I i IV roku pedagogiki studiów dziennych i zaocznych*, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

- Bobrowska-Nowak W. (1980). *Instytut Pedagogiczny w Katowicach i jego funkcje w środowisku (1928–1939)*, „Zeszyty Naukowe Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Gdańskiego. Pedagogika – Historia Wychowania”, nr 10, s. 47–59.
- Bobrowska-Nowak W. (red.) (1982). *Kierunki działalności pedagogicznej na Śląsku w latach 1922–1939*, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Bobrowska-Nowak W. (1983). *Historia wychowania przedszkolnego*, Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
- Bobrowska-Nowak W. (red.). (1984). *Oświata na Śląsku. Potrzeby, organizacja, rozwój (1922–1939)*, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Bobrowska-Nowak W. (1987). *Psychologia*, [w:] B. Suchodolski (red.), *Historia nauki polskiej*, t. 4: 1863–1918, cz. 3, Wrocław–Warszawa: Zakład Narodowy im. Ossolińskich; Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, s. 885–912.
- Bobrowska-Nowak W. (red.) (1989). *Szkice z historii psychologii i pedagogiki*, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Bobrowska-Nowak W. (red.) (1990). *Wybrane problemy wychowawcze pedagogiki polskiej (Przeszłość i teraźniejszość)*, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Bobrowska-Nowak W. (red.) (1992). *Rozwój pedagogiki w II Rzeczypospolitej (1918–1939). Problemy kontrowersyjne*, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Bobrowska-Nowak W. (1993). *Kartki z przeszłości „Chowanny”*, „Chowanna”, t. 1, s. 7–15.
- Bobrowska-Nowak W. (1994). *Dr Renata Zielińska (1929–1993)*, „Chowanna”, t. 2, s. 96–98.
- Bobrowska-Nowak W., Czarnecki K. (1970). *Narodziny i rozwój psychologii w Polsce (Wybór materiałów)*, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Hulewicz J. (1931). *Nie wyzyskana rola historii wychowania we współczesnym szkolnictwie polskim*, „Chowanna”, z. 1, s. 3.
- Jamrożek W. (1994). [recenzja: *Rozwój pedagogiki w II Rzeczypospolitej (1918–1939). Problemy kontrowersyjne*, red. W. Bobrowska-Nowak, Katowice 1992], „Chowanna”, t. 2, s. 75–79.
- Juszczyk S. (2007). *Jubileusz 30-lecia Wydziału Pedagogiki i Psychologii Uniwersytetu Śląskiego (1976–2006). Rodowód – instytucjonalizacja – rozwój i zamierzenia*, „Chowanna”, t. 2, s. 169–207.
- Kempa G. (2011). *Kształcenie nauczycieli szkolnictwa ogólnokształcącego na Górnym Śląsku w latach 1865–1976*, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Kowolik P. (2002). *Profesor zw. dr hab. Wanda Bobrowska-Nowak – pedagog, psycholog i historyk wychowania*, [w:] M. Wójcik (red.), *Wychowanie – opieka – wsparcie. Tradycje i doświadczenia polskiej pedagogiki oraz możli-*

- wości współczesnego ich wykorzystania*, Mysłówice: Górnośląska Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Kardynała Augusta Hłonda, s. 17–21.
- Kowolik P. (2003). *Profesor zw. dr hab. Wanda Bobrowska-Nowak – pedagog, psycholog i historyk wychowania*, „Edukacja Ustawiczna Dorosłych”, nr 1, s. 105–108.
- Kowolik P. (2012). *Zapomniani pedagodzy i nauczyciele przedszkoli w Polsce i na Śląsku*, „Nauczyciel i Szkoła”, nr 2(52), s. 41–51.
- Lepalczyk I. (red.) (1988). *Źródła do pedagogiki opiekuńczej*, t. 1, cz. 1 i 2 [wybór i oprac. cz. 1 – W. Bobrowska-Nowak, cz. 2 – I. Lepalczyk], Warszawa–Łódź: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Miąso J. (2000). [recenzja: *Słownik pedagogów polskich*, red. W. Bobrowska-Nowak, D. Drynda, Katowice 1998], „Rozprawy z Dziejów Oświaty”, t. 39, s. 163.
- Sadzikowska L. (2019). *Uczeni o wileńskich korzeniach na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach*, [w:] K. Heska-Kwaśniewicz, J. Januszewska-Jurkiewicz, E. Żurawska (red.), *Między Śląskiem a Wileńszczyzną*, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, s. 251–266.
- Stopińska-Pajak A. (2008). *Bobrowska-Nowak Wanda* [hasło], [w:] A. Meissner, W. Szulakiewicz (red.). *Słownik biograficzny polskiej historii wychowania*, Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, s. 110–115.
- Szulakiewicz W. (1999). [recenzja: *Słownik pedagogów polskich*, red. W. Bobrowska-Nowak, D. Drynda, Katowice 1998], „Biuletyn Historii Wychowania”, nr 9–10, s. 62–63.
- Szulakiewicz W. (2006). *Historia oświaty i wychowania w Polsce*, Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Wyrwich B., Stiler S., Mikka A., Piwowar K., Skrzyniarz A., Kolloch A., Pilarska I. (2011). *Poszukując mistrza (opracowanie poświęcone pamięci prof. zw. dr hab. Wandzie Bobrowskiej-Nowak)*, [w:] P.P. Barczyk (red.), *W służbie oświaty i wychowania. Księga pamiątkowa dedykowana pracownikom, słuchaczom, absolwentom i sympatykom kolegium nauczycielskiego w Bytomiu z okazji osiemnastolecia działalności*, Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”, s. 159–174.
- Zdanowicz A. (2011). *Kadra kolegium nauczycielskiego w Bytomiu*, [w:] P.P. Barczyk (red.), *W służbie oświaty i wychowania. Księga pamiątkowa dedykowana pracownikom, słuchaczom, absolwentom i sympatykom kolegium nauczycielskiego w Bytomiu z okazji osiemnastolecia działalności*, Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”, s. 285–292.

ADRES DO KORESPONDENCJI:

Dr Danuta Kocurek
 Uniwersytet Śląski w Katowicach
 Wydział Sztuki i Nauk o Edukacji
 e-mail: danuta.kocurek@us.edu.pl

Mikołaj Brenk
ORCID: 0000-0001-6576-7163
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Stanisław Michalski (1928–1990) – twórca poznańskiej szkoły historii wychowania

Stanisław Michalski (1928–1990): The Founder
of the Poznań School of the History of Education

ABSTRACT

The subject of the article is professor Stanisław Michalski – a pedagogue by education and practice, researcher of the history of education, and supervisor of numerous historians of education. The aim of the publication is to present Michalski in the context of his scientific and organizational achievements, related primarily to the creation of a separate unit dealing with the history of education at the University of Adam Mickiewicz in Poznań, the Department of the History of Upbringing, and of which he became the first Head. The genesis and motives for establishing this research unit, as well as the first period of its activity, are described. The main areas of his research interests are presented, focusing on the views of outstanding social and educational activists of the 19th and 20th centuries, the history of agricultural education and the education of rural youth, the history of the professional teaching movement and teacher education in Poland, as well as his clearly defined views on the methodology of the history of education. The professor's activity in the academic bodies of AMU, his extensive experience as a promoter, as well as his cooperation with

KEYWORDS

Stanisław Michalski,
history of education,
Poznań, pedagogy,
Adam Mickiewicz
University in Poznań

SŁOWA KLUCZOWE

Stanisław Michalski,
historia wychowania,
Poznań, pedagogika,
Uniwersytet im.
Adama Mickiewicza
w Poznaniu

SPI Vol. 25, 2022/2
e-ISSN 2450-5366

DOI: 10.12775/SPI.2022.2.005
Nadesłano: 26.03.2022
Zaakceptowano: 09.05.2022

academic centers from all over Poland were marked. The factual method was used, i.e. a critical analysis of source materials (archival and printed), and numerous studies on the subject matter were performed.

ABSTRAKT

Przedmiotem artykułu jest postać profesora Stanisława Michalskiego – z wykształcenia i praktyki pedagoga, badacza dziejów oświaty, opiekuna naukowego wielu historyków wychowania. Celem publikacji jest przedstawienie Michalskiego w kontekście jego dorobku naukowego oraz organizacyjnego, związanego przede wszystkim z utworzeniem na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu odrębnej jednostki zajmującej się dziejami oświaty – Zakładu Historii Wychowania, którego był pierwszym kierownikiem. Opisano genezę i motywy powołania zakładu oraz pierwszy okres jego działalności. Ukazane zostały główne obszary zainteresowań naukowych Michalskiego: sylwetki i myśl pedagogiczna wybitnych działaczy społecznych i oświatowych XIX i XX wieku, historia oświaty rolniczej i edukacja młodzieży wiejskiej, dzieje zawodowego ruchu nauczycielskiego i kształcenie nauczycieli w Polsce oraz wyraźnie dookreślone poglądy na metodologię historii wychowania. Zaznaczono aktywność profesora w gremiach UAM, bogate doświadczenie w roli promotora, a także współpracę z ośrodkami badawczymi z całej Polski. Wykorzystano metodę faktograficzną, tj. dokonana została krytyczna analiza materiałów źródłowych (archiwalnych i drukowanych), a także licznych powstałych opracowań w badanej tematyce.

Życie i działalność

Stanisław Michalski urodził się 13 lutego 1928 roku we wsi Lutocin, położonej w powiecie sierpeckim na Mazowszu, w rodzinie rolników: Józef Michalskiego i Marii z domu Pesta. Zmarł 9 grudnia 1990 roku, został pochowany na cmentarzu Junikowo w Poznaniu. Ukończył siedmioletnią szkołę podstawową, z czego dwie ostatnie klasy realizował podczas okupacji w ramach tajnych komplet na terenie Generalnej Guberni. Zaraz po ustaniu działań wojennych, w lutym 1945 roku wstąpił do gimnazjum w Rypinie, które ukończył małą maturą w czerwcu 1947 roku. Następnie uczył się w liceum pedagogicznym w Płocku i tam w 1949 roku zdał egzamin

maturalny. W latach 1947–1948 pracował jako nauczyciel w szkołach podstawowych, kolejno w Zągotach oraz w Płocku (AUAM a). Kilkudziesięcioletni związek z Uniwersytetem Poznańskim rozpoczął w październiku 1949 roku, gdzie ukończył studia na dwóch fakultetach: w 1952 roku – studia nauk społecznych pierwszego stopnia (AZHW a) oraz w 1953 roku – studia pedagogiczne, których zwieńczeniem było uzyskanie tytułu magistra pedagogiki w zakresie filozofii (AZHW b). Pracę zawodową na uczelni podjął jeszcze podczas studiów (w 1951 roku) na stanowisku młodszego asystenta w Katedrze Pedagogiki Uniwersytetu Poznańskiego, gdzie prowadził ćwiczenia z „elementów nauk pedagogicznych”. Jego wyróżniające się zdolności zauważył m.in. Stefan Wołoszyn, ówczesny kierownik Zakładu Pedagogiki, który opiniując zatrudnienie Michalskiego pisał: „wybija się zdolnościami, głębszymi zainteresowaniami pedagogicznymi, obowiązkowością i koleżeńskością. Prace wykonuje starannie i inteligentnie” (AUAM b).

Stopień doktora nauk humanistycznych uzyskał w 1958 roku na podstawie dysertacji *Szkolnictwo powszechne w Wielkopolsce w okresie międzywojennym*¹. Na podstawie rozprawy habilitacyjnej *Szkolnictwo i oświata rolnicza w Wielkopolsce w okresie międzywojennym* z 1963 roku otrzymał tytuł naukowy docenta w zakresie pedagogiki, a w lutym 1964 roku powierzono mu stanowisko etatowe w Katedrze Pedagogiki Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu (AUAM c). Tytuł profesora nadzwyczajnego uzyskał w 1970, a profesora zwyczajnego w 1976 roku.

W kolejnych latach pracy uniwersyteckiej Michalski podejmował powierzone mu stanowiska i funkcje. W listopadzie 1965 roku kolegium rektorskie mianowało go kierownikiem szkolenia pedagogicznego młodej kadry naukowej UAM (AUAM d), a w 1967 roku powierzono mu kierowanie Zakładem Historii Wychowania – nowo utworzoną jednostką przy Katedrze Pedagogiki. Od 1969 roku organizował, a następnie został kierownikiem Wyższego Studium Nauczycielskiego przy UAM (AUAM e), a w 1971 roku – zastępcą rektora ds. tegoż studium. W latach 1972–1975 sprawował urząd

1 Publikacja podoktorska: *Szkolnictwo powszechne i zakłady kształcenia nauczycieli w Wielkopolsce w okresie międzywojennym*, Poznań 1962.

prorektora UAM, w latach 1974–1980 był wicedyrektorem Instytutu Pedagogiki (Jamrożek 1991: 156).

Aktywność profesora Michalskiego poza macierzystą uczelnią także była bardzo bogata. Warto wymienić: pracę w latach 1966–1971 w charakterze przewodniczącego Rady Naukowej Ośrodka Metodycznego Szkolnictwa Rolniczego w Poznaniu, sprawowanie funkcji przewodniczącego Rady Społeczno-Naukowej Oddziału Poznańskiego Instytutu Kształcenia Nauczycieli i Badań Oświatowych (lata 1972–1986), a także prezesa Poznańskiego Towarzystwa Pedagogicznego w latach 1977–1980 (Hellwig 1994: 22).

Geneza i powstanie poznańskiego Zakładu Historii Wychowania

Chcąc ukazać przyczyny utworzenia w ramach Instytutu Pedagogiki Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza osobnej jednostki zajmującej się dziejami oświaty, należałoby wskazać w pierwszej kolejności na tradycje akademickiej historii wychowania w Poznaniu, mające – wedle tezy Jana Hellwiga – swoje źródła już u początków polskiej państwowości, których kolebkę stanowi Wielkopolska (Hellwig 1994: 9–10). Sięgając bezpośredniej perspektywy czasowej, początki historii wychowania w Poznaniu odnajdziemy w okresie międzywojennym, kiedy to 7 maja 1919 roku została powołana Wszechnica Piastowska, a wśród jednostek uczelni znajdował się Wydział Filozoficzny z pierwszą w Polsce Katedrą Pedagogiki i Dydaktyki, której kierownikiem został Antoni Danysz (1853–1925) (Nowak-Kluczyński 2020: 193). Historia wychowania była obok teorii wychowania i oświaty dorosłych jednym z wiodących nurtów badawczych nowo powstałej katedry w czasie pierwszych lat jej istnienia (Ambrozik 2004: 13), a jedną z przyczyn znaczącej roli badań dziejów oświaty na poznańskiej pedagogice była z pewnością postać samego Danyusza, który był autorem wielu cennych monografii z historii wychowania². Hellwig pisał o nim, iż „jego studia historyczno-wychowaw-

2 Z zakresu historii edukacji Antoni Danysz opublikował m.in.: *Jan Amos Komeński. Przyczynki do jego działalności w Polsce*, Poznań 1899; *Instrukcje wychowawcze Jakóba Sobieskiego*, Poznań 1899; *Teoria pedagogiczna Kwintyliana*, Lwów 1899; *Marcius jako pedagog*, Lwów 1905; *Erazm Gliczner jako pedagog. Studium nad pierwszą pedagogiką Polską*, Poznań 1912; *O wychowaniu Zygmunta Augusta*, Kraków 1915.

cze cechuje staranne wykończenie, przemyślenie tematu i szeroka podstawa komparatystyczna. Skoncentrował on swe badania w tej dziedzinie z jednej strony na starożytnych myślicielach (Arystoteles, Pseudo-Plutarch), a z drugiej na rodzimej teorii i praktyce pedagogiki humanistycznej” (Hellwig 1994: 14).

Zainteresowanie dziejami oświaty pierwszego kierownika Katedry Pedagogiki i Dydaktyki było kontynuowane przez pracowników uniwersytetu w kolejnych latach okresu dwudziestolecia. Historię wychowania – zwykle jako jedną z dziedzin swoich zainteresowań – uprawiali wybitni uczeni poznańskiej pedagogiki. Wśród nich wymienić należy Bogdana Nawroczyńskiego (1882–1974), zajmującego się najnowszym okresem dziejów edukacji; Ludwika Jaxy-Bykowskiego (1881–1948), ks. Karola Mazurkiewicza (1881–1942), którego obszar badań oscylował wokół edukacji XVI wieku; Stanisława Tynca (1889–1964), który interesował się historią wychowania XVI–XVIII wieku. Ponadto wiele obszarów badań z zakresu dziejów oświaty było zagospodarowanych przez takich uczonych jak: Andrzej Niesiołowski (1899–1945), zajmujący się historią oświaty dorosłych; Ludwik Posadzy (1878–1939), pracujący nad problematyką historii wychowania przedszkolnego; Eugeniusz Piasecki (1872–1947), znany ze swoich prac poświęconych historii wychowania fizycznego (Szulakiewicz 2007a: 9; zob. Nowak-Kluczyński 2019, 2020).

W latach powojennych w badaniach poznańskich uczonych również była obecna problematyka dziejów wychowania – zajmowali się tym zagadnieniem m.in.: Marian Wachowski (1903–1970), Jan Szelejewski (1906–1987), Tadeusz Strumiłło (1884–1958) oraz Jan Stoiński (1904–1984). Niewątpliwym rzecznikiem historii edukacji był Stefan Wołoszyn, który w latach 1950–1953 pełnił funkcję kierownika Katedry Pedagogiki. Także jego następca – Józef Kwiatek (1911–1964) nawiązywał w swoich badaniach do problematyki tej dyscypliny (Jamrożek 2017: 52–53). Ponadto – już w okresie organizacji i pierwszych latach działalności Zakładu Historii Wychowania – wielu pracowników innych jednostek poznańskiej pedagogiki prowadziło badania mieszczące się w obrębie zainteresowań historii edukacji. Należeli do nich m.in. profesorowie: Benon Bromberek (1928–2010), Stanisław Szajek (1916–2007), Leon Leja (1913–1997), Kazimierz Denek (1932–2016) (Hellwig 1994: 23). Stosunkowo duże zainteresowanie dziejami oświaty, przy jednoczesnym braku

jednostki organizacyjnej w ramach struktur uczelnianych, skutkowało rozproszeniem badań historyczno-oświatowych między wieloma badaczami poznańskiej uniwersyteckiej pedagogiki. Przekładało się to na słabą, nieustabilizowaną pozycję zajęć dydaktycznych z historii wychowania. Zmieniające się warunki kadrowe i częsta zmiana osób prowadzących zajęcia z tego przedmiotu marginalizowała ich rolę w procesie kształcenia. Poprawa w tym zakresie nastąpiła od roku akademickiego 1958/1959, kiedy wykłady z historii wychowania prowadził Zdzisław Grot, a ćwiczenia Michalski (Szulakiewicz 2006: 228).

Warto nadmienić, iż o potrzebie utworzenia osobnej jednostki w ramach Instytutu Pedagogiki, zajmującej się dziejami oświaty i wychowania, Michalski wspominał już na kilka lat przed jej formalnym powołaniem, a także prowadził zespoły magistrantów i sprawował opiekę naukową nad doktorantami realizującymi prace z tego obszaru (Brenk, Nowak-Kluczyński 2021: 119).

Bogaty dorobek naukowy i wzrastające znaczenie badań z zakresu dziejów edukacji pozwoliły na poczynienie we wrześniu 1965 roku przygotowań formalnych do powołania Zakładu Historii Wychowania (Kronika UAM 1967: 289). Wówczas kierownik Katedry Pedagogiki Stanisław Kowalski (1904–1990) wystosował wniosek do Rady Wydziału Filozoficzno-Historycznego, w którym prosił o powierzenie kierownictwa Zakładu Historii Wychowania Stanisławowi Michalskiemu. Kandydat na tę funkcję był jedynym w katedrze pracownikiem samodzielnym, specjalizującym się w historii wychowania, jednocześnie posiadał bogate doświadczenie organizacyjne (AUAM f). Wniosek ten został następnie pozytywnie zaopiniowany przez Senat Akademicki w dniu 8 listopada 1965 roku (AUAM g). Po utworzeniu w 1967 roku przy Katedrze Pedagogiki Zakładu Historii Wychowania został jego pierwszym kierownikiem, kierując tą jednostką nieprzerwanie przez 23 lata do dnia swojej śmierci 9 grudnia 1990 roku (Hellwig 1994: 13). Pierwszymi pracownikami zakładu byli: późniejszy kierownik zakładu Jan Hellwig oraz Ewa Kijas (od września 1968 roku) (Kronika UAM 1969: 260), a w kolejnych latach w zakładzie pracowali także Łucja Kabzińska i Krzysztof Kabziński. Gdy zakład rozszerzył obszar swoich badań, przyjmując nazwę Zakładu Historii Wychowania i Organizacji

Szkolnictwa³, z zakładu odeszli: Ewa Kijas oraz Łucja Kabzińska i Krzysztof Kabziński, a pracę podjęli: Wiesław Jamrożek⁴, Dorota Żołądź⁵, Piotr Grzelak, Eugenia Potulicka, Zbyszek Melosik, Hanna Burszta, Aleksandra Boroń, Katarzyna Majewicz i Waldemar Bojarski (Hellwig 1994: 23).

Obszary badań prowadzonych w Zakładzie Historii Wychowania

Utworzenie na uniwersytecie oddzielnego zakładu, zajmującego się dziejami oświaty, przyczyniło się do ustabilizowania poznańskiej historii wychowania (Szulakiewicz 2007b: 21). Pewnym podsumowaniem pierwszej dekady działalności jest opisanie zakresu prac naukowo-badawczych prowadzonych wówczas w Zakładzie Historii Wychowania. Pod koniec lat 70. Michalski wskazał na dwa główne obszary zainteresowań: „historię szkolnictwa i doktryn pedagogicznych w Polsce w XIX i XX wieku” oraz „pracę wychowawczą i samowychowawczą w szkołach rolniczych oraz działalność szkół w środowisku wiejskim – ze szczególnym uwzględnieniem ich wpływu na podniesienie poziomu kultury rolnej” (AZHW a). Ponadto zagadnienia, jakimi się zajmowano (również podczas seminariów prowadzonych dla studentów przygotowujących prace dyplomowe), obejmowały takie kwestie jak: postępowe tradycje pedagogiczne i doświadczenia pracy szkół eksperymentalnych w Polsce XX wieku, zawodowy ruch nauczycielski, metodologia historii wychowania ze szczególnym uwzględnieniem przedmiotu badań i metod

- 3 Po przekształceniu Instytutu Pedagogiki w osobny Wydział Studiów Edukacyjnych (1993), Zakład Historii Wychowania i Organizacji Szkolnictwa rozdzielił się na dwie jednostki: Zakład Historii Wychowania (pod kierownictwem Jana Hellwiga) oraz Zakład Pedagogiki Porównawczej (pod kierownictwem Eugenii Potulickiej) i pod takimi nazwami zakłady te funkcjonują do dzisiaj.
- 4 Wiesław Jamrożek, kierownik Zakładu Historii Wychowania w latach 2001–2021, został w nim zatrudniony w 1977 roku na stanowisku asystenta stażysty. Był już wcześniej związany z prof. Michalskim z racji przyznania mu od trzeciego roku studiów magisterskich indywidualnego toku nauczania pod jego kierunkiem naukowym. Zob. Brenk, Nowak-Kluczyński (2021: 119).
- 5 Dorota Żołądź-Strzelczyk pracuje w Zakładzie Historii Wychowania od 1980 roku. Po śmierci Jamrożka (2021) została wybrana jego następczynią na stanowisku kierownika zakładu.

badawczych właściwych tej dyscyplinie oraz jej miejsce w systemie nauk humanistycznych (Kronika UAM 1971: 260; Hellwig 1994: 21). Z biegiem lat obszar badawczy opracowywany przez pracowników zakładu uległ znaczącemu poszerzeniu, co było rezultatem podejmowania pracy w zakładzie przez kolejne osoby.

Dorobek publikacyjny Michalskiego obejmuje 20 pozycji zwartych⁶, 10 pod redakcją, 162 artykuły i rozprawy oraz 19 recenzji (Żołądź 1994: 129–141). Główne pola jego dociekań naukowych koncentrowały się na myśli pedagogicznej XIX i XX wieku. Szczególną pozycję wśród publikacji Michalskiego zajmowały biografie, także zasłużonych społeczniczek i słynnych pedagożek, co wówczas – przy niewielkim zainteresowaniu studiami feministycznymi w skali kraju – stanowiło o oryginalności zainteresowań badawczych. Wśród stworzonych przez niego portretów naukowych znanych kobiet, zajmujących się pracą społeczną i edukacyjną, odnajdziemy monografie poświęcone Anieli Szycównie, Stefanii Sempołowskiej, Marii Lipskiej-Librachowej, Jadwidze Dziubińskiej⁷. Rola znaczących jednostek w życiu społecznym była eksponowana przez Michalskiego, który tym sposobem chciał osiągnąć cel poznawczy i wychowawczy w procesie kształcenia przyszłych nauczycieli (Hellwig 1992: 191). Przełożyło się to na prace badawcze poświęcone poglądom i koncepcjom pedagogicznym Stanisława Karpowicza, Stefana Rudniańskiego, Antoniego Bolesława Dobrowolskiego i Aleksandra Kamińskiego⁸.

Znaczącą dziedziną zainteresowań Michalskiego były dzieje oświaty rolniczej i wychowania młodzieży wiejskiej. W tym nurcie

6 Dwie z nich ukazały się po jego śmierci: *Praca naukowo-badawcza nauczycieli w Drugiej Rzeczypospolitej*, Poznań 1994; *Działalność pedagogiczna Aleksandra Kamińskiego*, Poznań 1997.

7 Chodzi o publikacje: *Działalność pedagogiczna Anieli Szycówny*, Warszawa 1968; *Spółeczna i pedagogiczna działalność Stefanii Sempołowskiej na tle epoki*, Warszawa 1973; *Działalność pedagogiczna Marii Lipskiej-Librachowej*, Poznań 1974; *Wiedza rolnicza w walce o postęp na wsi. Rzecz o Jadwidze Dziubińskiej*, Warszawa–Poznań 1981.

8 Monografie były wydane pod następującymi tytułami: *Stanisława Karpowicza myśl społeczna i pedagogiczna*, Warszawa 1968; *Działalność pedagogiczna Aleksandra Kamińskiego*, Poznań 1997; *Filozoficzne i pedagogiczne poglądy Stefana Rudniańskiego*, Warszawa 1980; *Antoni Bolesław Dobrowolski prekursor nowoczesnej edukacji*, Warszawa–Poznań 1984.

osadzona była wspomniana biografia Dziubińskiej, a także monografia dotycząca organizacji o przedwojennym rodowodzie: Związkowi Młodzieży Wiejskiej RP „Wici”⁹. Z kolei kontekstowi społeczno-edukacyjnemu szkół rolniczych poświęcił publikacje: *Pozaszkolne kształcenie rolnicze w Polsce Ludowej* (Poznań 1965), *Szkoła rolnicza a środowisko* (Warszawa 1969), a także prace zbiorowe pod swoją redakcją: *Dzieje szkolnictwa i oświaty na wsi polskiej do 1918 roku* (Warszawa 1982), *Praca wychowawcza w szkołach rolniczych województwa poznańskiego* (Poznań 1964).

Badał również zawodowy ruch nauczycielski (głównie związany z ZNP) oraz kwestie kształcenia kadr pedagogicznych. Wśród publikacji dotyczących tej tematyki znalazły się dwie monografie i trzy publikacje, których był redaktorem: *Szkolnictwo powszechne i zakłady kształcenia nauczycieli w Wielkopolsce w okresie międzywojennym* (Poznań 1962), *Praca naukowo-badawcza nauczycieli w Drugiej Rzeczypospolitej* (Poznań 1994), *Związek Nauczycielstwa Polskiego w Wielkopolsce 1920–1961* (Poznań 1963), *Działalność pedagogiczna i ideowo-wychowawcza Związku Nauczycielstwa Polskiego w Wielkopolsce 1945–1970* (Poznań 1971), *Związek Nauczycielstwa Polskiego w Wielkopolsce w służbie oświaty i nauki* (Poznań 1979, współredakcja ze Stanisławem Szajkiem).

Istotnym aspektem badań Michalskiego była refleksja nad uprawianiem dziedziny, którą rozwijał – historii wychowania. Jego następcą na stanowisku kierownika zakładu pisał: „Był autorem bodaj największej liczby studiów, artykułów, esejów naukowych poświęconych problematyce metodologii historii wychowania, które stanowią dziś dla innych badaczy wspólną podstawę do uogólnień” (Hellwig 1994: 21). Jego dzieje edukacji w ujęciu metodologicznym miały posiadać walor interdyscyplinarności. Postulował wykorzystywanie w badaniach z dziejów oświaty zarówno osiągnięć subdyscyplin pedagogiki i nauk społecznych (przede wszystkim socjologii), jak i specjalizacji historycznych (Jamrożek 2017: 56). Hellwig podkreślał wartość współpracy Michalskiego ze środowiskiem naukowym historyków z Poznania, dzięki czemu badania kierowanego przez niego zespołu miały charakter interdyscyplinarny, gdyż powstałe na gruncie pedagogiki włączone były „w orbitę ogólnohistorycznych

9 *Idealy wychowawcze wiciarzy*, Warszawa 1989.

prac badawczych, a w szczególności zagadnienia metodologii historii” (Hellwig 2001: 166). Bliskie więzi naukowe łączyły profesora z historykami: Zdzisławem Grottem, Witoldem Jakóbczykiem, Jerzym Topolskim, Czesławem Łuczakiem (Hellwig 2001: 166).

Wielokrotnie wskazywał na konieczność ugruntowania pozycji zajęć dydaktycznych z historii na uczelniach wyższych – pisał, że „jest to dyscyplina, która za pomocą metody historycznej rekonstruuje, socjologicznie interpretuje i pedagogicznie wartościuje” (Michalski 1987: 13). W kontekście użyteczności dziejów edukacji wskazywał, że „Każde zjawisko współczesne w teorii i praktyce pedagogicznej posiada swoją genezę. Znajomość tej genezy dopomaga w znacznym stopniu do gruntownego zrozumienia współczesnej teorii i praktyki pedagogicznej oraz podstawowych trendów jej rozwoju” (Michalski 1989b: 134).

Wartymi odnotowania są osiągnięcia Michalskiego w dziedzinie kształcenia absolwentów uniwersytetu i kadry naukowej (na prowadzonym od 1963 roku seminarium doktorskim). Na UAM wypromował ponad 600 magistrantów (kolejni napisali pod jego pieczę prace w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Bydgoszczy), 18 osób z powodzeniem zakończyło przewody doktorskie, a 13 dysertacji stanowiło podstawę do uzyskania stopnia doktora habilitowanego (Hellwig 2001: 167).

Stworzony przez Michalskiego zespół badaczy, tworzących Zakład Historii Wychowania, także wносił istotny wkład w rozwój uprawianej dyscypliny. Spośród pracowników jednostki niewątpliwie największym dorobkiem naukowym mógł się poszczycić następca na stanowisku kierownika – Hellwig¹⁰. Zakres jego zainteresowań badawczych koncentrował się na dziejach edukacji i myśli pedagogicznej XIX i XX wieku oraz metodologii historii wychowania, co doskonale korespondowało z problematyką podejmowaną przez Michalskiego. Ważnym wkładem Hellwiga w rozwój biografistyki edukacyjnej był szereg monografii poświęconych zasłużonym postaciom edukacji narodowej: Augustowi Cieszkowskiemu, Ewarystowi Estkowskiemu, Hipolitowi Cegielskiemu, Karolowi Libeltowi, Kazimierzowi Jeżewskiemu, Antoniemu Danyszowi, Bogdanowi Nawroczyńskiemu, Ludwikowi Jaxie-Bykowskiemu (Jamrózek 2001: 98).

10 Jan Hellwig kierował Zakładem Historii Wychowania w latach 1991–2000.

W jednostce pracowało wówczas również dwoje asystentów: Wiesław Jamrozek oraz Dorota Żołądz, którzy w kolejnych dekadach nadali kierunek badawczy dynamicznie rozwijającemu się zespołowi poznańskich historyków edukacji, a także – po latach – podjęli się funkcji kierownika i kierowniczkę Zakładu Historii Wychowania. W tym czasie Jamrozek zajmował się dziejami edukacji i polską myślą pedagogiczną XIX i XX wieku, szczególnie kwestiami edukacyjnymi w działalności i programach polskich ruchów społecznych i politycznych. Z kolei Żołądz znacząco wyróżniała się tematyką badawczą oraz badanym okresem historycznym, co w przyszłości (w badaniach prowadzonych przez jej uczniów) znacząco poszerzyło perspektywy czasowe i badawcze poznańskiego zakładu. Jej zainteresowania naukowe koncentrowały się na dziejach kultury i edukacji od XVI do schyłku XVIII wieku, a w szczególności na staropolskich podróżach edukacyjnych, dziejach szkolnictwa, kształceniu elit w okresie staropolskim, edukacji kobiet, dziecku w rodzinie, obrazie dziecka w literaturze i ikonografii staropolskiej (Hellwig 1994: 25).

Kolejne pokolenie pracowników Zakładu Historii Wychowania wyrosło u boku swoich mistrzów – wspomnianego wyżej zespołu stworzonego przez Michalskiego i kontynuuje zapoczątkowaną przez niego otwartość na nowe idee badawcze (Brenk, Nowak-Kluczyński 2017: 232). Kierunki badań naukowych podejmowane w jednostce od początku jej istnienia mają swoją twórczą kontynuację, pojawiają się nowe pola zainteresowań. Osoby, które uczestniczyły w seminariach doktorskich Hellwiga (Justyna Gulczyńska) oraz Jamrożka (Edyta Głowacka-Sobiech, Mikołaj Brenk, Konrad Nowak-Kluczyński), zasadniczo koncentrują się na problematyce najnowszych, dwudziestowiecznych dziejów praktyki edukacyjnej i myśli społecznej. Z kolei pracownicy, którzy naukowo są związani z Żołądz-Strzelczyk (Krzysztof Ratajczak, Katarzyna Kabacińska-Łuczak, Michał Nowicki), koncentrują się na historii wieków wcześniejszych, poczynając od okresu średniowiecza¹¹.

11 Zainteresowania badawcze obecnych pracowników Zakładu Historii Wychowania zaprezentował Jamrozek w artykule opublikowanym z okazji 50 rocznicy powołania jednostki. Zob. Jamrozek (2017: 59–62).

Współpraca ze środowiskiem naukowym

Stanisław Michalski wraz z zespołem poznańskich historyków wychowania utrzymywali relacje naukowo-organizacyjne z wieloma instytucjami naukowymi i jednostkami o podobnym profilu na polskich uczelniach. Poza współpracą ze wspomnianym gronem poznańskich historyków warto odnotować aktywność Michalskiego w Wyższej Szkole Nauczycielskiej w Szczecinie, Wyższej Szkole Pedagogicznej w Bydgoszczy, Zakładem Dziejów Oświaty PAN, Uniwersytecie Łódzkim oraz badaczami dziejów oświaty z Krakowa. Nadto czynił on starania zmierzające do zintegrowania rozproszonego środowiska polskich historyków wychowania (Hellwig 1994: 22).

Bogaty dorobek badawczy w zakresie dziejów wychowania powstał pod kierunkiem naukowym Michalskiego w utworzonej 1968 roku filii UAM w Szczecinie – Wyższej Szkole Nauczycielskiej. Profesor sprawował tam opiekę nad osobami przygotowującymi dysertacje doktorskie, które opublikowano następnie w formie książkowej pod następującymi tytułami: Franciszka Bereźnickiego – *Kształcenie dorosłych w szkołach podstawowych i średnich ogólnokształcących w województwie szczecińskim w latach 1945–1965* (Poznań 1972), Mieczysława Pietrusiewicza – *Szkolnictwo podstawowe w województwie szczecińskim w latach 1945–1960* (Poznań 1972) oraz Danuty Koźmian – *Kształcenie i dokształcanie nauczycieli szkolnictwa podstawowego w województwie szczecińskim w latach 1945–1970* (Poznań 1985). W kolejnych latach na gruncie dalszej współpracy i prowadzonych badań przygotowane zostały prace, które przedłożono na UAM jako rozprawy habilitacyjne: Franciszka Bereźnickiego – *Nowatorstwo dydaktyczne w szkolnictwie ogólnokształcącym w Polsce (1918–1939)* (Szczecin 1978) oraz Danuty Koźmian – *Samorząd uczniowski w polskiej pedagogice Drugiej Rzeczypospolitej (1918–1939)* (Szczecin 1991) (Koźmian 1998: 37–38).

Wieloletnią aktywność naukową, dydaktyczną i popularyzatorską Michalski wykazywał w Bydgoszczy, gdzie w 1974 roku powstała posiadająca status akademicki Wyższa Szkoła Pedagogiczna. Tego samego roku powstał w jej strukturach Zakład Teorii i Historii Wychowania, w którym obok wykładów (m.in. z historii wychowania) prowadzone były seminaria magisterskie, a jedną z zatrudnionych w nim osób (w niepełnym wymiarze godzin) był Michalski

(Jakubiak 1995: 35). W 1981 roku pracę magisterską p.t. *Rola Bydgoskiego Towarzystwa Naukowego w upowszechnianiu wiedzy*, napisaną u prof. Michalskiego, obroniła Aleksandra Zawislak (1957–2012) – późniejsza kierowniczka Zakładu Pedagogiki Specjalnej w Instytucie Pedagogiki na Wydziale Pedagogiki i Psychologii Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy. Warto dodać, iż z zakładem tym związany był także Krzysztof Jakubiak (obecnie pracujący na Uniwersytecie Gdańskim), który od kilkunastu lat współpracuje ze środowiskiem poznańskich historyków edukacji.

Wśród wielu ośrodków naukowych bliskich profesorowi był także Kraków. Jamrozek wspominał, iż „Stanisław Michalski utrzymywał bliskie kontakty naukowe ze środowiskiem krakowskich badaczy dziejów edukacji, w szczególności z prof. Kamillą Mrozowską, prof. Czesławem Majorkiem i prof. Zygmuntem Rutą” (Jamrozek 2010: 70).

Zakończenie

Profesor Wiesław Jamrozek, wieloletni kierownik Zakładu Historii Wychowania Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, pisał przed kilkoma laty o swoim mistrzu Stanisławie Michalskim, iż był on „uznawany powszechnie w środowisku polskich historyków edukacji, a także pedagogów za twórcę poznańskiej szkoły historii wychowania” (Jamrozek 2017: 55). Zbudowany przez niego zespół miał ugruntowany, wysoki status w Instytucie Pedagogiki, zdefiniowane obszary badawcze poszczególnych pracowników, wypracowaną otwartość na podejmowanie nowych pól badań naukowych, rozwiniętą współpracę z ośrodkami zewnętrznymi. Z perspektywy ponad pięćdziesięciu lat, które minęły od powołania Zakładu Historii Wychowania, można zauważyć, iż nadal zajmuje on znaczącą pozycję w strukturach poznańskiej pedagogiki, tj. Wydziału Studiów Edukacyjnych UAM. Istotny jest wkład pracowników jednostki w dynamiczny rozwój badań historyczno-pedagogicznych, przejawiający się w podejmowaniu nowych obszarów dociekań naukowych, organizowaniu konferencji (w tym o zasięgu międzynarodowym), udziale w zespołach badawczych i realizacji grantów, obecności w prestiżowych gremiach naukowych, otrzymywaniu nagród za działalność naukową na poziomie uczelnianym i zewnętrznym, odbywających się regularnie awansach naukowych.

Bibliografia

Źródła archiwalne

AUAM: Archiwum Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Sygn. 782/291:

- a) Obliczenie okresu zatrudnienia wymaganego dla nabycia prawa do nagrody jubileuszowej, Poznań, dn. 6 I 1983.
- b) Opinia Stefana Wołoszyna dot. studenta Stanisława Michalskiego, Poznań, 19 IX 1951.
- c) Pismo dziekana Wydziału Historyczno-Pedagogicznego UAM Józefa Burszty do rektora UAM Gerarda Labudy, Poznań 6 lipca 1963.
- d) Pismo rektora Czesława Łuczaka do Stanisława Michalskiego, Poznań 12 XI 1965.
- e) Pismo rektora Czesława Łuczaka do Stanisława Michalskiego, Poznań 9 VI 1969.
- f) Pismo kierownika Katedry Pedagogiki przy UAM Stanisława Kowalskiego, Poznań, 27 IX 1965.
- g) Wyciąg z protokołu posiedzenia Senatu Akademickiego w dniu 8 listopada 1965.

AZHW: Archiwum Zakładu Historii Wychowania Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu,teczka z dokumentami prof. Stanisława Michalskiego:

- a) Życiorys [1975].
- b) Dyplom ukończenia studiów wyższych, Poznań, 20 XI 1952.

Źródła drukowane

Kronika UAM 1967: Kronika Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu za lata akademickie 1962/1963–1964/1965 za rektoratu prof. dra Gerarda Labudy, Poznań 1967.

Kronika UAM 1969: Kronika Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu za lata akademickie 1965/1966–1967/1968 za rektoratu prof. dra Czesława Łuczaka, Poznań 1969.

Kronika UAM 1971: Kronika Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu za lata akademickie 1968/1969–1969/1970 za rektoratu prof. dra Czesława Łuczaka, Poznań 1971.

Opracowania

Ambrozik W. (2004). *Pedagogika poznańska – dokonania i perspektywy rozwoju*, [w:] W. Ambrozik, K. Przyszczypkowski (red.), *Uniwersytet. Społeczeństwo. Edukacja*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, s. 13–14.

- Bereźnicki F. (1972). *Kształcenie dorosłych w szkołach podstawowych i średnich ogólnokształcących w województwie szczecińskim w latach 1945–1965*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Bereźnicki F. (1978). *Nowatorstwo dydaktyczne w szkolnictwie ogólnokształcącym w Polsce (1918–1939)*, Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej.
- Brenk M., Nowak-Kluczyński K. (2017). *50 lat Zakładu Historii Wychowania na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy”, nr 3–4, s. 232–238.
- Brenk M., Nowak-Kluczyński K. (2021). *Profesor Wiesław Jamrożek (1954–2021) – pedagog, historyk wychowania*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy”, nr 3–4, s. 118–133.
- Danysz A. (1899). *Instrukcje wychowawcze Jakóba Sobieskiego*, Poznań: Księgarnia św. Wojciecha.
- Danysz A. (1899). *Jan Amos Komeński. Przyczynki do jego działalności w Polsce*, „Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk Poznańskiego”, t. 25, s. 109–202.
- Danysz A. (1899). *Teoria pedagogiczna Kwintyliana*, Lwów: Towarzystwo Filologiczne.
- Danysz A. (1905). *Maricius jako pedagog*, Lwów: Związkowa Drukarnia.
- Danysz A. (1912). *Erazm Glicznier jako pedagog. Studium nad pierwszą pedagogiką Polską*, „Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk Poznańskiego”, t. 38, s. 3–99.
- Danysz A. (1915). *O wychowaniu Zygmunta Augusta*, Kraków: Akademia Umiejętności.
- Drynda D. (1992). *Spór o historię wychowania jako dyscyplinę naukową w okresie II Rzeczypospolitej*, [w:] W. Bobrowska-Nowak (red.), *Rozwój pedagogiki w II Rzeczypospolitej (1918–1939). Problemy kontrowersyjne*, Katowice: Uniwersytet Śląski, s. 9–22.
- Hellwig J. (1992). *Główne kierunki prac badawczych profesora zwyczajnego dr hab. Stanisława Michalskiego (1928–1990)*, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Paedagogica et Psychologica”, t. 29, s. 177–186.
- Hellwig J. (1994). *Historia wychowania w poznańskim ośrodku naukowym*, [w:] J. Hellwig, W. Jamrożek, D. Żołędź (red.), *Z prac poznańskich historyków wychowania*, Poznań: Eruditus, s. 9–27.
- Hellwig J. (2001). *Dzieje historii wychowania w Polsce i jej twórcy*, Poznań: Eruditus.
- Jakubiak K. (1995). *Bydgoska Katedra Historii Wychowania*, „Biuletyn Historii Wychowania”, nr 2, s. 35–37.
- Jamrożek W. (1991). *Stanisław Michalski*, „Kronika Miasta Poznania”, nr 1–2, s. 155–157.
- Jamrożek W. (1992). *Stanisław Michalski (1928–1990)*, „Rocznik Muzeum Narodowego Rolnictwa w Szreniawie”, t. 18, s. 5–8.

- Jamrożek W. (1993). *Pedagogiczna koncepcja historii wychowania Stanisława Michalskiego*, [w:] T. Jalmużna, I. i G. Michalscy (red.) *Metodologia w badaniach naukowych historii wychowania*, Łódź: Katedra Historii Wychowania i Pedagogologii Uniwersytetu Łódzkiego, s. 42–49.
- Jamrożek W. (2001). *Jan Hellwig – historyk edukacji (1931–2000)*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy”, nr 1–2, s. 97–99.
- Jamrożek W. (2010). *Poznańskie środowisko historyków edukacji i jego związki z Krakowem*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis”, t. 77, s. 67–72.
- Jamrożek W. (2017). *W pięćdziesięciolecie Zakładu Historii Wychowania Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu*, [w:] E. Głowacka-Sobiech, K. Kabacińska-Luczak (red.), *Wielkopolska i Wielkopolanie w dziejach polskiej edukacji. Księga Jubileuszowa z okazji 50-lecia Zakładu Historii Wychowania na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, s. 51–65.
- Jamrożek W. (2018). *Stanisław Michalski (1928–1990) – uczoney, mistrz i nauczyciel*, [w:] *Nauczyciele. Szkice portretów uczonych i nauczycieli*, A. Królikowska, J. Falkowska (red.), Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum, s. 103–122.
- Koźmian D. (1985) *Kształcenie i dokształcanie nauczycieli szkolnictwa podstawowego w województwie szczecińskim w latach 1945–1970*, Warszawa–Poznań: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Koźmian D. (1991). *Samorząd uczniowski w polskiej pedagogice Drugiej Rzeczypospolitej (1918–1939)*, Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego.
- Koźmian D. (1998). *Historia wychowania i oświaty w szczecińskim ośrodku akademickim*, „Biuletyn Historii Wychowania”, nr 7–8, s. 37–39.
- Michalski S. (1962). *Szkolnictwo powszechne i zakłady kształcenia nauczycieli w Wielkopolsce w okresie międzywojennym*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Michalski S. (1963). *Szkolnictwo i oświata rolnicza w Wielkopolsce w okresie międzywojennym*, Poznań: Polskie Towarzystwo Historyczne.
- Michalski S. (1963). *Związek Nauczycielstwa Polskiego w Wielkopolsce 1920–1961*, Poznań: Wydawnictwo Poznańskie.
- Michalski S. (1965). *Pozaszkolne kształcenie rolnicze w Polsce Ludowej na przykładzie województwa poznańskiego*, Poznań: Wydawnictwo Poznańskie.
- Michalski S. (1968). *Działalność pedagogiczna Anieli Szyćówny*, Warszawa: Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych.
- Michalski S. (1968). *Stanisława Karpowicza myśl społeczna i pedagogiczna*, Warszawa: Książka i Wiedza.
- Michalski S. (1969). *Szkola rolnicza a środowisko*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwa Szkolnictwa Zawodowego.
- Michalski S. (1973). *Spółeczna i pedagogiczna działalność Stefanii Sempołowskiej na tle epoki*, Warszawa: Książka i Wiedza.

- Michalski S. (1974). *Działalność pedagogiczna Marii Lipskiej-Librachowej*, Poznań: Wydawnictwo UAM.
- Michalski S. (1980). *Filozoficzne i pedagogiczne poglądy Stefana Rudniańskiego*, Warszawa: Książka i Wiedza.
- Michalski S. (1981). *Wiedza rolnicza w walce o postęp na wsi. Rzecz o Jadwidze Dziubińskiej*, Warszawa–Poznań: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Michalski S. (1982). *Dzieje szkolnictwa i oświaty na wsi polskiej do 1918 roku*, Warszawa: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza.
- Michalski S. (1984). *Antoni Bolesław Dobrowolski. Prekursor nowoczesnej edukacji*, Warszawa–Poznań: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Michalski S. (1987). *Kształcenie młodej kadry naukowej (kilka refleksji z doświadczeń)*, „Życie Szkoły Wyższej”, nr 12, s. 9–20.
- Michalski S. (1989a). *Ideale wychowawcze wiciarzy*, Warszawa: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza.
- Michalski S. (1989b). *Rola historii wychowania w systemie nauk pedagogicznych*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty”, t. 32, s. 125–139.
- Michalski S. (1994). *Praca naukowo-badawcza nauczycieli w Drugiej Rzeczypospolitej*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Michalski S. (1997). *Działalność pedagogiczna Aleksandra Kamińskiego*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Michalski S. (red.) (1964). *Praca wychowawcza w szkołach rolniczych województwa poznańskiego*, Poznań–Koszalin: Koszalińskie Zakłady Graficzne.
- Michalski S. (red.) (1971). *Działalność pedagogiczna i ideowo-wychowawcza Związku Nauczycielstwa Polskiego w Wielkopolsce 1945–1970*, Poznań: Wydawnictwo Poznańskie.
- Michalski S., Szajek S. (red.) (1979). *Związek Nauczycielstwa Polskiego w Wielkopolsce w służbie oświaty i nauki*, Poznań: Związek Nauczycielstwa Polskiego. Oddział Zarządu Głównego w Poznaniu.
- Nowak-Kluczyński K. (2019). *Od Antoniego Danysza do Ludwika Jaxa-Bykowskiego. Pedagogika na Uniwersytecie Poznańskim w latach 1919–1939*, „Kronika Miasta Poznania”, nr 1, s. 301–316.
- Nowak-Kluczyński K. (2020). *Historia dyscypliny pedagogiki na Uniwersytecie Poznańskim oraz Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu w stulecie istnienia – próba rekonstrukcji*, „Studia Edukacyjne”, nr 58, s. 191–212.
- Pietrusiewicz M. (1972). *Szkolnictwo podstawowe w województwie szczecińskim w latach 1945–1960*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Szulakiewicz W. (2006). *Historia oświaty i wychowania w Polsce 1944–1956*, Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Szulakiewicz W. (2007a). *Z okazji jubileuszu – uwag kilka*, [w:] W. Jamrożek, K. Ratajczak, D. Żołądź-Strzelczyk (red.), *Ad novum fructum. Z okazji jubileuszu poznańskich historyków wychowania*, Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, s. 9–11.

- Szulakiewicz W. (2007b). *Historia wychowania w Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza*, Warszawa: Studio Wydawnicze Familia.
- Topolski J. (1967). *O pojęciu i roli wiedzy pozaźródłowej w badaniu historycznym*, „Studia Metodologiczne”, nr 3, s. 19–30.
- Walczak M. (1992). *Stanisław Michalski (1928–1990)*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy”, nr 1–2, s. 5–7.
- Żołędź T. (1994). *Spis publikacji Stanisława Michalskiego*, [w:] J. Hellwig, W. Jamrożek, D. Żołędź (red.) *Z prac poznańskich historyków wychowania*, Poznań: Eruditus, s. 129–141.

ADRES DO KORESPONDENCJI

Dr Mikołaj Brenk
 Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
 Wydział Studiów Edukacyjnych
 e-mail: mikolaj@amu.edu.pl

Maria Radziszewska
ORCID: 0000-0003-0572-7631
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

Historyk wychowania Mieczysław Iwanicki (1928–2005) i jego aktywność w olsztyńskim środowisku akademickim

Historian of Education Mieczysław Iwanicki
(1928–2005) and His Activity in the Academic
Community of Olsztyn

ABSTRACT

Mieczysław Iwanicki is one of the most professionally dedicated research educators in the field of the history of upbringing. Taking up employment at the Pedagogical University in Olsztyn in 1980 as a Dean of the Faculty of Education and Head of the Department of History and Theory of Upbringing, he had long experience of professional work in primary, secondary and teacher training institutions.

The aim of the article is to present a profile of Mieczysław Iwanicki and his contribution to the development of the academic environment of Olsztyn historians of upbringing in the years 1980–1990.

Qualitative analysis of source material and studies of the literature on the research subject was used to present the research issues. It was found that Iwanicki contributed to the creation of organizational

KEYWORDS

Mieczysław Iwanicki,
institutionalization
of the history of
education, research
and teaching
history of education,
pedagogical university,
Olsztyn

SŁOWA KLUCZOWE

Mieczysław Iwanicki,
instytucjonalizacja
historii wychowania,
badania i nauczanie
historii wychowania,
wyższa szkoła
pedagogiczna, Olsztyn

SPI Vol. 25, 2022/2
e-ISSN 2450-5366

DOI: 10.12775/SPI.2022.2.006
Nadesłano: 29.03.2022
Zaakceptowano: 29.04.2022

structures for the development of scientific reflection on the history of education and upbringing as an independent academic unit by securing the continuity of the teaching process as well as staff and scientific development. One must be aware that the work of Iwanicki shaped the academic team of researchers in the field the history of education in Olsztyn, whose contribution to this pedagogical discipline has been substantial.

ABSTRAKT

Mieczysław Iwanicki należał do pedagogów oddających się profesjonalnie badaniom z zakresu historii wychowania. Podejmując w 1980 roku zatrudnienie w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Olsztynie w charakterze dziekana Wydziału Pedagogicznego i kierownika Zakładu Historii i Teorii Wychowania, miał za sobą lata pracy zawodowej w szkolnictwie podstawowym, średnim i w zakładach kształcenia nauczycieli.

Celem artykułu jest próba zaprezentowania sylwetki historyka wychowania Mieczysława Iwanickiego oraz wskazanie, jakie formy działalności Iwanickiego przyczyniły się do rozwoju środowiska olsztyńskich historyków wychowania w latach 1980–1990 w uczelni kształcącej nauczycieli.

W celu przedstawienia problematyki badawczej zastosowano jakościową analizę materiału źródłowego oraz studia nad literaturą przedmiotu badań. Ustalono, że Iwanicki w czasie pracy w WSP w Olsztynie poprzez zabezpieczenie ciągłości procesu dydaktycznego i rozwoju kadrowego oraz naukowego przyczynił się do stworzenia organizacyjnych struktur dla rozwoju refleksji naukowej nad historią oświaty i wychowania w ramach samodzielnej jednostki naukowej. Trzeba zdawać sobie sprawę, że dzieło Iwanickiego ukształtowało olsztyński akademicki zespół badaczy historii wychowania, którzy wnieśli liczący się wkład do tej subdyscypliny pedagogicznej.

Wprowadzenie

Postać lwowianina Mieczysława Iwanickiego jako pedagoga i historyka wychowania stała się przedmiotem niniejszego projektu, który wpisuje się w nurt badań biograficznych w pedagogice, a tym samym w historii wychowania. Przywołano tu biografię Iwanickiego, osoby zasłużonej dla rozwoju historii wychowania w drugiej połowie

XX wieku. W tym okresie Iwanicki na Opolszczyźnie podjął pracę w zawodzie nauczycielskim, następnie w Gdańsku rozpoczął studia pedagogiczne, gdzie zainteresował się badaniami historyczno-oświatowymi. Dociekania badawcze w tym kierunku będą mu towarzyszyć w pracy naukowej w różnych uczelniach – siedleckiej, olsztyńskiej, warszawskiej. Szczególnie istotny w biografii Iwanickiego jest jego olsztyński okres, w którym to zaznaczył się nie tylko jego wpływ na zespół pracowników, ale jego twórcze zaangażowanie na rzecz kształtowania naukowego oblicza historii wychowania jako subdyscypliny pedagogicznej w olsztyńskim środowisku akademickim.

W dotychczasowej historiografii sylwetka Iwanickiego nie została poddana głębszym analizom badawczym. Autorka ma zamiar wypełnić tę lukę poprzez prezentację życia i działalności Iwanickiego ze szczególnym uwzględnieniem różnych form jego aktywności w rozwoju historii wychowania w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Olsztynie na podstawie dostępnego materiału źródłowego gromadzonego od wielu lat.

Życie i działalność Mieczysława Iwanickiego

Mieczysław Iwanicki urodził się 14 marca 1928 roku we Lwowie, gdzie już od 1924 roku w ramach pierwszej na ziemiach polskich Katedry Historii Oświaty i Szkolnictwa Uniwersytetu Jana Kazimierza rozwijano pod kierunkiem Stanisława Łempickiego badania naukowe i nauczanie w zakresie historii wychowania (Szulakiewicz 2012). Był synem rzemieślnika Michała Iwanickiego i gospodyni domowej Stanisławy z domu Pluskwa (AiM UWM, sygn. 557/54, k. 3).

Lata edukacji oraz zdobywania tytułu i stopni naukowych

Edukację rozpoczął Iwanicki w jednej z lwowskich szkół powszechnych w 1935 roku, ale jej nie ukończył z powodu działań wojennych. Podjął wówczas naukę zawodu, terminował u mistrza Kazimierza Petru w warsztacie blacharskim. W 1945 roku repatriował się z rodziną na Śląsk, kształcił się w gimnazjum w Koźlu oraz liceum pedagogicznym w Raciborzu (AiM UWM, sygn. 557/54, k. 3).

W latach 60. XX wieku Iwanicki związał się z Wydziałem Humanistycznym Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Gdańsku. Tam, jak sam wspomina, zaczęły się krystalizować jego zainteresowania naukowe: „uczelnia w swoich badaniach podjęła problematykę historyczną z zakresu niemcoznawstwa. Rozpocząłem wówczas działalność badawczą pod kierunkiem prof. dr Kazimierza Kubika i prof. dr hab. Klemensa Trzebiatowskiego. Najpierw w ramach prac seminaryjnej i magisterskiej, a następnie doktorskiej” (AiM UWM, sygn. 557/54, k. 4). Gdański ośrodek, poza działalnością dydaktyczną (Grzybowski 2008; Szulakiewicz 2006: 197), specjalizował się, w ramach ówczesnej Katedry Historii Oświaty i Wychowania, w badaniach z zakresu szkolnictwa odnoszącego się do czasów Wolnego Gdańska i Prus (Mokrzecki 1998: 517). Również Iwanicki uczynił przedmiotem zainteresowania wspomniane zagadnienia. W 1965 roku ukończył WSP w Gdańsku, uzyskując tytuł magistra pedagogiki.

Doktoryzował się w Instytucie Pedagogiki i Psychologii Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Gdańskiego na podstawie dysertacji pt. „Polityka oświatowa w szkolnictwie niemieckim na Pomorzu Gdańskim i w Wielkopolsce w okresie międzywojennym” (15.07.1971). Iwanicki był jednym z grona 21 wypromowanych doktorów prof. K. Kubika (Wróblewska 1998: 135–137), wówczas pełniącego funkcję kierownika Zakładu Historii Nauki, Oświaty i Wychowania. Praca pt. „Polityka oświatowa w szkolnictwie mniejszości narodowej ukraińskiej i niemieckiej w Polsce w latach 1918–1939” stała się podstawą do wszczęcia postępowania na stopień naukowy doktora habilitowanego. 29 lutego 1980 roku złożył kolokwium habilitacyjne na Wydziale Humanistycznym Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie (AiM UWM, sygn. 557/54, k. 5). Rada Wydziału podjęła uchwałę o nadaniu stopnia doktora habilitowanego nauk humanistycznych, ale jak zaświadcza dziekan Zbigniew Białek, „Uchwała nie jest ostateczna, podlega bowiem zatwierdzeniu przez Centralną Komisję Kwalifikacyjną do spraw Kadr Naukowych przy Prezesie Rady Ministrów” (AiM UWM, sygn. 557/54, k. 12). Wynik CKK nie był pomyślny, zatem Iwanicki po raz kolejny wszczął postępowanie awansowe. Tym razem analizą ogólnego dorobku naukowego i przedłożonej rozprawy habilitacyjnej pt. „Społeczna działalność pozaszkolna nauczycieli szkół powszechnych w Polsce w latach 1918–1939” zajął się Wydział Pedagogiczny Uniwersytetu Warszawskiego.

22 maja 1984 roku Uchwałą Rady Wydziału Pedagogicznego UW Iwanicki uzyskał stopień naukowy doktora habilitowanego nauk humanistycznych w zakresie historii wychowania. Dyplom został wystawiony przez rektora prof. dra hab. Kazimierza Dobrowolskiego i dziekana prof. dr hab. Annę Przeclawską 16 stycznia 1985 roku (AiM UWM, sygn. 557/54, k. 36).

Lata pracy nauczycielskiej

Rok 1947 był dla Iwanickiego początkiem jego życia społeczno-politycznego oraz zawodowego. Włączył się w organizację szkolnictwa powszechnego na Opolszczyźnie. Podjął się pełnienia obowiązków kierownika szkoły powszechnej w Gierałtowicach, następnie przeniósł się do szkoły podstawowej w Gołuszowicach (1950–1951). Przez kolejny rok pracował jako kierownik Powiatowego Ośrodka Doskonalenia Kadr Oświatowych w Głubczycach, podlegającego Wydziałowi Oświaty Powiatowej Rady Narodowej w Głubczycach, zaś kolejne trzy lata był zastępcą kierownika Wydziału Propagandy Powiatowego Komitetu PZPR w Głubczycach. W latach 1954–1956 kierował Zakładem Wychowawczym w Piotrowicach. Pracę nauczycielską kontynuował w Technikum Rolniczym w Głubczycach (1956–1959). Po przeprowadzce do województwa warszawskiego i zamieszkaniu w Radości, podjął obowiązki kierownika szkoły podstawowej w Michalinie w gminie Józefów (1959–1964), a następnie zastępcy dyrektora w Liceum Ogólnokształcącym nr XXV w Warszawie (1964–1966). W 1966 roku na trzy lata przeszedł do pracy w zakładzie kształcenia nauczycieli w Studium Nauczycielskim w Ciechanowie. Równocześnie sprawował funkcję dyrektora Zakładu Wychowawczego nr 13 w Warszawie (1967–1969). Do roku 1972 pracował w charakterze nauczyciela w Technikum i Policealnym Studium Architektoniczno-Budowlanym w Warszawie (AiM UWM, sygn. 557/54, k. 2–3).

Lata pracy akademickiej

Pracę akademicką Iwanicki rozpoczął w 1972 roku na stanowisku adiunkta w Wyższej Szkole Nauczycielskiej w Siedlcach. Następnie pracował jako docent kontraktowy w Wyższej Szkole Pedagogicznej

w Siedlcach, gdzie otrzymał nominację na pierwszego kierownika Pracowni Historii Wychowania i Oświaty. W 1977 roku, na skutek zmian organizacyjnych spowodowanych przekształceniem WSP w Wyższą Szkołę Rolniczo-Pedagogiczną, został kierownikiem Zakładu Nauczania Początkowego w ramach Wydziału Pedagogiki i Kultury Wsi WSR-P w Siedlcach (Gryciuk 1989: 61–63).

1 października 1980 roku Iwanicki został zatrudniony w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Olsztynie na stanowisku docenta kontraktowego (AiM UWM, sygn. 557/54, k. 35). Przeniesienie służbowe wiązało się z objęciem funkcji dziekana Wydziału Pedagogicznego, którą sprawował w dwóch kadencjach w latach 1980–1984, a także z kierowaniem Zakładem Historii i Teorii Wychowania (Zienkiewicz, Brzeska-Smerek, Konieczna, Świątkowski 1989: 36). Po uzyskaniu habilitacji 1 października 1985 roku otrzymał mianowanie przez ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego na stanowisko docenta w WSR-P w Siedlcach (AiM UWM, sygn. 557/54, k. 84). Przez kolejne lata pracował na dwóch etatach w Siedlcach i w Olsztynie. Zanim Iwanicki zdecydował się na stałe powrócić do Siedlec, korespondencję w sprawie dalszego jego zatrudnienia prowadzili rektorzy wspomnianych uczelni – prof. dr hab. Stanisław Kawula z WSP w Olsztynie („Bardzo pożyteczne dla Wydziału byłoby przejście doc. dr. hab. M. Iwanickiego na pierwszy – podstawowy etat w WSP w Olsztynie” (AiM UWM, sygn. 557/54, k. 46) i prof. dr hab. Jan Trętowski z WSR-P w Siedlcach (AiM UWM, sygn. 557/54, k. 108). Ostatecznie Iwanicki zdecydował się na angaż w siedleckiej uczelni. W 1991 roku objął funkcję kierownika Katedry Historii i Teorii Wychowania w nowo powołanym Instytucie Pedagogiki Wydziału Humanistycznego WSR-P w Siedlcach, był również kierownikiem tego Instytutu (Bobryk, Bobryk, Cholewka i in. 2014: 20). Na przełomie wieków XX i XXI był też zatrudniony na stanowisku profesora na Wydziale Pedagogicznym w Wyższej Szkole Pedagogicznej Związku Nauczycielstwa Polskiego w Warszawie oraz na Wydziale Nauk o Wychowaniu w Wyższej Szkole Pedagogicznej Towarzystwa Wiedzy Powszechnej w Warszawie (por. https://nauka-polska.pl/#/profile/scientist?id=70713&_k=rsf73x [dostęp: 08.03.2022]).

Działalność społeczna i twórczość naukowa

Iwanicki uczestniczył w życiu społeczno-politycznym (ZWM, PPR, PZPR) i oświatowym od momentu rozpoczęcia pracy zawodowej. Angażował się na rzecz rozwoju ZNP. Popularyzował wiedzę w różnych oddziałach TWP (np. jako prezes oddziału siedleckiego w latach 1975–1980). Prowadził kursy repolonizacyjne wśród ludności autochtonicznej na Opolszczyźnie oraz kursy w zakresie nauczania początkowego (analfabetów) dla repatriantów (AiM UWM, sygn. 557/54, k. 22, 37). Brał aktywny udział w obchodach 200 rocznicy Komisji Edukacji Narodowej (Kula, Pękowska 2014: 455). Za całokształt swej działalności został wyróżniony wieloma odznakami społecznymi oraz państwowymi, m.in.: Medalem im. dr. Henryka Jordana, Złotym Krzyżem Zasługi (1972), Srebrnym Krzyżem J. Krasickiego (1977), Orderem Odrodzenia Polski – Krzyż Kawalerski (1977), Medalem Komisji Edukacji Narodowej (1976), honorową odznaką „Za Zasługi dla WSP” (1989) (Zienkiewicz, Brzeska-Smerek, Konieczna, Świątkowski 1989: 138), Medalem za Zasługi dla Siedleckiej Uczelni (2001) (por. <https://www.uph.edu.pl/universytet/o-universytecie/historia-uczelni?view=article&id=4788:medale-uph&catid=81:o-uczelni> [dostęp: 10.03.2022]).

W kręgu zainteresowań naukowych Iwanickiego – realizowanych głównie w ośrodkach gdańskim, siedleckim i olsztyńskim – znajdowały się: szkolnictwo mniejszości narodowych i polityka oświatowa szkolnictwa mniejszości, szkolnictwo regionu, prekursorzy polskiej pedeutologii (m.in. Grzegorz Piramowicz), ideał wychowania w II RP. Jego dorobek obejmuje m.in. monografie: *Oświata i szkolnictwo ukraińskie w Polsce w latach 1918–1939* (Siedlce 1975), *Szkolnictwo siedleckie w latach 1740–1977* (Siedlce 1977), *Polityka oświatowa w szkolnictwie niemieckim w Polsce w latach 1918–1939* (Warszawa 1978), *Spółeczna działalność pozaszkolna nauczycieli szkół powszechnych w Polsce w latach 1918–1939* (Olsztyn 1984), *O ideowo-wychowawczym oddziaływaniu sanacji na młodzież szkolną i akademicką* (Siedlce 1986), *Ukraińcy, Białorusini, Litwini i Niemcy w Polsce w latach 1918–1990* (Siedlce 1991), *Wychowanie narodowościowo-obywatelskie. Zarys problematyki* (Siedlce 1992) oraz książki pod redakcją, np.: *W dwusetną rocznicę powstania Komisji Edukacji Narodowej* (Siedlce 1976). Jest też autorem opracowań naukowych na łamach czasopism:

„Ruch Pedagogiczny”, „Chowanna”, „Dzieje Najnowsze”. Brał również aktywny udział w kształceniu młodej kadry naukowej, pełniąc rolę promotora prac magisterskich i doktorskich. Ponadto przygotowywał recenzje na stopnie naukowe (AiM UWM, sygn. 557/54, k. 8–9, 44–46).

Mieczysław Iwanicki zmarł w Warszawie we wrześniu 2005 roku.

Zaangażowanie Mieczysława Iwanickiego w rozwój olsztyńskiej historii wychowania

Stworzenie warunków do rozwoju naukowej refleksji nad historią wychowania w olsztyńskim środowisku akademickim było ściśle związane z powstaniem struktur szkolnictwa wyższego w grodzie nad Łyną. Biorąc pod uwagę bohatera niniejszego opracowania, należy się zatrzymać nad zakładem kształcenia nauczycieli, w którym pracował Iwanicki i zwrócić uwagę na działalność w zakresie kształtowania zarówno naukowego, jak i dydaktycznego wizerunku historii wychowania.

Jedenaście lat przed angażem Iwanickiego w Olsztynie, w 1969 roku powstała Wyższa Szkoła Nauczycielska w celu kształcenia nauczycieli szkół podstawowych dla potrzeb regionu. Już wtedy w strukturze WSN zorganizowano Wydział Pedagogiczny z Zakładem Pedagogiki pod kierunkiem dr. Andrzeja Rutkowskiego. Zakład przede wszystkim zajmował się realizacją procesu dydaktycznego, w tym również prowadzeniem zajęć z zakresu historii oświaty i wychowania. Z analizy dokumentów wynika, że zajęcia z historii wychowania były realizowane przez różnych specjalistów, zarówno będących na etacie WSN (np. mgr Andrzej de Tchorzewski, mgr T. Wiśniewski, mgr Eugeniusz Smołucha), jak i wykładowców z innych uczelni – np. Bolesław Pleśniarski z UMK (Górniewicz, Pulińska, Radziszewska 2018: 126).

W 1974 roku, wyniku przekształcenia WSN w WSP, nadal nie było samodzielnej jednostki naukowej zajmującej się historią wychowania. Nauczaniem historii oświaty i wychowania zajmowali się pracownicy skupieni w różnych jednostkach naukowych, głównie w Zakładzie Pedagogiki (doc. dr Pleśniarski, mgr Henryk Cirut) czy w Zakładzie Teorii Organizacji i Socjologii Oświaty (dr Kazimierz Borzęcki,

mgr Janina Sempioł). Dopiero za sprawą powołania z WSP w Słupsku doc. dr. Henryka F. Krzyżewskiego-Budnego na funkcję dziekana Wydziału Pedagogicznego WSP w Olsztynie został stworzony w roku akademickim 1976/1977 Zakład Historii i Teorii Wychowania, wieńczący dzieło instytucjonalizacji historii oświaty i wychowania w olsztyńskiej uczelni kształcącej studentów na poziomie magisterskich studiów wyższych. Krzyżewski-Budny objął kierownictwo dziewięcioosobowym Zakładem, który głównie skupiał się na prowadzeniu zajęć dydaktycznych z historii wychowania na pięciu kierunkach studiów pedagogicznych. Podejmowano też historyczno-oświatowe regionalne badania pedeutologiczne (Pulińska, Radziszewska 2019: 29–50).

W 1980 roku kierownictwo Zakładu Historii i Teorii Wychowania przejął doc. dr Iwanicki. Organizował i prowadził zajęcia dydaktyczne z historii wychowania na następujących kierunkach kształcenia: nauczanie początkowe, wychowanie przedszkolne, pedagogika opiekuńczo-wychowawcza, pedagogika kulturalno-oświatowa (Górniewicz, Pulińska, Radziszewska 2018: 150). Jako dziekan Wydziału Pedagogiki WSP, we wrześniu 1982 roku doprowadził też do zmian organizacyjnych w strukturze Wydziału, dzieląc Zakład Historii i Teorii Wychowania na dwie samodzielne jednostki. W ten sposób wyodrębnił się Zakład Teorii Wychowania oraz Zakład Historii Wychowania, Oświaty i Kultury (posługiwano się też nazwą Zakład Historii Oświaty, Kultury i Wychowania) (AiM UWM, sygn. 557/54, k. 67). W 1985 roku Zakład tworzyli: kierownik doc. dr hab. Iwanicki, adiunkci: dr Łucja Kabzińska, dr Sempioł, dr Romana Żarek, starsi asystenci: mgr Adam Bednarski, mgr Henryk Cirut, mgr Teresa Jaroszuk, mgr Konrad Lenkiewicz, mgr Piotr Piaszczyński, mgr Sławomir Stelmachonek i asystent mgr Irena Morajko (Gawinek, Parkasiewicz 1985: 34).

Kadra kierowanego przez Iwanickiego Zakładu realizowała zajęcia dydaktyczne z historii wychowania na dwóch pierwszych semestrach studiów pedagogicznych w formie wykładów i ćwiczeń, zarówno na studiach dziennych, jak i na zaocznych (kierunek nauczanie początkowe). Podobnie jak specjaliści z zakresu historii wychowania z innych ośrodków, kadra borykała się z brakiem pomocy dydaktycznych (Szybiak 1989: 209). Iwanicki, chcąc poprawić ten stan rzeczy, jako kierownik wnioskował o zakup m.in. atlasów historycznych,

przeźroczy i mikrofilmów. Wspomniane pomoce dydaktyczne miały poszerzać metodę werbalną stosowaną w nauczaniu historii wychowania. Iwanicki podejmował też próby przywrócenia z Zakładu Pedagogiki do mającego powstać Zakładu Historii Wychowania przedmiotu pedagogika porównawcza, który określał jako naturalną kontynuację programowej historii wychowania. Ponadto uzasadniał, że „We wszystkich Zakładach Historii Wychowania w całej Polsce przedmiot ten jest jednym z dwóch obok historii wychowania” i – jego zdaniem – te dwa przedmioty gwarantowały możliwość rozwoju i utrzymania Zakładu jako jednostki samodzielnej (AiM UWM, sygn. 557/54, k. 98). Argumenty Iwanickiego spotkały się z aprobatą władz Wydziału. W 1987 roku nastąpiła zmiana w nazwie jednostki, a Iwanicki otrzymał powołanie na kierownika Zakładu Historii Wychowania (AiM UWM, sygn. 557/54, k. 43), co oznaczało, że było to pierwsze w dziejach akademickiego środowiska olsztyńskiego powołanie samodzielnego pracownika naukowego specjalizującego się z zakresu historii wychowania na funkcję kierownika formalnej jednostki naukowej związanej z historią oświaty i wychowania. Zakład Historii Wychowania stał się nie tylko formalną, ale i oddającą rzeczywisty charakter badań naukowych i treści dydaktycznych jednostką. Po odejściu Iwanickiego z Olsztyna, kierownikiem Zakładu została dr Maria J. Żmichowska. W 1999 roku Zakład Historii Wychowania wszedł w struktury Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie (Gąsiorowski, Kicowska 2000: 61–62; Radziszewska 2019: 76; Meissner, Ślęczka 2021: 73–74).

W ciągu dziesięciu lat kierowania Iwanickiego jednostkami naukowymi w Olsztynie widoczna była jego aktywność w kształtowaniu naukowo-badawczego oblicza historii wychowania. W przeciągu dekady zmieniały się grupy problemów badawczych. Początkowo dotyczyły zakresu historii wychowania, teorii wychowania i kulturoznawstwa. Ze względu na rozwój ilościowy kadry w Zakładzie Historii Oświaty, Kultury i Wychowania zarówno proces dydaktyczny, jak i badania naukowe koncentrowały się wokół następujących dyscyplin i zagadnień pedagogicznych: historii wychowania, teorii wychowania, metodologii badań pedagogicznych, metodyki wychowania ZHP, literatury dla dzieci i młodzieży, kultury żywego słowa, wybranych dziedzin kultury (film, plastyka, taniec, muzyka, teatr), metodyki pracy kulturalno-oświatowej, diagnostyki potrzeb kulturalnych,

problemów uczestnictwa w kulturze, kultury współczesnej, polityki kulturalnej PRL (Zienkiewicz, Brzeska-Smerek, Konieczna, Świątkowski 1989: 94). Wyszczególnione tu problemy badawcze były przedmiotem analiz prowadzonych zarówno przez specjalistów z zakresu historii wychowania, jak również przez na stałe lub dorywczo zatrudnianych w Zakładzie dydaktyków przedmiotowych.

Od początku działalności Iwanickiego w olsztyńskim środowisku akademickim rozszerzała i pogłębiała się problematyka badań historyczno-oświatowych. W 1980 roku w badaniach prowadzonych przez pracowników Zakładu Historii i Teorii Wychowania skupiano się głównie na podejmowaniu zagadnień z historii oświaty i szkolnictwa, dotyczących szkolnictwa i oświaty rolniczej na Pomorzu Zachodnim oraz na Warmii i Mazurach (1945–1975), stanu oświaty i kultury, sportu i turystyki na Warmii i Mazurach w okresie reformowania systemu edukacji narodowej w myśl uchwały sejmowej z 13 października 1973 roku (Uchwała 1973) oraz pracy wychowawczej w ZHP. W ramach Zakładu Historii Oświaty, Kultury i Wychowania, kontynuując wspomniany nurt badań historyczno-oświatowych, zajmowano się zagadnieniami z zakresu najnowszej historii wychowania, oświaty, szkolnictwa i kultury na Warmii i Mazurach w okresie międzywojennym oraz szkolnictwa mniejszości narodowych.

Wśród pracowników Zakładu Historii Wychowania kierowanego przez Iwanickiego można było zauważyć zróżnicowanie badań historyczno-pedagogicznych. Prowadzono badania historii szkół i instytucji oraz badania historii myśli pedagogicznej. Plan badań naukowych Zakładu obejmował następujące tematy:

1. Rozwój pedagogiki i jej szczegółowych dyscyplin w Królestwie Polskim na przełomie XIX i XX wieku.
2. Działalność społeczna i kulturalno-oświatowa Towarzystwa Szkoły Ludowej w latach 1891–1939.
3. Problemy moralności w twórczości Antona S. Makarenki.
4. Kontakty pedagogiczne polsko-węgierskie w latach 1918–1988.
5. Kształcenie nauczycieli na uniwersytetach polskich w latach 1918–1988 (Zienkiewicz, Brzeska-Smerek, Konieczna, Świątkowski 1989: 42, 95).

Ważne dla rozwoju dyscypliny było prowadzenie badań historyczno-oświatowych finansowanych z dotacji budżetowych w ramach programów centralnych lub resortowych. W olsztyńskim środowisku

historyków wychowania również realizowano dwa problemy węzłowe: 1. „Społeczna adaptacja mniejszości narodowych w Polsce w latach 1918–1990” (kierownik doc. dr hab. Iwanicki) (AiM UWM, sygn. 557/54, k. 45); 2. „Wychowawcza rola wiejskiej rodziny polskiej w Wielkim Księstwie Poznańskim w latach 1815–1918” (kierownik dr Kabziński) (AiM UWM, sygn. 816/16, k. 53). Rezultatem tych badań są częściowe opracowania naukowe oraz prace magisterskie.

Zgodnie z programem studiów, w olsztyńskiej szkole wyższej zajęcia dydaktyczne z historii wychowania odbywały się, poczynając od szóstego semestru, w formie seminariów magisterskich. Na przykład w latach 1988–1990 Iwanicki realizował seminarium w wymiarze 120 godzin rocznie (AiM UWM, sygn. 557/54, k. 44). Poza kierownikiem Zakładu, promotorami prac magisterskich z zakresu historii wychowania byli: Kabzińska, Kabziński, Sempioł, Cirut. Prace seminaryjne studentów polegały w głównym stopniu na opracowywaniu monografii przedszkoli, szkół powszechnych/podstawowych, średnich szkół ogólnokształcących i zawodowych, zakładów kształcenia nauczycieli – przeważnie w XX wieku. Przedmiotem rozważań uczyniono też myśl pedagogiczną doby odrodzenia oraz XVIII–XX wieku, np. Stanisława Staszica, Ewarysta Estkowskiego, Bronisława F. Trentowskiego, Sergiusza Hessena, Marii Grzegorzewskiej, Antoniego B. Dobrowolskiego, Piotra Chmielewskiego, Heleny Radlińskiej, Józefa C. Babickiego, Karola Libelta, Aleksandra Kamińskiego, Henryka Rowida, Jana W. Dawida i Antona Makarenki. Badania studentów ukierunkowane były też na ukazanie działalności towarzystw oświatowych na ziemiach polskich pod zaborami oraz placówek kulturalno-oświatowych czy społeczno-politycznych w okresie PRL. Analizowano również twórczość pedagogiczną Bolesława Prusa czy działalność warmińskiej rodziny Pieniężnych oraz nauczycieli katolickich szkół polskich w walce o polskość Warmii i Mazur w pierwszej połowie XX wieku (AiM UWM, Wykaz prac magisterskich). Poza archiwaliami, badania opierano także na źródłach prasowych, głównie czasopismach pedagogicznych, ale też i lokalnej prasie codziennej. Problematyka badawcza podejmowana w ramach seminariów magisterskich, podobnie jak w innych ośrodkach w kraju, była zróżnicowana i skupiała się głównie na wątkach polskich tradycji historyczno-oświatowych (Szybiak 1989: 210).

W latach 1980–1990 zespół badawczy pod kierunkiem Iwanickiego uczestniczył w popularyzacji wiedzy historyczno-oświatowej, m.in. w wojewódzkich seminariach oświatowych. Współpracował też z innymi ośrodkami, zarówno w kraju, jak i zagranicą. Szczególnym wyrazem aktywności naukowo-badawczej była organizacja konferencji naukowej pt. „Organizacja, funkcjonowanie i rozmieszczenie szkolnictwa ogólnokształcącego w Polsce”. Konferencja we współudziale Filii Uniwersytetu Warszawskiego w Białymstoku odbywała się w Olsztynie od 6 do 8 marca 1984 roku, a jednym spośród zaproszonych prelegentów z grona historyków wychowania był Trzebiatowski (AiM UWM, sygn. 848/7, k. 74).

W jednostkach naukowych kierowanych przez Iwanickiego znacznym osiągnięciem w rozwoju pedagogiki, a tym samym i historii wychowania, były habilitacje i doktoraty własnej kadry pedagogicznej. Stopień doktora habilitowanego otrzymał sam Iwanicki (1984), zaś doktora nauk humanistycznych: Jan Rozłucki (1983, Warszawa), Romana Żarek (1984, Gdańsk), Henryk Cirut (1986, Moskwa) i Maria J. Żmichowska (1987, Gdańsk). Ze względu na brak uprawnień akademickich, stopnie naukowe uzyskano poza macierzystą uczelnią.

Iwanicki jako kierownik Zakładu aktywnie uczestniczył w kształceniu młodej kadry naukowej. Z powodu niedoborów samodzielnych pracowników młodzi adepci nauki brali udział w seminariach naukowych poza macierzystą uczelnią. Badacze z Olsztyna najczęściej uczestniczyli w seminariach doktorskich z zakresu historii wychowania prowadzonych przez UW, UG, UMK. Iwanicki, mając na uwadze taki stan rzeczy, postulował zorganizowanie seminarium doktorskiego i możliwość otwierania przewodów doktorskich w Olsztynie. Podobnie jak Łempicki¹ (Łempicki 1938: 18), upatrywał ważną rolę i wartość historyczno-oświatowych badań regionalnych, uzasadniając tym samym zasadność prowadzenia seminarium doktorskiego, którego uczestnicy mogliby wykorzystywać miejscowe źródła

1 Stanisław Łempicki podczas przemówienia wygłoszonego 27 listopada 1937 roku w UJK na wspólnym zebraniu Oddziału Lwowskiego Polskiego Towarzystwa Historycznego i Ogniska Metodycznego Historii we Lwowie zachęcał do opracowywania m.in. monografii nie tylko poszczególnych szkół, ale i historii szkolnictwa danej miejscowości, instytucji kulturalnych, biografii osobistości zasłużonych dla danej miejscowości.

archiwalne związane z regionalną problematyką naukowo-badawczą. Po uzyskaniu habilitacji prowadził seminaria doktoranckie z zakresu historii wychowania. Uczestnikami seminarium doktorskiego pod kierunkiem Iwanickiego byli: mgr Władysław Kozubel (nauczyciel), mgr Igor Hrywna (asystent ART w Olsztynie), mgr Ewa Brodacka-Adamowicz (WSR-P w Siedlcach) (AiM UWM, sygn. 557/54, k. 44–46). Pod opieką merytoryczną Iwanickiego sukcesem zakończył się przewód doktorski mgra Kozubla. Podstawą do uzyskania stopnia naukowego stała się dysertacja pt. „Oświata i szkolnictwo ukraińskie w Polsce w latach 1944–1984”. Postępowanie awansowe zakończyło się na Wydziale Pedagogicznym UW w 1991 roku (por. https://nauka-polska.pl/#/profile/scientist?id=70713&_k=rstf73x [dostęp: 10.03.2022]).

Do olsztyńskiej szkoły Iwanickiego zaliczyć trzeba współczesnych historyków wychowania, m.in. Aldonę Zakrzewską. Jest ona pierwszym pedagogiem przygotowywanym przez Iwanickiego, który otrzymał stopień doktora z zakresu historii wychowania po nabyciu uprawnień akademickich przez Wydział Pedagogiki i Wychowania Artystycznego UWM w Olsztynie. Obrona pracy doktorskiej pt. „Wychowanie obywatelskie młodzieży Związku Strzeleckiego w Polsce (1919–1939)” odbyła się 22 września 2004 roku (Ostrouch-Kamińska, Pulińska, Radziszewska 2019: 139). Uroczysta promocja miała miejsce w czerwcu następnego roku podczas Święta Uniwersytetu. Z tej okazji Iwanicki odwiedził Olsztyn. Było to ostatnie spotkanie Iwanickiego ze środowiskiem naukowym w grodzie nad Łyną.

Zakończenie

O roli Iwanickiego w rozwoju historii wychowania w olsztyńskiej szkole pedagogicznej decydowały zainteresowania naukowe, jak i pełnione funkcje dziekana Wydziału Pedagogicznego oraz kierownika, poczynając od Zakładu Historii i Teorii Wychowania przez Zakład Historii Oświaty, Kultury i Wychowania po Zakład Historii Wychowania. Zarysowane w ten sposób instytucjonalne struktury historii oświaty i wychowania stworzyły i nadal tworzą, pomimo zmieniających się tendencji (Grabowska-Pieńkosz, Falkowska 2020), odpowiednie warunki do uniwersyteckiego kształcenia pedagogów z zakresu

historii wychowania oraz analizowania wzbogaconych i zróżnicowanych problemów badawczych w tej subdyscyplinie pedagogicznej.

W całym okresie pobytu służbowego Iwanickiego w Olsztynie jego aktywność zawodowa koncentrowała się wokół realizacji i udoskonalania procesu kształcenia historii wychowania i wspomagającej jej pedagogiki porównawczej na różnych kierunkach pedagogicznych oraz prowadzenia działalności naukowo-badawczej w uczelni, podobnie jak i w innych wyższych szkołach pedagogicznych, ściśle nastawionej na rozwój nauk pedagogicznych, w tym również historii wychowania jako subdyscypliny pedagogicznej.

Przygotowanie pedagogiczne, ale też i doświadczenie w prowadzeniu badań historyczno-oświatowych, jakie Iwanicki wyniósł z naukowych ośrodków w Gdańsku i Siedlcach, z pewnością wpłynęły na pozytywne oceny jego osoby jako organizatora zaangażowanego w proces kształtowania naukowego oblicza historii wychowania w środowisku olsztyńskim. Nie tylko kształcił studentów, ale i również młode pokolenie badaczy, ukazując perspektywy ich rozwoju.

Iwanicki w historii uczelni zapisał się jako osoba znacząca, co oddają słowa rektora Zbigniewa Jabłonowskiego: „Pragnę niniejszym w imieniu własnym i Senatu Akademickiego WSP w Olsztynie wyrazić Panu serdeczne podziękowania za owocną dla uczelni pracę na Wydziale Pedagogicznym WSP w Olsztynie, m.in. na stanowiskach dziekana wydziału oraz kierownika Zakładu Historii Wychowania. Wieloletnia działalność dydaktyczna, naukowa i administracyjna w pełni przyczyniła się do podniesienia poziomu nauczania i wzrostu prestiżu Wydziału Pedagogicznego w Uczelni” (AiM UWM, sygn. 557/54, k. 119).

Reasumując, nie sposób nie przywołać jeszcze jednej osoby w pewien sposób łączącej obu lwowiaków – Łempickiego i Iwanickiego, a mianowicie Wojciecha Kętrzyńskiego. O ile Łempicki pod okiem Kętrzyńskiego kształtował w Ossolineum swoją naukową postawę, o tyle Iwanicki przez 10 lat aktywnie działał w Olsztynie, w którym więziono Kętrzyńskiego, ale też na wzór Kętrzyńskiego – obrońcy polskości Warmii i Mazur – prowadził regionalne badania naukowe popularyzujące m.in. dzieje polskich szkół w Prusach Wschodnich.

Bibliografia

Archiwalia

Archiwum i Muzeum Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie (AiM UWM), Zespół WSP:

- Akta osobowe, Iwanicki Mieczysław, sygn. 557/54, Kwestionariusz osobowy, 1980, k. 2.
- Akta osobowe, Iwanicki Mieczysław, sygn. 557/54, Życiorys, Warszawa 24.09.1980, k. 3.
- Akta osobowe, Iwanicki Mieczysław, sygn. 557/54, Życiorys naukowy, Warszawa 24.09.1980, k. 4–6.
- Akta osobowe, Iwanicki Mieczysław, sygn. 557/54, Wykaz osiągnięć w pracy naukowo-badawczej, Siedlce 23.09.1980, k. 8–9.
- Akta osobowe, Iwanicki Mieczysław, sygn. 557/54, Zaświadczenie, Kraków, 14.03.1980, k. 12.
- Akta osobowe, Iwanicki Mieczysław, sygn. 557/54, Wniosek opisowy o powołanie na stanowisko docenta etatowego, 1981, k. 22.
- Akta osobowe, Iwanicki Mieczysław, sygn. 557/54, Świadcstwo pracy, Olsztyn 18.10.1980, k. 35.
- Akta osobowe, Iwanicki Mieczysław, sygn. 557/54, Dyplom (odpis), Warszawa 16.01.1985, k. 36.
- Akta osobowe, Iwanicki Mieczysław, sygn. 557/54, Wniosek o nadanie orderu – odznaczenia, 15.03.1984, k. 37.
- Akta osobowe, Iwanicki Mieczysław, sygn. 557/54, Powołanie na funkcję kierownika Zakładu Historii Wychowania, 17.03.1987, k. 43.
- Akta osobowe, Iwanicki Mieczysław, sygn. 557/54, Arkusz oceny działalności nauczyciela akademickiego w roku akademickim 1988/89, 1989/90, k. 44–46.
- Akta osobowe, Iwanicki Mieczysław, sygn. 557/54, Pismo rektora WSP do doc. dr. Mieczysława Iwanickiego, Olsztyn 28.09.1982, k. 67.
- Akta osobowe, Iwanicki Mieczysław, sygn. 557/54, Pismo Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego do dr. hab. Mieczysława Iwanickiego, Warszawa 17.09.1985, k. 84.
- Akta osobowe, Iwanicki Mieczysław, sygn. 557/54, Pismo doc. dr. hab. Mieczysława Iwanickiego do dziekana Wydziału Pedagogicznego doc. dr. Andrzeja Rutkowskiego, Olsztyn 23.06.1987, k. 98.
- Akta osobowe, Iwanicki Mieczysław, sygn. 557/54, Pismo rektora WSR-P w Siedlcach do rektora WSP w Olsztynie, Siedlce 30.12.1990, k. 108.
- Akta osobowe, Iwanicki Mieczysław, sygn. 557/54, Pismo p.o. rektora Zbigniewa Jabłonowskiego do doc. dr. hab. M. Iwanickiego, Olsztyn 06.08.1990, k. 119.
- Teczka: Plany wydawnicze, naukowe, współpracy z zagranicą 1986–1991, sygn. 816/16, Plan Badań Naukowych Zakładu Historii Oświaty, Kultury i Wychowania na rok 1987, Olsztyn, 23.09.1987, k. 53.

- Teczka: Badania naukowe 1982–1986, sygn. 848/7, Konferencja naukowa, Olsztyn, 6–8.03.1984, k. 74.
- Wykaz prac magisterskich Wydziału Pedagogicznego Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Olsztynie, zeszyt pierwszy, drugi [b.p.].

Źródła drukowane

Uchwała Sejmu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z dnia 13 października 1973 r. w sprawie systemu edukacji narodowej. Dz.U. 1973, nr 44, poz. 260.

Opracowania

- Bobryk A., Bobryk A., Cholewka H. i in. (2014). *Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach. Historia i teraźniejszość*, Siedlce: Wydawnictwo UP-H w Siedlcach.
- Gawinek Z., Parkasiewicz J. (oprac.) (1985). *Skład osobowy Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Olsztynie*, Olsztyn: Wydawnictwo WSP.
- Gąsiorowski A., Kicowska A. (2000). *Badania z zakresu historii wychowania w Uniwersytecie Warmińsko-Mazurskim w Olsztynie*, „Biuletyn Historii Wychowania”, nr 11–12, s. 61–62.
- Górniewicz J., Pulińska U., Radziszewska M. (2018). *Od Wyższej Szkoły Nauczycielskiej do Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego. Przyczynki do dziejów akademickiego środowiska pedagogicznego w Olsztynie*, Olsztyn: Wydawnictwo UWM, s. 79–158.
- Grabowska-Pieńkosz D., Falkowska J. (2020). *Współczesne tendencje w nauczaniu historii wychowania w wybranych ośrodkach akademickich*, „Studia Paedagogica Ignatiana”, t. 23, nr 2, s. 95–109.
- Gryciuk F. (1989). *XX lat Wyższej Szkoły Rolniczo-Pedagogicznej w Siedlcach*, Siedlce: Wydawnictwo WSR-P.
- Grzybowski R. (2008). *Pięćdziesięciolecie gdańskiej historii wychowania*, „Biuletyn Historii Wychowania”, nr 24, s. 139–164.
- Iwanicki M. (1975). *Oświata i szkolnictwo ukraińskie w Polsce w latach 1918–1939*, Siedlce: Wydawnictwo WSP.
- Iwanicki M. (1984). *Spółeczna działalność pozaszkolna nauczycieli szkół powszechnych w Polsce w latach 1918–1939*, Olsztyn: Wydawnictwo WSP.
- Kula E., Pękowska M. (2014). *Wystawy, sympozja i konferencje naukowe poświęcone jubileuszowi 200-lecia Komisji Edukacji Narodowej*, [w:] K. Dornus, B. Popiołek, A. Chłosta-Sikorska, R. Ślęczka (red.), *Komisja Edukacji Narodowej. Kontekst historyczno-pedagogiczny*, Kraków: Wydawnictwo Wydziału Pedagogicznego Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej, s. 448–456.

- Łempicki S. (1938). *Nauczycielstwo a Polskie Towarzystwo Historyczne*. Słowo wstępne dra Tadeusza Kupczyńskiego, kuratora Okr. Szkolnego Lwowsk., Lwów: Wydawnictwo Polskie Towarzystwo Historyczne.
- Meissner A., Ślęczka R. (2021). *Współcześni twórcy historii wychowania. Z badań nad historią wychowania jako dyscypliną naukową*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy”, nr 1–2, s. 60–89.
- Mokrzecki L. (1998). *Współczesne kierunki badań nad dziejami oświaty i nauki w środowisku gdańskim i ich najnowsze wyniki*, [w:] T. Gumuła, J. Krasuski, S. Majewski (red.), *Historia wychowania w XX wieku. Dorobek i perspektywy*, Kielce: Wydawnictwo i Zakład Poligrafii Instytutu Technologii Eksploatacji, s. 515–525.
- Ostrouch-Kamińska J., Pulińska U., Radziszewska M. (red.) (2019). *50 lat olsztyńskiej pedagogiki. Księga jubileuszowa*, Olsztyn: Wydawnictwo UWM, s. 137–158.
- Pulińska U., Radziszewska M. (2019). *50 lat olsztyńskiej pedagogiki. Narodziny – konteksty – wyzwania*, Olsztyn: Wydawnictwo UWM, s. 29–65.
- Radziszewska M. (2019). *Wydział Nauk Społecznych w dwudziestolecu Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie*, [w:] J. Górniewicz (red.), *Pedagogika szkoły wyższej w drugiej dekadzie XXI wieku. Drogi od klasycznej ortodoksji do postkultury*, Olsztyn: Wydawnictwo UWM, s. 71–82.
- Szulakiewicz W. (2006). *Historia oświaty i wychowania w Polsce 1944–1956*, Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Szulakiewicz W. (2012). *Stanisław Łempicki (1886–1947). Twórca łwowskiej szkoły historii wychowania*, Toruń: Wydawnictwo Naukowe UMK.
- Szybiak I. (1989). *Aktualna sytuacja w nauczaniu historii wychowania w Polsce*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty”, t. 32, s. 205–211.
- Wróblewska T. (1998). *Życie i twórczość profesora Kazimierza Kubika*, [w:] T. Gumuła, J. Krasuski, S. Majewski (red.), *Historia wychowania w XX wieku. Dorobek i perspektywy*, Kielce: Wydawnictwo i Zakład Poligrafii Instytutu Technologii Eksploatacji, s. 129–140.
- Zienkiewicz T., Brzeska-Smerek T., Konieczna D., Świątkowski R. (red.) (1989). *XX lat Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Olsztynie*, Olsztyn: Wydawnictwo WSP.

Netografia

- https://nauka-polska.pl/#/profile/scientist?id=70713&_k=rsf73x [dostęp: 08.03.2022].
- <https://www.uph.edu.pl/universytet/o-universytecie/historia-uczelni?view=article&id=4788:medale-uph&catid=81:o-uczelni> [dostęp: 10.03.2022].

ADRES DO KORESPONDENCJI

Dr Maria Radziszewska
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
Instytut Nauk Pedagogicznych
e-mail: maria.radziszewska@uwm.edu.pl

Grzegorz Michalski

ORCID: 0000-0003-2711-676X

Uniwersytet Łódzki

Iwonna Michalska

ORCID: 0000-0003-0718-9443

Uniwersytet Łódzki

Dominujące tendencje historyczno-oświatowych dociekań naukowych łódzkich mistrzów historii wychowania z lat 1945–2006

Dominating Historical-Educational Trends in the
Scientific Pursuits of the Masters of History of
Education of Łódź from 1945 to 2006

ABSTRACT

Many academic centers in Poland conduct historical-educational research, including the circle of historians of education at the University of Łódź, the founders of which are discussed in this paper. The purpose of the paper is to present the main research interests of the professors who were also subsequent heads of this center of history of education and mentors, focusing not only on writing research works but also on gathering young researchers around themselves and teaching them.

KEYWORDS

University of Łódź,
history of education,
masters of historical-
educational research

SŁOWA KLUCZOWE

Uniwersytet Łódzki,
historia wychowania,
mistrzowie badań
historyczno-
oświatowych

SPI Vol. 25, 2022/2

ISSN 2450-5358

e-ISSN 2450-5366

DOI: 10.12775/SPI.2022.2.007

Nadesłano: 10.03.2022

Zaakceptowano: 17.05.2022

Using the historical explanation and text analysis methods, the main areas of research interest are described of Prof. Stefan Truchim, Prof. Eugenia Podgórska, and Prof. Tadeusz Jałmużna. Their scientific achievements include the reconstruction of the educational past from the 18th to the 20th century. As a result of their source queries, mainly involving archives and journals, valuable works have been published concerning the widely-understood education system during the times of the Commission of National Education, the period of annexations, the interwar period, and the Polish People's Republic. The characteristics of the scientific output of the professors who worked at the University of Łódź for over sixty years include continuity but also change. In this event, continuity means continuing in part studies started by one's predecessors but also, on the other hand, maintaining their high methodological level. Change is demonstrated by choosing new areas of research which had not been looked into by education historians before.

ABSTRAKT

Badania historyczno-oświatowe prowadzi wiele placówek akademickich w Polsce. Jedną z nich jest środowisko historyków wychowania w Uniwersytecie Łódzkim, którego twórcy stanowią przedmiot niniejszego opracowania. Jego celem uczyniono ukazanie głównych zainteresowań badawczych profesorów, jednocześnie kolejnych kierowników uczelnianego w tej dziedzinie ośrodka i mentorów zajmujących się nie tylko naukową działalnością pisarską, ale również skupiających wokół siebie i kształcących młodą kadrę naukową.

Dzięki metodom wyjaśniania historycznego i analizy tekstów przybliżone zostały główne obszary badań naukowych prof. Stefana Truchima, prof. Eugenii Podgórskiej i prof. Tadeusza Jałmużny. Ich twórczość naukowa obejmuje rekonstruowanie przeszłości edukacyjnej od wieku XVIII po wiek XX. W wyniku dokonywanych przez nich kwerend źródłowych, przede wszystkim archiwalnych i czasopiśmienniczych, powstawały cenne publikacje dotyczące szeroko pojmowanej oświaty w czasach Komisji Edukacji Narodowej, okresie zaborów, latach międzywojennych i Polski Ludowej. Dorobek naukowy profesorów, którzy przez ponad sześćdziesiąt lat pracowali w łódzkiej uczelni, charakteryzuje ciągłość i zmiana. Ciągłość w tym przypadku oznacza z jednej strony częściowe kontynuowanie badań zapoczątkowanych przez swoich poprzedników, z drugiej zaś – utrzymywanie ich wysokiego poziomu metodologicznego. Zmiana natomiast wyraża się w tworzeniu nowych pól badawczych, niepodejmowanych wcześniej przez historyków wychowania.

Wprowadzenie

Początki łódzkiego ośrodka badań historii wychowania sięgają 1945 roku i związane są z powołaniem do życia Uniwersytetu Łódzkiego jako kontynuatora tradycji i dorobku funkcjonującego w tym mieście w latach 1928–1939 Oddziału Wolnej Wszechnicy Polskiej w Warszawie, a także działającej tutaj przez kilka lat Wyższej Szkoły Nauk Społecznych i Ekonomicznych, która była filią warszawskiej Szkoły Nauk Politycznych (1924–1928) oraz Instytutu Nauczycielskiego organizującego w latach 1921–1928 pod szyldem Towarzystwa Nauczycieli Szkół Średnich i Wyższych kursy dokształcające dla nauczycieli szkół średnich (Puś 2020: 11). Warto w tym miejscu zauważyć, że do powstania łódzkiej Alma Mater w istotnym stopniu przyczynił się inicjator łódzkiego ośrodka badań historii wychowania – prof. Stefan Truchim¹, który już wcześniej był związany

-
- 1 Urodził się w 1896 r. w Kopance (pow. Kałusz, woj. stanisławowskie). Po ukończeniu w 1914 r. edukacji w gimnazjum przez półtora roku służył w Legionach, a następnie studiował na Uniwersytecie Jagiellońskim. W 1918 r., zatrudniając się w Archiwum Akt Dawnych w Krakowie, kontynuował naukę i w ramach seminarium prof. Władysława Konopczyńskiego przygotował rozprawę doktorską, na podstawie której w 1920 r. otrzymał na Uniwersytecie Jagiellońskim stopień naukowy doktora filozofii w zakresie historii. W 1929 r. habilitował się w dziedzinie historii i organizacji szkolnictwa w Wolnej Wszechnicy Polskiej w Warszawie, która nie posiadała wówczas uprawnień akademickich. Po ich uzyskaniu w 1933 r. został zweryfikowany przez komisję ministerialną i nadano mu tytuł docenta historii i organizacji szkolnictwa, a następnie mianowano go profesorem nadzwyczajnym WWP. Niezależnie od unormowania się jego sytuacji naukowej, w 1936 r. ponownie przeprowadził habilitację w obszarze swojej specjalności na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie. Trzy lata później uzyskał nominację na profesora zwyczajnego WWP. W okresie międzywojennym opublikował kilkadziesiąt rozpraw i artykułów z zakresu historii wojskowości oraz historii wychowania. Legitymował się też rozległym doświadczeniem edukacyjnym i oświatowym, gdyż był asystentem w Archiwum Akt Dawnych w Krakowie, pracował w charakterze nauczyciela gimnazjalnego i wykładowcy w zakładach kształcenia nauczycieli, piastował funkcję dyrektora Biblioteki Pedagogicznej Kuratorium Okręgu Szkolnego Poznańskiego, był wizytatorem Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. W czasie II wojny światowej założył w Warszawie na Żoliborzu prywatną szkołę kupiecką pod oficjalną nazwą Zasadnicza Szkoła Zawodowa, w której realizowano w ramach tajnych kompletów przedwojenny program szkoły średniej. Zmarł w 1967 r. w Łodzi i tam też został pochowany (Dunin-Wąsowicz

z tym miastem², ponieważ w latach 1929–1939 regularnie przybywał z Warszawy do tutejszego Oddziału Wolnej Wszechnicy Polskiej, gdzie w ramach powierzonych mu zajęć dydaktycznych prowadził kursowe wykłady oraz proseminaria i seminaria z historii szkolnictwa, a także wykłady monograficzne na temat reform oświatowych w Polsce w XVIII wieku oraz rozwoju szkół realnych w Wielkim Księstwie Poznańskim (Podgórska 1998: 352; Witkowska-Urban 2008: 124).

W okresie zakładania uczelni w Łodzi Truchim cieszył się wielkim szacunkiem i estymą zarówno w środowisku naukowym, jak i wśród miejscowych działaczy oświatowych, co otworzyło mu drogę do pracy w Komitecie Organizacyjnym Uniwersytetu oraz objęcia funkcji organizatora i tymczasowego dziekana Wydziału Pedagogicznego³. Właśnie w tym czasie powołał on do życia i objął kierownictwo Zakładu Historii Szkolnictwa, a po ustaleniu ostatecznej struktury wewnętrznej uczelni – Katedry Historii Szkolnictwa, natomiast od 1957 do 1966 roku, czyli do czasu przejścia na emeryturę, przewodził tej jednostce naukowej pod nazwą Katedra Historii Wychowania i Oświaty (Kita, Pytlaś 1995: 212; Witkowska 1998: 117; Witkowska-Urban 2008: 126).

Wiodące kierunki badań Stefana Truchima – założyciela łódzkiej szkoły naukowej historii wychowania

Do naukowych kwerend w dziedzinie historii wychowania Truchim przystąpił jeszcze w latach międzywojennych. Na ukierunkowanie zainteresowań badawczych w tym obszarze, bo wcześniej

1946: 12; Podgórska 1967: 118–120; 1968: 325–326; Grabski 1968: 261–263; Hellwig 1995: 63–73; Witkowska 1998: 115–116).

- 2 Tuż po wyzwoleniu Łodzi spod okupacji hitlerowskiej Truchim wraz z rodziną zamieszkał na stałe w tym mieście.
- 3 Powołanie na organizatora i pierwszego dziekana Wydziału Pedagogicznego Truchim otrzymał 15 lutego 1945 r. z rąk prof. Teodora Viwegera, który był przewodniczącym Komitetu Organizacyjnego Uczelni Państwowej w Łodzi. Ostatecznie, po ukazaniu się dekretu z dnia 24 maja tego roku o utworzeniu Uniwersytetu Łódzkiego, pierwotnie powstały Wydział Pedagogiczny został włączony do Wydziału Humanistycznego, na czele którego stanął prof. Stanisław Ossowski (Witkowska-Urban 2008: 126; Puś 2020: 14 i 17).

koncentrowały się one na zagadnieniach historii wojskowości oraz historii politycznej⁴, miały – zdaniem Eugenii Podgórskiej – istotny wpływ doświadczenia związane z wykonywaną pracą pedagogiczną w poznańskich gimnazjach i instytucjach kształcenia nauczycieli (Podgórska 1968: 326). Koncentrując swoją uwagę na dziejach polskiej oświaty, zajmował się głównie szeroko pojętą tematyką szkolnictwa od drugiej połowy XVIII do pierwszych lat XX wieku. Pokłosem eksploracji archiwalnych na tym polu jest kilkadziesiąt publikacji, które trwale wpisały się do dorobku historiograficznego. Pierwszą grupę rozpraw stanowi cykl tekstów związanych z koncepcją i różnymi aspektami działalności Komisji Edukacji Narodowej. Najpierw przyjrzał się aktywności w tej instytucji księcia Augusta Kazimierza Sułkowskiego. Z jednej strony przedstawił przygotowany przez niego projekt założenia w Rydzynie szkoły dla dziewcząt szlacheckich oraz szkoły artystycznej, który zresztą nigdy nie został zrealizowany ze względu na przedwczesną śmierć autora tej koncepcji (Truchim 1927a: 116–124), z drugiej natomiast – zaprezentował jego innowacyjny pomysł z października 1773 roku, dotyczący „naprawy i nowego ułożenia szkół” w Polsce, o którym wystawił następującą ocenę:

Mimo [...] pewnych braków [...] „Projekt” posiada cechy oryginalne i porusza w zdecydowanej formie szereg problemów, które K.E.N. przy układaniu swych „Ustaw” w przyszłości uwzględni. Oryginalne jest przede wszystkim położenie całego nacisku na wykształcenie zawodowej inteligencji rekrutującej się ze stanu szlacheckiego. Poza tem poruszył autor zagadnienie koedukacji w szkołach niższych i problem kształcenia dziewcząt, dotychczas w Polsce zupełnie zaniedbany (Truchim 1932: 678).

Ponadto, na podstawie szeregu dokumentów Truchim zrelacjonował również i w sposób niepozostawiający wątpliwości ocenił dwuznaczną etycznie rolę Sułkowskiego jako członka Komisji Rozdawniczej Koronnej w dążeniu do zwiększenia funduszy Komisji

4 Zob. przykładowo następujące rozprawy tego autora: *Konfederacja dzikowska* (Poznań 1921), *Wartość i znaczenie wojen i wojskowości* (Poznań 1922), *Militaryzm polski w świetle historii* (Poznań 1923), *Na dworze Augusta Mocnego. Studium historyczno-obyczajowe* (Lwów–Poznań 1925), *Wizyty królewskie: wspomnienia o obyczaju dworskim z czasów Stanisława Augusta Poniatowskiego* (Poznań 1926), *Koronacje polskich królów elekcyjnych* (Poznań 1930).

Edukacji Narodowej (Truchim 1927b: 398–403). Następnie przeprowadził analizę problemu bibliotek szkolnych w dobie KEN-u oraz ukazał pochodzący z tego okresu inwentarz księgozbioru szkoły pijarskiej w Rydzyńcu (Truchim 1930: 31–35; 49–70). Wreszcie, na kanwie okoliczności powstawania KEN sformułował własne na jej temat spostrzeżenia, dowodząc, że niezbyt precyzyjnie ustanowiono zakres władzy hierarchii administracji szkolnej, co otwierało możliwości do różnorodnych interpretacji, a także w dalece nadmiarowej i nieskoordynowanej formie wprowadzono w życie zasady nadzoru pedagogicznego (Truchim 1955: 360–361). W końcu przyjrzał się recepcji dokonań Komisji Edukacji Narodowej i szczegółowo porównując jej rozwiązania prawne z ustaleniami legislacyjnymi reformy oświaty *de facto* przygotowanej w Rosji na początku wieku XIX przez trzech Polaków: księcia Adama Jerzego Czartoryskiego, hrabiego Seweryna Potockiego i księdza Hieronima Strojnowskiego, nie tylko potwierdził prawdziwość twierdzenia, że w tym zakresie wzorowano się tam na polskich rozwiązaniach, ale jako pierwszy w piśmiennictwie historycznym jednoznacznie wykazał, na czym polegały zapożyczenia i jaki był ich zakres. Tak pisał na ten temat:

A wpływ ten nie ograniczał się jedynie do organizacji poszczególnych typów szkół, lecz objął też organizację władz administracji szkolnej oraz w znacznej mierze wpłynął na układ nauk na poszczególnych stopniach szkół. Wpływ ten szedł nawet tak daleko, że w niektórych rozporządzeniach rosyjskich spotykamy się niemal z tłumaczeniem poszczególnych ustępów rozporządzeń polskich (Truchim 1960: 125–126).

Na kolejną grupę publikacji Truchima składają się rozprawy, które powstały w wyniku badań nad dziejami wielkopolskiego szkolnictwa i oświaty. Dzięki długoletnim kwerendum w archiwach w Poznaniu, ale też w tych zlokalizowanych w innych miejscowościach tego regionu, już od okresu międzywojennego pojawiały się jego pionierskie dzieła z zakresu tej problematyki. W pierwszym z nich zaprezentował działalność i przeobrażenia szkół w Rydzyńcu, które powstawały w latach 1772–1786 z inicjatywy księcia Sułkowskiego. Były to szkoły pijarów, konwikt funduszowy dla synów niezamożnej szlachty, konwikt dla „młodych kawalerów polskich lub zagranicznych” pochodzących z rodzin rodowej szlachty, nazywany wówczas ritterakademią. Zreferował także organizację i przebieg edukacji domowej dla siostrzenic i siostrzeńców wspomnianego księcia (Truchim 1928: 1–131).

Natomiast w monografii liczącej, wraz z załączonymi do niej wybranymi kopiami archiwaliów, kilkaset stron zanalizował na tle ówczesnych prądów kulturalnych oraz przemian gospodarczych i społecznych czynniki, które złożyły się na powstanie w Wielkim Księstwie Poznańskim szkół realnych, a także przybliżył okoliczności i przebieg ich organizowania oraz opisał działalność dydaktyczną i wychowawczą, jak również poświęcił wiele miejsca na ukazanie stosunku władz pruskich do szkolnictwa polskiego (Truchim 1936: 9–253).

Koncentrując się następnie na inicjatywach czasopiśmienniczych, przede wszystkim nauczycielstwa szkół elementarnych w Wielkim Księstwie Poznańskim i po poddaniu analizie pierwszych wydawanych na tym terenie miesięczników w języku polskim: „Mrówki Poznańskie” (1821–1822) i „Weterana Poznańskiego” (1825–1826), niebędących jednak periodykami o charakterze pedagogicznym, lecz tylko niekiedy podejmującymi zagadnienia dotyczące wychowania i nauczania, gruntownie scharakteryzował „Pismo dla Nauczycieli Ludu” (1845) oraz „Szkółę Polską” (1849–1853), które adresowano do nauczycieli szkół elementarnych oraz rodziców, a zwłaszcza matek, zamieszczając na ich łamach teksty związane ze sprawami szkół ludowych, a także edukacji domowej (Truchim 1954: 483–543; 1958a: 86–138; 1962: 137–168; 1963: 103–122; 1965: 115–147).

W przeciwieństwie do wcześniejszych opracowań poświęconych Ewarystowi Estkowskiemu, głównie autorstwa Henryka Rowida, Waldemara Osterloffa czy też Michała Szulkin⁵, Truchim oparł swoją unikalną monografię biograficzną o tym wielkopolskim pedagogu na wszystkich dostępnych wtedy materiałach źródłowych, zarówno archiwalnych, jak i drukowanych. Dzięki takiemu rozstrzygnięciu metodologicznemu z powodzeniem ukazał w chronologicznym układzie lata dziecięce i szkolne oraz pracę na stanowiskach nauczyciela szkół elementarnych, zreferował pierwsze publikacje o szkołach elementarnych i potrzebie krzewienia wiedzy wśród ludu

5 Chodzi tu o nieliczne jeszcze wtedy biograficzne opracowania o Estkovskim, przede wszystkim przygotowane na podstawie jego autobiografii. Zob.: H. Rowid, *Ewaryst Estkowski*, „Ruch Pedagogiczny” 1920, nr 7–8, s. 117–127; W. Osterloff (oprac.), *Ewaryst Estkowski (1820–1856)*, Wydawnictwo L. Fiszer, Łódź 1921; M. Szulkin, *Ewaryst Estkowski: z dziejów polskiej postępowej myśli wychowawczej*, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa 1954.

drukowane w „Orędowniku Naukowym” i „Tygodniku Literackim”, omówił przebieg studiów na Uniwersytecie we Wrocławiu, a także współpracę z wydawcami „Pisma dla Nauczycieli Ludu” oraz „Szkoły i Kościoła”, dla których przygotowywał artykuły pedagogiczne i doniesienia o nowo wydanych książkach dla ludu lub nauczycieli, opisał starania o posadę w seminarium nauczycielskim w Poznaniu oraz udział w powstaniu 1848 roku i w działaniach Ligi Polskiej, scharakteryzował obszary aktywności doprowadzające do zainicjowania i powołania w Poznaniu Towarzystwa Pedagogicznego Polskiego oraz wykonywanie funkcji redaktora czasopisma „Szkoła Polska” i miesięcznika „Szkołka dla Dzieci”, zdał relację z podróży do Niemiec, Belgii i Francji, gdzie między innymi zapoznawał się z działalnością najślawniejszych instytutów pedagogicznych, odtworzył poglądy pedagogiczno-dydaktyczne oraz opisał także ostatnie lata życia Estkowskiego (Truchim 1959: 3–237).

W jeszcze innej publikacji nakreślił na tle wydarzeń politycznych i społecznych doby Wiosny Ludów dzieje założonego w 1848 roku za sprawą Estkowskiego Towarzystwa Pedagogicznego Polskiego w Poznaniu, opisując wyczerpująco okoliczności powstania tego związku nauczycieli szkół elementarnych, szczegółowo przyjrzał się strukturze organizacyjnej, a także realizowanym kierunkom aktywności oświatowej i dydaktyczno-metodycznej oraz trosce o właściwy poziom uposażenia nauczycieli, zarówno przez centralę tej organizacji, jak i przez dwadzieścia siedem placówek filialnych zlokalizowanych w różnych miejscowościach. Dokonując oceny osiągnięć Towarzystwa, które na skutek utrudnień ze strony władz administracji pruskiej oficjalnie upadło po niecałym roku istnienia, napisał:

Po centralnym Towarzystwie Pedagogicznym w Poznaniu pozostało czasopismo pedagogiczne *Szkoła Polska* i *Elementarz* Rakowicza używany przez dwadzieścia lat w szkołach elementarnych Wielkiego Księstwa Poznańskiego. Po towarzystwach filialnych nieliczny, lecz świadomy swych zadań i celów, uświadomiony narodowo, postępowy aktyw nauczycielski, jakiego na ziemiach innych zaborów w owym czasie nie spotykamy, aktyw, który walkę o narodowość i język polski przekazał swoim następcom (Truchim 1958b: 116–117).

Podsumowując swoje kilkunastoletnie kwerendy nad wielkopolskim szkolnictwem i oświatą drugiej połowy XVIII i XIX oraz pierwszych lat XX wieku, Truchim opublikował składającą się

z dwóch tomów monumentalną analityczno-syntetyczną monografię o historii szkolnictwa i oświaty polskiej w Wielkim Księstwie Poznańskim, która – jak sam przyznawał – powstała na podbudowie wcześniej wydanych już rozpraw. Zaczerpnięte z nich liczne ustalenia badawcze nie tylko zostały ukazane w perspektywie przemian politycznych i społecznych (okres liberalizmu 1815–1831, pierwsza fala germanizacji 1831–1840, okres pozornych ustępstw zaborcy 1840–1862, czasy polityki eksterminacyjnej 1862–1915), ale też poszerzone o prezentację dotychczas nieporuszanych zagadnień w historiografii, takich jak: dzieje ogródków dziecięcych, szkół elementarnych, doksztalcających i zawodowych, a także specjalnych, średnich szkół dla dziewcząt, organizowania instytucji oświaty pozaszkolnej, przedsięwzięcia utworzenia w Poznaniu szkoły wyższej, rozwoju czasopiśmiennictwa pedagogicznego oraz teorii pedagogicznej (Truchim 1967: 7–320; 1968a: 5–166).

Nie przez przypadek poszukiwania źródłowe Truchima nad szkolnictwem i oświatą obejmowały także czasy Księstwa Warszawskiego (1807–1815), gdyż część jego terytorium znalazła się w granicach Wielkiego Księstwa Poznańskiego, co – jak dowodził – nie pozostawało bez wpływu na funkcjonowanie różnych obszarów życia społecznego w tym quasi-państwie. Po pierwsze, drobiazgowo odtwarzając genezę Izby Edukacyjnej, ukazał formowanie się jej składu osobowego oraz scharakteryzował decyzje podjęte przez tę centralną władzę oświatową. Dotyczyły one zasad uruchamiania elementarnych szkół miejskich i wiejskich, rozbudowy szkolnictwa średniego: szkół departamentowych, wydziałowych i podwydziałowych realnych, utworzenia szkół wyższych, powołania do życia instytucji dozoru nad poszczególnymi typami szkół, a także instytucji wzorowanej na dorobku Komisji Edukacji Narodowej, która zajmowała się sprawami podręczników (Truchim 1966: 114–129). Po drugie, zrekonstruował rolę pijarów w podnoszeniu szkolnictwa na wyższy poziom, która polegała na opracowywaniu planów nauk i rozkładów godzin dla wszystkich rodzajów szkół, przygotowywaniu na zlecenie Towarzystwa do Dzieł Elementarnych podręczników do poszczególnych przedmiotów nauczania, przedstawił okoliczności przekształcenia Izby Edukacyjnej w Dyрекję Edukacyjną oraz tło nominacji pijarów na jej członków, omówił również plany i programy oraz metody nauczania w szkołach prowadzonych przez ten zakon.

Zamykając rozważania o działalności pijarów na polu oświaty w Księstwie Warszawskim, sformułował o niej następujące stanowisko:

Pierwsi w Polsce wprowadzili jeszcze za czasów Stanisława Konarskiego do nauk szkolnych naukę fizyki eksperymentalnej, za czasów Księstwa Warszawskiego – naukę chemii wraz z laboratorium chemicznym. Pijarzy jedyni z zakonów polskich potrafili przyznać należne miejsce naukom świeckim [...]. Z ich grona poza szeregiem poważnych uczonych wyszli zeświecczeni radykalni działacze społeczni tak w czasie powstań, jak i na emigracji. Był to więc zakon polski w swym czasokresie wyjątkowy (Truchim 1957: 175).

Węzłowe zakresy historyczno-oświatowych dokonań Eugonii Podgórskiej

Po przejściu Truchima na emeryturę w 1966 roku kierownictwo Katedry Historii Wychowania i Oświaty objęła Eugenia Podgórska (do 1952 roku nosiła nazwisko Brysik)⁶ i nieprzerwanie prowadziła tę jednostkę naukową do roku 1984, choć zmieniała ona nazwę, gdyż w latach 1970–1981 funkcjonowała jako Zakład Historii Wychowania i Oświaty, a następnie – jako Zakład Historii i Teorii Wychowania w katedrze o tej samej nazwie. Warto w tym miejscu zauważyć, że była ona uczennicą założyciela łódzkiego ośrodka badań historii wychowania, którego na swojej drodze edukacyjnej spotkała w trakcie odbywanych w latach 1937–1939 studiów na Wydziale Pedagogicznym łódzkiego oddziału Wolnej Wszechnicy Polskiej, gdzie słuchała wygłaszanych przez niego – przypomnijmy – wykładów z historii szkolnictwa. Przenosząc się do Warszawy pod koniec 1940 roku, zapisała się na tajne zajęcia w tej uczelni, w ramach których

6 Urodziła się w 1914 r. we wsi Kurowice (woj. łódzkie). Po ukończeniu Szkoły Powszechnej w pobliskim Łaznowie, kształciła się w Żeńskim Seminarium Nauczycielskim w Zgierzu (1929–1934), a po uzyskaniu dyplomu pracowała na stanowisku nauczyciela w szkolnictwie powszechnym. W latach II wojny światowej przez kilka pierwszych miesięcy nauczwała w szkole w Łaznowie (opodal miejsca zamieszkania), a następnie w Warszawie na tajnych kompletach gimnazjalnych założonych przez siostry Urszulanki Serca Jezusa Konającego. Brała też udział w powstaniu warszawskim. Od 1945 do 1984 r., czyli do czasu przejścia na emeryturę, była zatrudniona na Uniwersytecie Łódzkim. Zmarła w Łodzi w 2006 r. i tam też została pochowana (Michalski 2006: 115; 2017: 17–18; Witkowska-Urban 2007: 185–187).

przygotowała pod jego kierunkiem pracę dyplomową dotyczącą szkolnictwa Drugiej Rzeczypospolitej i w maju 1944 roku uzyskała dyplom magistra filozofii w zakresie pedagogiki. Kiedy po wyzwoleniu Łodzi spod okupacji hitlerowskiej jej mistrz naukowy przystąpił do tworzenia Zakładu Historii Szkolnictwa na powstającym tu uniwersytecie, pozytywnie odpowiedziała na propozycję z jego strony i w kwietniu 1945 roku na trwale związała swoje zawodowe życie z tą uczelnią, przechodząc wszystkie szczeble kariery naukowej – asystenta (1945–1946) i starszego asystenta (1946–1950), adiunkta (1951–1959) i docenta (1959–1974), profesora nadzwyczajnego (1974–1984).

Analizując dorobek piśmienniczy Eugenii Podgórskiej, okazuje się, że – podobnie jak w przypadku jej naukowego mentora – składają się na niego rozprawy, które przede wszystkim dotyczą dziejów szkolnictwa, oświaty i wychowania w ostatnich latach Pierwszej Rzeczypospolitej oraz na ziemiach polskich po zaborczych rozbiorach. Jedną z grup tworzą publikacje obejmujące dogłębne dociekania nad przekazem osiemnastowiecznych polskich czasopism społeczno-obyczajowych oraz nowych w tamtych czasach typów periodyków, nazywanych wówczas „uczonymi”. Na ich podstawie ukazała rodzącą się w drugiej połowie tego stulecia mieszczańską doktrynę wychowawczą, podkreślając, że w tym procesie znaczącą rolę odegrały pisma Piotra Świątkowskiego: „Pamiętnik Historyczno-Polityczno-Ekonomiczny” (1782–1792), „Magazyn Warszawski” (1784–1785), „Wybór Wiadomości Gospodarskich” (1786–1788) i „Zabawy Obywatelskie” (1792–1793). Z kolei odtwarzając, przede wszystkim na podstawie analizy „Patrioty Polskiego – kartki tygodniowe zawierającego” (1761), „Monitora” (1765–1785) oraz „Zabaw Przyjemnych i Pożytecznych” (1770–1777), stosunek obozu magnackiego do kwestii wychowania i kształcenia młodego pokolenia wyeksponowała zmieniające się pod wpływem nowych prądów umysłowych i przeobrażeń ekonomiczno-społecznych podejście do kobiet i poglądy na ich wychowanie (Podgórska 1956: 129–205; 1961: 19–33).

Odrębny nurt historyczno-oświatowych kwerend Podgórskiej stanowiły badania nad oświatą galicyjską. W obszernym studium z tego zakresu nie tylko zrekonstruowała na szerokim tle uwarunkowań politycznych, ekonomicznych i kulturalnych prowadzone na terenie sejmu galicyjskiego w latach 1880–1900 spory i działania dotyczące

kształtu i programu szkoły ludowej, ale odtworzyła także dyskusje na ten temat, jakie toczyły się w ówczesnej prasie galicyjskiej: „Przeglądzie Polskim”, „Czasie”, „Nowej Reformie”, „Dzienniku Literackim”, „Kurierze Lwowskim”, „Przyjacielu Ludu”, „Krytyce”, „Naprzodzie”, „Szkolnictwie Ludowym” (Podgórska 1954: 267–319). Z kolei zgłębiając problem genezy zawodowego ruchu nauczycielstwa ludowego, ukazała na tle ścierających się wówczas w kraju kierunków polityczno-społecznych oraz w kontekście sytuacji w szkolnictwie ludowym, jak doszło do powstania Towarzystwa Nauczycieli Ludowych z siedzibą w Nowym Sączu, a także, na czym polegał wkład tej organizacji, a przede wszystkim periodyku „Szkolnictwo Ludowe”, przemianowanego później na „Szkolnictwo”, w powołanie do życia ogólnogalicyskiego zrzeszenia nauczycielskiego (Podgórska 1955: 265–291; 1958: 119–218). Tak pisała na ten temat:

W okresie politycznej dojrzałości „Szkolnictwo” wyraźnie stwierdzało, że nie chce być reprezentantem odizolowanej jakiegś grupy, którą należałoby wznieść na wyższy szczebel drabiny społecznej, lecz drogą pracy i uświadamiania ludu pragnie dochodzić do znaczenia. [...] Kampania, jaką toczyło [...] pismo w ramach zawodowego ruchu nauczycielskiego, była też wyrazem dążenia [...] do zlikwidowania ciemnoty w kraju. Tym celem odpowiadała nowa forma walki, jaką podjęto w postaci wieców oświatowych. W ten sposób mogli się wypowiadać wszyscy, którym zależało na podniesieniu szkoły ludowej (Podgórska 1958: 217).

Zwieńczając dogłębne kwerendy archiwalne nad ruchem nauczycielskim w Galicji, Podgórska opublikowała unikatową wówczas monografię, którą poświęciła powstałemu na tym terenie w 1905 roku Krajowemu Związkowi Nauczycielstwa Ludowego. Z jednej strony zaprezentowała genezę tej organizacji, etapy rozwoju, realizację przyjętego programu oraz scharakteryzowała najważniejszych działaczy, z drugiej natomiast – ukazała starania o sprawy zawodowe nauczycieli ludowych, a także wysiłki związane z reformą szkolnictwa ludowego oraz rolę, jaką odegrało to zrzeszenie w kształtowaniu się stowarzyszeniowego ruchu nauczycielskiego. Przyglądając się dokonaniom związku, zwróciła uwagę na kilka trwałych osiągnięć tej organizacji. Po pierwsze, wskazywała, że w krótkim czasie pozyskano tzw. postępową część społeczeństwa dla żądań nauczycielstwa dotyczących poprawy sytuacji materialnej i polepszenia warunków pracy. Po drugie, podkreślała, że ujednolicono postawy nauczycielstwa

wobec reformy szkolnej zmierzającej do zniesienia dwutypowości szkół ludowych. Po trzecie, zaznaczała, że przekonano opinię publiczną do konieczności nowego programu przygotowania kandydatów do zawodu nauczyciela szkół ludowych, a nauczycielstwo do potrzeby ciągłego pogłębiania wiedzy. Po czwarte, odnotowywała, że doprowadzono do wzrostu liczby szkół ludowych o wyższym stopniu organizacyjnym i objęcia nauką większego odsetka dzieci (Podgórska 1973: 143–148).

Ale nie tylko wniosła Podgórska niezaprzeczalny wkład do wiedzy o przeszłości szkoły ludowej i kształtowania się ruchu nauczycielskiego w zaborze austriackim, ponieważ jej zainteresowania naukowe skupiały się także na dokumentowaniu historii oświaty ludowej w Księstwie Warszawskim i Królestwie Polskim. Zgodnie z przyświecającą jej metodyczną strategią wykonywania pracy badawczej, najpierw dokładnie i szczegółowo przyjrzała się funkcjonującym na tych terenach wiejskim oraz miejskim szkołom elementarnym. W przypadku pierwszych objęła eksploracją cały obwód rawski na Mazowszu i zaprezentowała zróżnicowaną tam sytuację tych szkół w zależności od tego, czy była to wieś rządowa, szlachecka czy tzw. kolonia niemiecka. Wyodrębniła również czynniki, które sprzyjały bądź hamowały rozwój oświaty chłopskiej, zwracając przede wszystkim uwagę na zakres kompetencji merytorycznych i pedagogicznych nauczyciela, jego uposażenie i warunki pracy, podejście i nastawienie władz oświatowych do szkoły, a także stosunek do niej właścicieli ziemskich oraz rolę włościan w kształtowaniu oblicza szkoły. Odnosząc się do danych, z których wynikało, że pod koniec lat dwudziestych XIX wieku nastąpił w tym obwodzie gwałtowny upadek wielu wcześniej utworzonych i dobrze rozwijających się szkół, stwierdziła:

W sprawach, na które chłop patrzył, mógł wydać sąd właściwy. Nie rozumiał jednak polityki oświatowej władz i gdy ta obróciła się przeciw szkole wiejskiej, chłopu zaczęto ukazywać, że szkoła jest przyczyną wzrostu jego nadmiernych ciężarów. W tych warunkach chłop nie tylko nie obronił podupadającej oświaty elementarnej na wsi, ale w wielu wypadkach ustosunkowywał się do niej niechętnie (Podgórska 1958: 164–165).

W przypadku natomiast szkół miejskich – skoncentrowała uwagę na ich narodzinach i losach w miastach okręgu łódzkiego: w Łodzi, Zgierzu, Pabianicach, Ujeździe i Tomaszowie, które w pierwszych dziesięcioleciach wieku XIX wchodziły na drogę industrialnych

przemian. Nie ograniczyła się jednak do przedstawienia ewolucji kształcenia w tych typach szkół, ale zreferowała też zdiagnozowany dzięki kwerendom źródłowym związek między dynamicznym rozwojem gospodarczym wspomnianych miast a wzrostem zainteresowania wśród osiadłej tam ludności edukacją elementarną dzieci, którą coraz bardziej doceniano, bo upatrywano w niej szansę na awans społeczny i poprawę materialnego bytu (Podgórska 1960a: 31).

O ile rozprawy o szkołach elementarnych wiejskich i miejskich miały jedynie charakter przyczynków do dziejów oświaty ludowej, o tyle w obszernej monografii o szkolnictwie elementarnym Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego zaprezentowała Podgórska całkowity obraz jego funkcjonowania w perspektywie szerokich uwarunkowań politycznych i zmian społecznych oraz w kontekście polskiej myśli pedagogicznej i koncepcji oświatowych wychowania ludu. Omówiła podstawy prawne organizacji szkolnictwa elementarnego, przedstawiła lata rozwoju i upadku tego poziomu edukacji, a także rozważyła problem nauczycieli, wskazując na ich wykształcenie, pochodzenie społeczne, warunki wykonywania zawodu oraz sytuację bytową. Zawarła także dokładne informacje o programie i metodach nauczania oraz obiektach szkolnych, zaopatrzeniu ich w sprzęty i pomoce dydaktyczne. Podsumowując swoje badania, wyraziła następujący pogląd:

W ciągu pierwszych dziesięcioleci XIX wieku szkoła elementarna na ziemiach polskich przeszła ważny okres rozwojowy. Wprawdzie były w tym rozwoju i zahamowania, a nawet załamania i lata regresu, lecz w tym borykaniu się i w walce z przeciwnościami utrwaliła się instytucja szkoły wiejskiej i miejskiej jako szkoły świeckiej, elementarnej, powszechnej. Każda z tych cech nowej szkoły ludowej realizowana była w życiu powoli, wśród większych czy mniejszych i oporów (Podgórska 1960b: 145).

Przeprowadzając badania nad oświatą ludową Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego, specjalne w nich miejsce przeznaczała Podgórska dla eksploracji archiwalnych, które obejmowały zagadnienia szkolnictwa elementarnego w Łodzi. W opracowaniu o prywatnym nauczaniu początkowym w latach 1833–1870 zaprezentowała okoliczności powstawania i działalność dydaktyczno-wychowawczą wielu męskich i żeńskich szkół elementarnych, których właścicielami były osoby fizyczne (Podgórska 1962a: 89–106),

natomiast w studium dotyczącym szkół rzemieślniczo-niedzielnich, działających w latach 1838–1914, skupiła się na przyczynach ich uruchamiania, opisała programy, formy i metody pracy pedagogicznej, przybliżyła sylwetki nauczycieli, a także zestawiała liczbę uczniów pobierających naukę w poszczególnych latach. Zastanawiając się nad powolnym upadkiem tej formy kształcenia poczynawszy od lat sześćdziesiątych XIX wieku, wyjaśniała:

[...] szkoły niedzielne nie były szkołami zawodowymi nowego typu, [...] związane były ze starą formą produkcji rzemieślniczej i wraz z rzemieślniczą organizacją cechową schodziły na marginesową pozycję tym wyraźniej, im silniej zaznaczało się w przemyśle przechodzenie od manufaktury do fabryki (Podgórska 1962b: 103).

Podsumowującym rezultatem prac badawczych Podgórskiej nad szkolnictwem elementarnym w Łodzi w czasach Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego było wydanie niepowtarzalnej na ten temat monografii, która ukazała wszystkie formy kształcenia elementarnego oraz nauczania początkowego w wyszczególnionych okresach – pierwszej połowy XIX wieku, w czasach reformy Wielopolskiego, w latach wzmożonej rusyfikacji, podczas wrzenia rewolucyjnego 1905 roku oraz przed I wojną światową. Ustosunkowując się do stanu łódzkiej oświaty w XIX i początkach XX wieku, sformułowała następującą opinię:

Wobec ogromnego przyrostu ludności [w latach 1860–1910 liczba mieszkańców wzrosła o 1236% – przyp. G.M.] zaniedbania w zakresie oświaty elementarnej potęgowały się odwrotnie proporcjonalnie do ilości wznoszonych zakładów przemysłowych [...]. Obok pałaców łódzkiej finansjery nie wyrósł do 1914 r. ani jeden budynek dla miejskiej szkoły elementarnej (Podgórska 1966: 158–159).

Główne obszary historyczno-oświatowych prac badawczych Tadeusza Jałmużny

W 1984 roku kierownictwo Zakładu Historii i Teorii Wychowania objął Tadeusz Jałmużna⁷ i opiekę nad działalnością naukową tej

7 Urodził się w 1939 r. w Kolonii Łaznów (woj. łódzkie). Po ukończeniu Liceum Pedagogicznego i Studium Nauczycielskiego w Piotrkowie Trybunalskim, przez rok pracował jako nauczyciel języka polskiego szkole podstawowej

jednostki, która od roku 1991 funkcjonowała jako Katedra Historii Wychowania i Pedeutologii, sprawował do września 2006 roku. Wydaje się zasadne, aby odnotować tu, że z łódzkim ośrodkiem badań historyczno-oświatowych związał on swoje naukowe losy na długo przed stałym zatrudnieniem na uniwersytecie. Po obronie pracy magisterskiej na temat walki nauczycielstwa o szkołę polską w Królestwie Polskim, którą napisał pod kierunkiem Podgórskiej, regularnie uczęszczał w charakterze wolontariusza na prowadzone przez nią seminarium doktorskie z historii wychowania. Ponieważ dał się poznać jako osoba o wyjątkowych zdolnościach i nieczęsto spotykanej predylekcji do pracy badawczej, jeszcze na kilka lat przed sfinalizowaniem przygotowywanej dysertacji doktorskiej zaakceptował propozycję swojej mentorki i w 1968 roku objął stanowisko asystenta, które otworzyło mu drogę do kolejnych etapów naukowego awansu: na etat adiunkta (1973–1985), docenta (1985–1990), profesora nadzwyczajnego (1990–2001), profesora zwyczajnego (2001–2006).

Historyczno-oświatowy dorobek naukowy Jałmużny cechuje nie tylko ilościowe jego bogactwo, ale także kilka kluczowych kręgów tematycznych. Jego badania archiwalne nad oświatą, nauką i kulturą regionu łódzkiego w czasie II wojny światowej przyniosły szereg publikacji, w których przedstawił sytuację ludności po zajęciu tych ziem przez niemieckiego okupanta, ukazał uwarunkowania, które złożyły się na podejmowanie konspiracyjnej aktywności oświatowej, omówił organizację i program działania w tej dziedzinie pozostających w ukryciu lokalnych władz, odtworzył różnorodność form i metod tajnego nauczania na poziomie szkolnictwa powszechnego i średniego oraz działalności oświatowo-kulturalnej (Jałmużna 1970: 139–148; 1972: 323–388; 1977a: 75–84; 1977: 3–264; 1992a: 76–102).

w Łodzi. W latach 1960–1965 studiował pedagogikę na Uniwersytecie Łódzkim, a po jej ukończeniu przez kolejne trzy lata był zatrudniony na etacie nauczyciela w liceum ogólnokształcącym dla pracujących oraz pedagoga w poradni wychowawczo-zawodowej w Łodzi. W latach 1996–1999 sprawował na wspomnianym Uniwersytecie urząd dziekana Wydziału Nauk o Wychowaniu, a wcześniej współkierował w randze prodziekana Wydziałem Filozoficzno-Historycznym (1987–1991) i Wydziałem Nauk o Wychowaniu (1991–1996). Zmarł w 2006 r. w swojej rodzinnej miejscowości i tam został pochowany na cmentarzu parafialnym (Michalski 2015: 167–168 i 174; Michalska 2017: 35–36).

Wyjątkowe miejsce w działalności badawczej Jałmużny zajmowała problematyka nowoczesnej myśli pedagogicznej, która narodziła się na przełomie XIX i XX wieku w Stanach Zjednoczonych i Europie Zachodniej. W opartych na rozbudowanych w tej dziedzinie kwerendach źródłowych opublikował wiele rozpraw, w których zasadniczy trzon rozważań skupiał na doktrynie „nowego wychowania” oraz jej wpływu na praktykę pedagogiczną i edukację przyszłych nauczycieli. Łącząc tę perspektywę myślenia z założeniami teoretycznymi progresywizmu pedagogicznego, ukazał realizację tej koncepcji pedagogicznej w praktyce dydaktycznej, skupiając się na nauczaniu całościowym, metodzie projektów, ośrodkach zainteresowań, nauczaniu łącznym oraz na idei nauczania indywidualizującego: planie daltońskim, metodzie winnetkowskiej, uczeniu się pod kierunkiem. Dokonując wnikliwego przeglądu recepcji „nowego wychowania” w Polsce międzywojennej, zaznaczał, że w kraju nad Wisłą określano je najczęściej mianem „nowej szkoły”, „szkoły twórczej”, „szkoły pracy samorozwojowej”, „żywej szkoły”, lub „szkoły pracy”, podkreślając, że pomimo przyjmowania różnych nazw dla tego kierunku w polskiej pedagogice w każdym jednak przypadku znajdowały swoje odzwierciedlenie poszczególne tendencje merytoryczne, które występowały zagranicą. Analizując natomiast treści i organizację procesu nauczania oraz wychowania w zakładach kształcenia nauczycieli, wyeksponował wykorzystywanie w tym przypadku przejętych z tzw. szkoły pracy form i metod pracy pedagogicznej, które zapewniały uczniom aktywne i samodzielne poszukiwanie oraz gromadzenie wiedzy (Jałmużna 1977c: 15–22; 1983: 11–305; 1986: 5–40; 1988: 154–161).

Dostrzegając, jak wielką rolę w dziejach szkolnictwa i wychowania zawsze odgrywały wybitne postaci, Jałmużna między innymi zainteresował się sylwetkami Stefanii Kuropatwińskiej, Jerzego Ostrowskiego i Stanisława Mariana Dobrowolskiego⁸. Nie tylko zanalizował różne obszary aktywności dydaktycznej i wychowawczej tych pedagogów i działaczy oświatowych oraz wkład, jaki wniesli do rozwoju teorii i praktyki pedagogicznej, ale wyliczył również te ich osiągnięcia, które mogą ciągle stanowić inspiracje dla władz oświatowych i pracowników szkoły (Jałmużna 1979: 95–104; 1980: 83–98; 1992b: 3–86).

8 Oprócz tych pedagogów, Jałmużna przybliżył także sylwetki lokalnych nauczycieli, o czym można przeczytać w artykule: Michalska (2017: 35–50).

Odrębny zakres badań Jałmużny stanowiły kwerendy źródłowe nad łódzkimi szkołami i instytucjami kształcenia nauczycieli w Drugiej Rzeczypospolitej i w okresie Polski Ludowej. Opracowując z tego zakresu szereg problemów, które nie były wcześniej dogłębnie podejmowane przez innych badaczy, na stałe wprowadził do historiografii oświatowo-pedagogicznej wiedzę o przeszłości łódzkich szkół powszechnych, średnich, a także szkół specjalnych, działalności w Łodzi w latach 1946–1956 Państwowej Wyższej Szkoły Pedagogicznej, a także funkcjonowaniu w tym mieście w latach 1918–1939 zakładów kształcenia nauczycieli: seminarium nauczycielskiego, liceum pedagogicznego, studium nauczycielskiego i kolegium nauczycielskiego (Jałmużna 1993: 3–96; 1996: 7–127; 2001: 3–526; 2002: 4–353).

Zakończenie

Powstały w Łodzi z inicjatywy Truchima ośrodek badań w zakresie historii wychowania funkcjonuje już blisko osiemdziesiąt lat i od początku swojego istnienia zajmuje w kraju ważne i uznane miejsce wśród jednostek o takim samym lub podobnym profilu naukowym. Warto zaznaczyć, że niezależnie od często niesprzyjających okoliczności zewnętrznych nieprzerwanie do dzisiaj zachowuje on swoją badawczą i dydaktyczną tożsamość instytucjonalną. Zawdzięcza to przede wszystkim profesorom związanym przez lata w łódzką uczelnię, których dorobek naukowy charakteryzuje się jednocześnie i „ciągłością” i „zmianą”. Ciągłość wiąże się w większym lub mniejszym stopniu z kontynuowaniem badań zapoczątkowanych przez swoich poprzedników oraz utrzymywaniem wysokiego ich poziomu metodologicznego. Zmiana natomiast wyraża się w odkrywaniu nowych pól badawczych, niepodjęmowanych wcześniej przez historyków wychowania.

Jednocześnie należy podkreślić, że Mistrzowie łódzkiej historii wychowania nie tylko koncentrowali się na prowadzeniu badań własnych, ale z dużą pieczołowitością dbali o kształcenie kadry naukowej. Budowali sprzyjający klimat funkcjonowania w jednostce, którą kierowali poprzez dyskretne zachęcanie, podpowiadanie i uświadamianie stojących przed nią zadań i obowiązków. Dzielili się posiadaną wiedzą oraz przemyśleniami, wprowadzając młodych adeptów w tajniki uprawiania nauki, nie pomijając wyjaśnień dotyczących

szczegółów tworzenia własnego warsztatu pracy naukowej. Stwarzali również jak najlepsze warunki organizacyjne umożliwiające spokojny namysł nad znalezieniem swojego miejsca w obszarze historyczno-pedagogicznych badań, przeprowadzanie kwerend, analizę zgromadzonego materiału źródłowego i wreszcie proces tworzenia opracowania. Wszystkie te działania podejmowane kolejno przez profesora Stefana Truchima, profesor Eugenię Podgórską i profesora Tadeusza Jałmużną przyczyniły się do uzyskiwania awansów naukowych przez młodszych współpracowników, zapewniając tym samym istnienie i systematyczny rozwój łódzkiej historii wychowania.

Bibliografia

- Dunin-Wąsowicz W. (1946). *Republika Żoliborska*, „Gazeta Ludowa”, nr 209, s. 12.
- Grabski W.M. (1968). *Stefan Truchim (8 IX 1896 – 20 VIII 1967)*, „Kwartalnik Historyczny”, nr 1, s. 261–263.
- Hellwig J. (1995). *Okres poznański w życiu i działalności pedagogicznej Stefana Truchima (przyczynek do dziejów formacyjnych humanisty-pedagoga w przełomowych okresach Polski I połowy XX wieku)*, „Acta Universitatis Lodzensis”. Folia Paedagogica et Psychologica”, z. 35, s. 63–73.
- Jałmużna T. (1970). *Formy walki oświatowo-kulturalnej w województwie łódzkim w latach okupacji hitlerowskiej 1939–1945*, „Rocznik Łódzki”, t. 14, s. 139–148.
- Jałmużna T. (1972). *Martyrologia nauczycieli województwa łódzkiego w latach okupacji hitlerowskiej 1939–1945*, „Rocznik Łódzki”, t. 16, s. 323–388.
- Jałmużna T. (1977a). *Działalność oświatowo-kulturalna harcerstwa na ziemi łódzkiej w latach 1939–1945*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego”. Nauki Humanistyczno-Społeczne, z. 13, s. 75–84.
- Jałmużna T. (1977b). *Tajne nauczanie na ziemi łódzkiej 1939–1945*, Warszawa: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza.
- Jałmużna T. (1977c). *Aktualność koncepcji pedagogicznych Henryka Rowida*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego”. Nauki Humanistyczno-Społeczne, z. 21, s. 15–22.
- Jałmużna T. (1979). *Stefania Kuropatwińska – pedagog ziemi łódzkiej*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego”. Nauki Humanistyczno-Społeczne, z. 45, s. 95–104.
- Jałmużna T. (1980). *Kierunki aktywności pedagogicznej Jerzego Ostrowskiego*, „Zeszyty Naukowe Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Gdańskiego”. Pedagogika. Historia Wychowania, nr 10, s. 83–98.

- Jałmużna T. (1983). *Pedagogika „szkoły pracy” w Polsce międzywojennej i jej wpływ na kształcenie i dokształcanie nauczycieli szkół powszechnych*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Jałmużna T. (1986). *Poglądy na nauczanie i wychowanie w polskiej pedagogice „szkoły pracy” w okresie II Rzeczypospolitej*, „Łódzkie Zeszyty Historyczne”, z. 7, s. 5–40.
- Jałmużna T. (1988). *Samorząd wychowawczy Rudolfa Taubenszlaga*, „Acta Universitatis Lodziensis”. Folia Paedagogica et Psychologica, z. 6, s. 154–161.
- Jałmużna T. (1992a). *Wies i ludowcy w oświatowym ruchu oporu w województwie łódzkim 1939–1945*, [w:] W. Piątkowski (red.), *Z dziejów ruchu ludowego w regionie łódzkim*, Warszawa: Polskie Stronnictwo Ludowe, s. 76–102.
- Jałmużna T. (1992b). *Stanisław Maria Dobrowolski – pedagog i oświatowiec 1883–1978*, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Jałmużna T., Lisowski J., Sujczyński T. (1993). *Szkolnictwo specjalne w Łodzi do 1939 roku*, Łódź: Poligraf.
- Jałmużna T. (1996). *Z dziejów akademickiej Łodzi. Wyższa Szkoła Pedagogiczna 1946–1956*, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Jałmużna T. (2001). *Zakłady kształcenia nauczycieli w Łodzi w latach 1918–1998*, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Jałmużna T. (red.) (2002). *Rola szkolnictwa łódzkiego w tworzeniu dziedzictwa kulturowego Łodzi w XX wieku. Tradycja i współczesność łódzkich szkół średnich*, Łódź: Łódzkie Towarzystwo Naukowe.
- Kita J., Pytlas S. (1995). *Profesorowie Uniwersytetu Łódzkiego w latach 1945–1994. Pro memoria*, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Michalska I. (2017). *Główne obszary historyczno-pedagogicznych badań Tadeusza Jałmużny (1939–2006)*, [w:] T. Gumuła (red.), *Historia wychowania na przełomie XX i XXI wieku. Kontynuacje i nowe wyzwania*, Kielce: Kieleckie Towarzystwo Naukowe, s. 35–50.
- Michalski G. (2006). *Profesor Eugenia Podgórska (1914–2006)*, „Sprawozdania z Czynności i Posiedzeń Naukowych”, t. 60, s. 115–117.
- Michalski G. (2015). *Tadeusz Jałmużna (1939–2006) – polski historyk wychowania*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy”, nr 1–2, s. 167–176.
- Michalski G. (2017). *Kierunki badań i osiągnięcia naukowe Eugenii Podgórskiej (1914–2006) w dziedzinie historii wychowania*, [w:] T. Gumuła (red.), *Historia wychowania na przełomie XX i XXI wieku. Kontynuacje i nowe wyzwania*, Kielce: Kieleckie Towarzystwo Naukowe, s. 17–33.
- Podgórska E. (1954). *Walka o szkołę ludową w sejmie galicyjskim w latach 1880–1900*, „Studia Pedagogiczne”, t. 1, s. 267–319.
- Podgórska E. (1955). *Początki zawodowego ruchu nauczycielstwa ludowego w Galicji i czasopismo „Szkolnictwo”*, „Przegląd Nauk Historycznych i Społecznych”, t. 6, s. 265–291.

- Podgórska E. (1956). *Zagadnienia pedagogiczne w polskim czasopiśmiennictwie drugiej połowy XVIII wieku*, „Studia Pedagogiczne”, t. 3, s. 129–205.
- Podgórska E. (1958a). *Z początków zawodowego ruchu nauczycielstwa ludowego w Galicji*, [w:] S. Truchim, E. Podgórska, *Z początków zawodowego ruchu nauczycielskiego*, Warszawa: Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, s. 119–218.
- Podgórska E. (1958b). *Rozwój szkół elementarnych na wsi obwodu rawskiego, województwa mazowieckiego w latach 1815–1830*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty”, t. 1, s. 133–167.
- Podgórska E. (1960a). *Rozwój szkół elementarnych w miastach przemysłowych okręgu łódzkiego (1807–1830)*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy”, nr 4, s. 7–32.
- Podgórska E. (1960b). *Szkolnictwo elementarne Księstwa Warszawskiego i Królestwa Kongresowego 1807–1831*, Warszawa: Nasza Księgarnia.
- Podgórska E. (1961). *Sprawa wychowania kobiet w znaczniejszych czasopismach polskich drugiej połowy XVIII wieku*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty”, t. 4, s. 19–33.
- Podgórska E. (1962a). *Prywatne nauczanie elementarne w Łodzi w latach 1833–1870*, „Rocznik Łódzki”, t. 5, s. 89–106.
- Podgórska E. (1962b). *Szkoły rzemieślniczo-niedzielne w Łodzi (1838–1914)*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty”, t. 5, s. 75–110.
- Podgórska E. (1966). *Szkolnictwo elementarne w Łodzi w latach 1808–1914*, Łódź: Państwowe Wydawnictwo Naukowe. Oddział w Łodzi.
- Podgórska E. (1967). *Stefan Truchim 8 IX 1896 – 20 VIII 1967*, „Ruch Pedagogiczny”, nr 1, s. 118–120.
- Podgórska E. (1968). *Stefan Truchim 1896–1967*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy”, nr 3, s. 325–330.
- Podgórska E. (1973). *Krajowy Związek Nauczycielstwa Ludowego w Galicji 1905–1918*, Warszawa: Nasza Księgarnia.
- Podgórska E. (1998). *Szkoła naukowa historii wychowania i pedeutologii Uniwersytetu Łódzkiego 1945–1998*, [w:] S. Gała (red.), *Rola nauczycieli łódzkich w tworzeniu dziedzictwa kulturowego Łodzi*, Łódź: Łódzkie Towarzystwo Naukowe, s. 351–359.
- Puś W. (2020). *Zarys historii Uniwersytetu Łódzkiego 1945–1995*, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Truchim S. (1927a). *Projekt księcia Augusta Sułkowskiego założenia w Rydzynie konwiktów dla panien szlacheckich i szkoły „kunsztów”*, „Minerwa Polska”, nr 2, s. 116–124.
- Truchim S. (1927b). *Projekt zwiększenia funduszy Komisji Edukacji Narodowej*, „Minerwa Polska”, nr 4, s. 398–403.
- Truchim S. (1928). *Szkoły rydzynskie Augusta Sułkowskiego*, Poznań: Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk.
- Truchim S. (1930). *Szkie z dziejów szkolnictwa i kultury*, Poznań: Nakładem i Czcionkami Drukarni Mieszczańskiej T.A. w Poznaniu.

- Truchim S. (1932). *Augusta Sułkowskiego projekt organizacji szkolnictwa w Polsce*, „Oświata i Wychowanie”, nr 7, s. 668–683.
- Truchim S. (1936). *Geneza szkół realnych w Wielkim Księstwie Poznańskim*, Warszawa: Gebethner i Wolff.
- Truchim S. (1954). „*Pismo dla Nauczycieli Ludu*”: pierwsze czasopismo pedagogiczne w Polsce, „Przegląd Nauk Historycznych i Społecznych”, t. 4, s. 483–543.
- Truchim S. (1955). *Uwagi na marginesie genezy organizacji administracji szkolnej i nadzoru pedagogicznego z czasów Komisji Edukacji Narodowej*, „Studia Pedagogiczne”, t. 2, s. 349–369.
- Truchim S. (1957). *Rola pijarów w rozwoju szkolnictwa Księstwa Warszawskiego*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego”. Nauki Humanistyczno-Społeczne, Seria I, z. 7, s. 149–183.
- Truchim S. (1958a). „*Szkola Polska*” Ewarysta Estkowskiego. *Geneza pisma*, „Przegląd Nauk Historycznych i Społecznych”, t. 7, s. 86–138.
- Truchim S. (1958b). *Pierwsze Towarzystwo Pedagogiczne w Polsce 1848–1953*, [w:] S. Truchim, E. Podgórska, *Z początków zawodowego ruchu nauczycielskiego*, Warszawa: Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, s. 5–117.
- Truchim S. (1959). *Ewaryst Estkowski. Zarys monografii*, Warszawa: Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych.
- Truchim S. (1960). *Współpraca polsko-rosyjska nad organizacją szkolnictwa rosyjskiego w początkach XIX wieku*, Łódź: Zakład Narodowy im. Ossolińskich we Wrocławiu.
- Truchim S. (1962). *Czasopismo „Szkola Polska” w latach 1850–1852 pod redakcją Ewarysta Estkowskiego*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego”. Nauki Humanistyczno-Społeczne, Seria I, z. 27, s. 137–168.
- Truchim S. (1963). *Ostatni okres istnienia czasopisma „Szkola Polska”*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego”. Nauki Humanistyczno-Społeczne, Seria I, z. 30, s. 103–122.
- Truchim S. (1965). *Pierwsze miesięczniki w Wielkim Księstwie Poznańskim*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego”. Nauki Humanistyczno-Społeczne, Seria I, z. 40, s. 115–147.
- Truchim S. (1966). *Geneza Izby Edukacyjnej i jej pierwsze poczynania*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego”. Nauki Humanistyczno-Społeczne, Seria I, z. 45, s. 113–130.
- Truchim S. (1967). *Historia szkolnictwa i oświaty polskiej w Wielkim Księstwie Poznańskim 1815–1915*, t. I: 1815–1862, Łódź: Łódzkie Towarzystwo Naukowe.
- Truchim S. (1968). *Historia szkolnictwa i oświaty polskiej w Wielkim Księstwie Poznańskim 1815–1915*, t. II: 1862–1915, Łódź: Łódzkie Towarzystwo Naukowe.
- Witkowska E. (1998). *Stefan Truchim jako historyk wychowania*, [w:] T. Gu-muła, J. Krasuski, S. Majewski (red.), *Historia wychowania w XX wieku*.

Dorobek i perspektywy, Kielce–Radom: Wydawnictwo i Zakład Poligrafii Instytutu Technologii Eksploatacji, s. 115–120.

Witkowska-Urban E. (2007). *Eugenia Podgórska (1914–2006)*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy”, nr 3, s. 115–118.

Witkowska-Urban E. (2008). *Udział Stefana Truchima w tworzeniu i rozwoju łódzkiego środowiska akademickiego*, „Rocznik Łódzki”, t. 55, s. 124–133.

ADRESY DO KORESPONDENCJI

Dr hab. Grzegorz Michalski, prof. UŁ
Uniwersytet Łódzki
Wydział Nauk o Wychowaniu
e-mail: grzegorz.michalski@uni.lodz.pl

Dr hab. Iwonna Michalska, prof. UŁ
Uniwersytet Łódzki
Wydział Nauk o Wychowaniu
e-mail: iwonna.michalska@uni.lodz.pl

Sprawozdania

SPI Vol. 25, 2022/2 / e-ISSN 2450-5366

Reports

Iwona Czarnačka
ORCID: 0000-0001-8864-3550
Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej

Sprawozdanie z konferencji naukowej „Twórcy polskiej historii oświaty i wychowania w latach 1945–2021”, Kraków 30–31 marca 2022 r.

Report from the Scientific Conference “Founders
of the Polish History of Education and Upbringing in
the Years 1945–2021”, Krakow, March 30–31, 2022.

W dniach 30–31 marca 2022 roku odbyła się zorganizowana przez Sekcję Historii Pedagogiki Polskiej Akademii Nauk oraz Katedrę Historii Oświaty i Wychowania Akademii Ignatianum w Krakowie konferencja naukowa pt. „Twórcy polskiej historii oświaty i wychowania w latach 1945–2021”. Wzięli w niej udział przedstawiciele dwudziestu czterech ośrodków naukowych w kraju. Podczas dwudniowych obrad wystąpiło pięćdziesięciu siedmiu prelegentów.

W pierwszym dniu konferencji organizatorzy wraz z częścią uczestników konferencji złożyli kwiaty na grobie zmarłego przed dwoma laty o. prof. Ludwika Grzebienia SJ. Następnie oficjalnego otwarcia obrad dokonali prof. dr hab. Władysław Szulakiewicz – przewodnicząca Sekcji Historii Pedagogiki KNP PAN,

SPI Vol. 25, 2022/2
e-ISSN 2450-5366

o. prof. dr hab. Józef Bremer SJ – rektor Akademii Ignatianum w Krakowie oraz o. dr Krzysztof Biel SJ – dziekan Wydziału Pedagogicznego tejże uczelni. Zwracając się do uczestników, prof. Szulakiewicz zwróciła uwagę na znaczenie dotychczasowego dorobku zmarłych badaczy oświaty i wychowania dla rozwoju dyscypliny naukowej historia wychowania. Mówiąc o celu konferencji, podkreśliła, że należy przypominać ważnych badaczy historii wychowania, ich życie, działalność naukową oraz osiągnięcia. Zdaniem prof. Szulakiewicz należy dążyć do tego, by zapisali się oni i ich dzieło w pamięci przyszłych pokoleń. Rektor AIK witając gości odniósł się do tematów zgłoszonych na konferencję, przypominając etapy rozwoju polskiej edukacji i nauki. Podziękował uczestnikom spotkania, życząc im owocnych dyskusji, poszerzania horyzontów oraz wykorzystania tej płaszczyzny wymiany myśli, jaką jest konferencja. Dziekan miejscowego Wydziału Pedagogicznego nawiązał do wspomnień o związanym z Katedrą Historii Oświaty i Wychowania AIK o. prof. dr hab. Ludwiku Grzebienu SJ oraz jego zasługach dla rozwoju historii wychowania. Podziękował organizatorom konferencji i życzył owocnych obrad.

Następnym etapem konferencji były obrady plenarne, którym przewodniczyli: prof. dr hab. Władysława Szulakiewicz i o. dr hab. Andrzej Bieś SJ, prof. AIK. Rozpoczęły się one od wystąpienia dr hab. Beaty Topij-Stempińskiej, prof. AIK zatytułowanego „Dzieje Katedry Historii Oświaty i Wychowania w latach 1997–2022”. W bieżącym roku przypada 25-lecie utworzenia tejże katedry. Prelegentka przybliżyła uczestnikom konferencji jej historię, sylwetki pracowników, a także ich działalność naukową i publikacyjną. Uzupełnieniem tych treści były referaty kolejnych uczestników, które przedstawiły postacie i dorobek naukowy dwóch byłych kierowników tejże katedry: dr hab. Anna Królikowska, prof. AIK wygłosiła referat pt. „O. Ludwik Piechnik, pierwszy kierownik katedry”, o. dr hab. Andrzej Bieś SJ, prof. AIK zaprezentował referat pt. „O. Ludwik Grzebień, mistrz i kierownik katedry”, natomiast o. dr hab. Stanisław Cieślak, prof. AIK – referat pt. „Mistrz o. prof. dr hab. Ludwik Grzebień SJ we wspomnieniach ucznia”.

Po zakończeniu obrad plenarnych odbyły się obrady w dwóch sekcjach. Pierwszej sekcji przewodniczyła dr hab. Beata Topij-Stempińska, prof. AIK oraz dr hab. Tomasz Maliszewski, prof. AMW.

W zaprezentowanych referatach przypomniano działalność i osiągnięcia docent Hanny Pohoskiej, prof. Ignacego Zarębskiego, prof. Łukasza Kurdybachy, prof. Kamili Mrozowskiej, prof. Renaty Dutkovej, prof. Stanisława Gawlika, prof. Zygmunta Ruty, prof. Lecha Mokrzeckiego, prof. Czesława Majorka, dr. hab. Feliksa Araszkieвича, prof. Jerzego Cytowskiego, prof. Stanisława Rutkowskiego oraz dr. hab. Jadwigi Suchmiel. Przedstawiono również działalność pracowników Katedry Oświaty i Wychowania Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie. Referaty wygłosili: dr. hab. Adam Fijałkowski, prof. UW, dr. hab. Jan Ryś, prof. UP, dr. hab. Witold Chmielewski, prof. AIK, prof. dr. hab. Andrzej Meissner, dr. hab. Katarzyna Doramus, prof. UP, dr. hab. Edward Nycz, prof. UO i dr. Patrycja Kaszubska-Dzergas, dr. hab. Jan Krukowski, prof. UP, dr. Adam Ruta, dr. hab. Tomasz Maliszewski, prof. AMW, dr. hab. Justyna Wojniak, prof. UP, dr. hab. Roman Tomaszewski, prof. AP w Słupsku, dr. hab. Ryszard Ślęczka, prof. UP oraz dr. Mirosław Łapot.

Obrady w sekcji drugiej odbyły się pod przewodnictwem prof. dr. hab. Władysławy Szulakiewicz oraz prof. dr. hab. Janiny Kamińskiej. Rozpoczął je swoimi wspomnieniami dotyczącymi przebiegu swej ścieżki naukowej i mistrzów prof. dr. hab. Karol Poznański. O prof. Janie Dobrzańskim jako badaczu, organizatorze i dydaktyku opowiedziała dr. Monika Hajkowska. Profesor Mirosławę Chamcównę wspominały jej uczennice: prof. dr. hab. Stefania Walasek, dr. hab. Barbara Jędrzychowska, prof. UW i dr. Jolanta Szablicka-Żak. Dr. hab. Joanna Król, prof. US zaprezentowała fragmenty wywiadu z prof. dr. hab. Danutą Koźmian, który dotyczył historyków wychowania środowiska poznańskiego. Dr. Mikołaj Brenk mówił o prof. Stanisławie Michalskim jako twórcy poznańskiej szkoły historii wychowania, zaś dr. hab. Piotr Gołdyn, prof. UAM przytoczył wspomnienia syna prof. Stanisława Michalskiego. O swoich Mistrzach – dr. hab. Janie Hellwigu mówiła dr. hab. Edyta Wolter, prof. UKSW, o prof. Stanisławie Litaku – dr. hab. Wiesław Partyka. Profesor Władysława Szulakiewicz przybliżyła słuchaczom działalność dr. hab. Stanisława Tynca na rzecz rozwoju środowiska historyków wychowania po II wojnie światowej, prof. dr. hab. Janina Kamińska mówiła o badaniach nad oświatą dwudziestolecia międzywojennego podejmowanych przez dr. Jadwigę Sutyłę. Wystąpienia dr. Danuty Apanel oraz dr. hab. Katarzyny Sadowskiej poświęcone zostały zmarłemu w 2021

roku prof. Wiesławowi Jamrożkowi. Na zakończenie obrad dr hab. Barbara Kalinowska-Witek, prof. UMCS omówiła działalność historyków wychowania jako redaktorów czasopism naukowych.

W kolejnym dniu konferencji obradom plenarnym przewodniczyli: dr hab. Anna Królikowska, prof. AIK oraz prof. dr hab. Jan Draus. W części tej wygłoszonych zostało pięć referatów. Prof. dr hab. Julian Dybiec w swoim wystąpieniu mówił o pracy naukowej prof. Henryka Barycza. Na temat współpracy dwóch uczonych i przeplatania się wydarzeń z ich życia oraz o uwarunkowaniach politycznych ich czasów wypowiadał się prof. dr hab. Jan Draus w referacie pt. „Związki Jana Hulewicza (1907–1980) ze Stanisławem Kotem”. W odczycie pt. „Kontynuacja czy osobne ścieżki? Kierunki badań z zakresu historii oświaty i wychowania w studiach pracowników Zakładu Historii Oświaty i Kultury Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1970–2021” dr hab. Tomasz Pudłocki, prof. UJ przybliżył kierunki badań oraz najważniejsze publikacje pracowników tegoż zakładu. O działalności i badaniach ks. prof. Romana Murawskiego SDB wspominał ks. prof. dr hab. Kazimierz Misiaszek. Profesora Stanisława Litaka jako mistrza, wychowawcę oraz historyka Kościoła i szkolnictwa przedstawił prof. dr hab. Marian Surdacki.

W drugim dniu konferencji obrady odbyły się również w dwóch kolejnych sekcjach. Sekcji trzeciej przewodniczyli: dr hab. Beata Topij-Stempińska, prof. AIK oraz dr hab. Grzegorz Michalski, prof. UŁ. W trakcie obrad mówiono o badaniach naukowych środowiska łódzkich historyków wychowania, działalności olszńskiego środowiska akademickiego, dokonaniach prof. Eugenii Podgórskiej, dr. Antoniego Artymiaka, dr. Edmunda Staszyńskiego, dr. Józefa Krasuskiego oraz dr. hab. Józefa Grzywny. W sekcji tej wystąpili: dr hab. Grzegorz Michalski, prof. UŁ, dr hab. Beata Szczepańska, prof. UŁ, prof. dr hab. Adam Massalski oraz mgr Wiesława Rutkowska, dr hab. Ewa Kula, prof. UJK, dr Teresa Gumuła, dr Izabela Bożyk oraz dr Maria Radziszewska.

Obrady w sekcji czwartej prowadzili: prof. dr hab. Hanna Markiewicz oraz o. dr hab. Andrzej Bieś SJ, prof. AIK. Omówione zostały badania naukowe z zakresu historii oświaty i wychowania prowadzone pod koniec XX wieku w środowisku lubelskim. Ponadto przedstawiono działalność prof. Lecha Mokrzeckiego, dr hab. Jadwigi Lechickiej, prof. Bolesława Pleśniarskiego, prof. Stanisława

Mauersberga, prof. Wandy Bobrowskiej-Nowak oraz prof. Wiesława Jamrożka, a także młodość i lata szkolne prof. Stanisława Kota. Swoje referaty wygłosili: dr hab. Anna Boguszevska, prof. UMCS, prof. dr hab. Romuald Grzybowski, dr Ewa Barnaś-Baran, dr Dorota Grabowska-Pieńkosz, dr hab. Joanna Falkowska, prof. UMK, prof. dr hab. Hanna Markiewicz, dr Danuta Kocurek, dr Mirosław Wójcik oraz dr Tomasz Fetzki

Podsumowując obrady prof. Władysława Szulakiewicz podkreśliła, że udział przedstawicieli tak wielu uczelni pozwolił na ukazanie przekroju dorobku środowiska historyków wychowania. Uczestnicy zaprezentowali wiele ważnych informacji, uzupełnianych dzięki dyskusjom, które odbyły się po zakończeniu czy to obrad plenarnych, czy też obrad w poszczególnych sekcjach. Pojawiły się także informacje o źródłach i inspiracje do dalszych badań.

Spotkanie zorganizowane przez Sekcję Historii Pedagogiki KNP PAN oraz Katedrę Historii Oświaty i Wychowania AIK pozwoliło na ukazanie wybitnych historyków wychowania nie tylko na tle ich osiągnięć naukowych, dydaktycznych czy publikacyjnych, ale także na przedstawienie ich jako ludzi zaangażowanych, pełnych pasji, inspirujących innych, wspierających kolejne pokolenia badaczy. Ogromnym walorem były osobiste wspomnienia uczniów i wychowanków, przedstawicieli rodzin wielu znanych i wybitnych Nauczycieli i Mistrzów na przestrzeni wielu lat zajmujących się badaniem dziejów oświaty i wychowania. Zamykając obrady prof. Władysława Szulakiewicz wyraziła swoją wdzięczność wszystkim uczestnikom tego spotkania naukowego i przypomniała, że materiały z konferencji zostaną wydane drukiem.

ADRES DO KORESPONDENCJI

Dr Iwona Czarnecka
Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej
Instytut Pedagogiki
e-mail: iczarnecka@aps.edu.pl

Recenzje

SPI Vol. 25, 2022/2 / e-ISSN 2450-5366

Reviews

Władysław Szulakiewicz

ORCID: 0000-0001-8614-2955

Akademia Ignatianum w Krakowie

Pamiętając o polskich historykach wychowania

Remembering Polish Historians of Education

*Profesorowi Karolowi Poznańskiemu w dziewięćdziesiątą
rocznicę urodzin*, Wydawnictwo Akademii Pedagogiki
Specjalnej, Warszawa 2021, ss. 88

Pamięć i jej nośniki są przedmiotem zainteresowania przedstawicieli wielu dyscyplin naukowych. Powstające zaś publikacje pisane z perspektywy pamięci są często wyrazem stosunku środowiska wobec dokonań twórców i reprezentantów danej dyscypliny¹. Trzeba stwierdzić, że pamięć, pamiętanie, zapominanie są nieustannie obecne w życiu każdego człowieka. Pamięć i zapominanie towarzyszy naszej edukacji, działalności naukowej i w ogóle życiu. Dlatego w literaturze napotykamy bogactwo klasyfikacji, którym podlega kategoria pamięci. Można dla przykładu podać m.in. następujące rozróżnienia: pamięć społeczna (Golka 2009), pamięć autobiograficzna i zbiorowa (Maruszewski 2029), pamięć historyczna, indywidualna i in. (Saryusz-Wolska, Traba 2014). Ważnych

SPI Vol. 25, 2022/2
e-ISSN 2450-5366

1 Przykładem publikacji w tym zakresie są m.in. następujące prace: Kula 2002, 2004; Golka 2009; Maruszewski 2005, 2019; Roszak 2013; Szacka 2006 i in.

rozdzieleniu form pamięci dokonuje Marian Golka, biorąc pod uwagę różne kryteria, w tym m.in. nośniki, stopień emocjonalnego zaangażowania uczestników czy zbiorowości, udział w zapamiętywaniu grup społecznych. Mając na względzie te kryteria, wymienia m.in.: pamięć aktualną i pamięć potencjalną, pamięć uspioną i aktywną, pamięć neutralną i pamięć-piętno, pamięć uniwersalną i pamięć lokalną, pamięć faktów i pamięć wartości, i wreszcie mówi o pamiętaniu i rozpamiętywaniu (Golka 2009: 32–34).

Recenzowana książka pt. *Profesorowi Karolowi Poznańskiemu w dziewięćdziesiątą rocznicę urodzin* jest przykładem publikacji, która także „opiera się” na pamięci jej autorów². Publikacja została poświęcona zasłużonemu dla rozwoju historii oświaty i wychowania oraz pedagogiki Profesorowi Karolowi Poznańskiemu. Wniósł on ogromny wkład rozwój lubelskiej pedagogiki i warszawskiej, mowa głównie o Akademii Pedagogiki Specjalnej³. Pełnił funkcje dziekana, rektora, kierownika katedr. Wzbogacił znacząco dorobek polskiej historiografii edukacyjnej i ciągle powiększa swój własny dorobek, czego dowodem jest wydana ostatnio publikacja pt. *Obraz przemian w organizacji i działalności szkół Królestwa Polskiego w latach 1815–1867*, t. 3 (Warszawa 2021).

Omawiana publikacja dokumentuje poglądy osób uczących się pod kierunkiem Jubilata, współpracujących z nim w różnych instytucjach, będących pod jego opieką naukową. Są to osoby, które spotkały na swej drodze naukowej Profesora Karola Poznańskiego i dają dowód tego, jakim był mistrzem, opiekunem, współpracownikiem. Na zbiór składa się dwanaście szkiców różnych autorów.

Swoją drogę naukową z Profesorem Poznańskim wspominają m.in.: Anna Boguszewska, Adam Winiarz, Iwona Czarnecka, Jacek Kulbaka. Z wypowiedzi tych wyłania się obraz mistrza i oddanego opiekuna naukowego. Anna Boguszewska, dzisiaj profesor UMCS,

2 Omawiana publikacja powstała z inicjatywy prof. Hanny Markiewicz, kierownik Katedry Historii Wychowania. Pani profesor w rozmowie ze mną w związku ze zbliżającymi się urodzinami Profesora zastanawiała się w jaki sposób je uczcić, zważywszy na trudne warunki pandemii. Wówczas ustaliłyśmy, że sensowne będzie wydanie tzw. „jednodniówek”. Piszę o tym dlatego, gdyż w książce nie ma o tym żadnej wzmianki.

3 Więcej na temat Profesora Karola Poznańskiego m.in. w opracowaniach: Hanny Markiewicz (2011), Władysławy Szulakiewicz (2021) i Adama Winiarza (2011).

tytułując pięknie swoje wspomnienie („Dziękuję Panu Profesorowi”) z czasów uczestnictwa w seminariach, w okresie lubelskim Profesora, napisała: „Uczestnicy seminarium mogą być wdzięczni za autentyczność zachowania Profesora, jego łagodność, równowagę dającą oparcie i wielką umiejętność krzewienia wiedzy historycznej; pozwalało to na najistotniejszą relację w stosunku do Mistrza, naszego autorytetu – zaufania” (s. 13). Podobne cechy swego mistrza wymienił Adam Winiarz, także samodzielny pracownik naukowy, który nazywając Profesora swym mistrzem, przyznaje, że odegrał on dużą rolę w jego życiu i drodze naukowej. Z kolei doktor Iwona Czarnecka do tych opinii dodała: „Pan Profesor posiada niezwykłą umiejętność opowiadania, snucia wspomnień, ożywiania słowem wydarzeń, o których można słuchać godzinami, czując niedosyt, kiedy opowieść się kończy” (s. 19).

Natomiast lata współpracy i przyjaźni zostały uwiecznione w wypowiedziach m.in. profesorów: Hanny Markiewicz, Ludwika Malinowskiego, Kazimierza Pospiszyla. Hanna Markiewicz, która objęła po Karolu Poznańskim katedrę, wspominając współpracę, nawiązała także do wątku opieki naukowej, stwierdzając: „Profesor zawsze stara się podkreślić dobre strony naszych poczyniń naukowych. Jest życzliwy, ale i wymagający. Nie podcina skrzydeł kolegom i koleżankom, ale uczciwie wskazuje na błędy, w sposób kulturalny, życzliwy i ciepły. Jest niewyobrażalnie obowiązkowy. Uważnie czyta nasze teksty, wskazuje na konieczne poprawki i ewentualne braki, podsuwając niezbędną literaturę” (s. 51). Wiele ciepłych słów dotyczących współpracy z Jubilatem znajdziemy we wspomnieniu profesora Kazimierza Pośpiszyla. Przytaczając fakty mówiące o współpracy i w Lublinie, i w Warszawie, wplatał w swą wypowiedź myśli charakteryzujące go jako człowieka. Zaświadczał tym samym o „wielkości i niezłomności” charakteru Profesora, tak w życiu naukowym, jak i prywatnym. Trzeba jednak mieć świadomość, że te dwa obszary (współpracy i opieki naukowej) trudno jednak oddzielić od siebie, gdyż Profesor wspierał naukowo także osoby, które nie przygotowywały pod jego kierunkiem rozpraw doktorskich, ale których publikacje jedynie recenzował czy też opiniował ich dorobek naukowy w przewodach awansowych.

Te krótkie przyczynki rzucają światło na udział Profesora Karola Poznańskiego w tworzenie środowiska historyków wychowania w dwóch miastach uniwersyteckich, tj. w Lublinie i Warszawie w szczególności, ale i w innych ośrodkach w Polsce. Wyrażało się

to też (poza wspomnianą działalnością recenzencką) w kontaktach naukowych tworzonych i rozwijanych m.in. poprzez uczestnictwo w konferencjach i seminariach. Podziwialiśmy Profesora jako organizatora i referenta wielu spotkań naukowych. Można powiedzieć, że omawiana książka przedstawia obraz Profesora Poznańskiego „w życiu i w nauce”.

Publikacja wzbogaca listę wydawnictw jubileuszowych, poświęconych historykom wychowania, publikowanych z okazji jubileuszy i rocznic pracowników naukowych. Można w tym miejscu dla przykładu tylko wymienić prace poświęcone kilku historykom wychowania: Janowi Dobrzańskiemu (*Jan Dobrzański. Profesor, Mistrz, Przyjaciel*, red. K. Przybyłko, Lublin 2001), Stefanowi Wołoszynowi (*Pedagogiczne wędrówki przez wieki i zagadnienia. Studia i szkice*, red. Z. Żukowska, Toruń 1998), Józefowi Miąso (*Historia, społeczeństwo, wychowanie. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Józefowi Miąso*, red. K. Bartnicka Pułtusk–Warszawa 2004), Czesławowi Majorkowi (*W służbie szkole i nauki. Księga poświęcona Profesorowi Czesławowi Majorkowi*, red. Z. Ruta, A. Ślęczka, Kraków 2003) oraz Karolowi Poznańskiemu (*W kręgu oświaty szkolnictwa i nauki. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Karolowi Poznańskiemu*, red. A. Winiarz, Lublin 2011).

Na opiniowaną publikację można spojrzeć z perspektywy wspomnianych na początku rodzajów pamięci. Mamy tu bowiem do czynienia z sytuacją, w której autorzy tego zbioru wypowiedzi przechodzą od pamięci indywidualnej, tej autobiograficznej, snując wspomnienia o sobie i swym życiu naukowym, do pamięci zbiorowej, tworząc tym samym obraz środowiska naukowego. Analiza wszystkich tekstów pozwala jednak wyróżnić jeszcze inne formy pamięci (za Marianem Golką) – pamięć faktów i pamięć wartości, ale możemy też mówić o pamiętaniu i rozpamiętywaniu życia Jubilata i życia każdego autora wypowiedzi zawartych w tymże zbiorze.

Bibliografia

- Bartnicka K. (red.). (2004). *Historia, społeczeństwo, wychowanie. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Józefowi Miąso*, Pułtusk–Warszawa: Wyższa Szkoła Humanistyczna im. A. Gieysztora; Instytut Historii Nauki PAN.

- Golka M. (2009). *Pamięć społeczna i jej implanty*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Kula M. (2002). *Nośniki pamięci historycznej*, Warszawa: Wydawnictwo DiG.
- Kula M. (2004). *Między przyszłością a przeszłością. O pamięci, zapomnianiu i przewidywaniu*, Poznań: Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk.
- Markiewicz H. (2011). *Profesor Karol Poznański. Życie i działalność naukowa*, [w:] A. Winiarz (red.), *W kręgu oświaty, szkolnictwa i nauki. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Karolowi Poznańskiemu*, Lublin: Wydawnictwo I-F Drukarnia Bogusława Karzyńska-Woźniak, s. 21–25.
- Maruszewski T. (2005). *Pamięć autobiograficzna*, Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Maruszewski T. (2019). *Gdzie podziewa się nasza pamięć. Od pamięci autobiograficznej do pamięci zbiorowej*, Sopot: Smak Słowa.
- Poznański K. (2021). *Obraz przemian w organizacji i działalności szkół Królestwa Polskiego w latach 1815–1867*, t. 3, Warszawa: Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej.
- Profesorowi Karolowi Poznańskiemu w dziewięćdziesiątą rocznicę urodzin* (2021). Opracowanie zbiorowe, Warszawa: Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej.
- Przybyłko K. (red.) (2001). *Jan Dobrzański. Profesor, Mistrz, Przyjaciel*, Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL.
- Roszak P. (2013). *U źródeł pamięci: o zapominaniu w historii, teologii, literaturze*, Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Ruta Z., Ślęczka R. (red.) (2003). *W służbie szkoły i nauki. Księga poświęcona Profesorowi Czesławowi Majorkowi*, Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej w Krakowie.
- Saryusz-Wolska M., Traba R. (red.) (2014). *Modi memorandi. Leksykon kultury pamięci*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Szacka B. (2006). *Czas przeszły, pamięć, mit*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Szulakiewicz W. (2021). *Człowiek uniwersytetu – przyczynek do biografii naukowej Profesora Karola Poznańskiego (w dziewięćdziesiątą rocznicę urodzin)*, „Studia Paedagogica Ignatiana”, t. 24, nr 2, s. 107–130.
- Winiarz A. (2011). *Profesor Karol Poznański – organizator i pierwszy dziekan Wydziału Pedagogiki i Psychologii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej*, [w:] A. Winiarz (red.), *W kręgu oświaty, szkolnictwa i nauki. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Karolowi Poznańskiemu*, Lublin: I-F Drukarnia Bogusława Karzyńska-Woźniak, s. 27–37.
- Winiarz A. (red.) (2011). *W kręgu oświaty, szkolnictwa i nauki. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Karolowi Poznańskiemu*, Lublin: I-F Drukarnia Bogusława Karzyńska-Woźniak.
- Żukowska Z. (red.) (1998). *Pedagogiczne wędrówki przez wieki i zagadnienia. Studia i szkice*, Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.

ADRES DO KORESPONDENCJI

Prof. dr hab. Władysław Szulakiewicz
Akademia Ignatianum w Krakowie
Instytut Nauk o Wychowaniu
e-mail: wladyslawa.szulakiewicz@ignatianum.edu.pl

Andrzej Paweł Bieś, SI

ORCID: 0000-0002-2857-8125

Akademia Ignatianum w Krakowie

Szkolnictwo Królestwa Polskiego w dokumentacji urzędowej

Education of the Kingdom of Poland
in Official Documentation

*Obraz przemian w organizacji i działalności szkół
Królestwa Polskiego w latach 1815–1867. Tom 3. Część I:
Lata konstytucyjne 1815–1830. Część II: Pod rządami
Iwana Paskiewicza 1831–1839. Materiały i źródła
do historii wychowania wybrał i przypisami opatrzył
Karol Poznański, Wydawnictwo Akademii Pedagogiki
Specjalnej, Warszawa 2021, ss. 540*

Najnowsza publikacja prof. Karola Poznańskiego, wybitnego badacza dziejów polskiej edukacji w zaborze rosyjskim, stanowi kontynuację opublikowanych w 2019 roku *Materiałów i źródeł do historii wychowania* (Poznański 2019a, 2019b). Podobnie jak w poprzednich tomach serii, wydawnictwo przynosi autorską kolekcję dokumentów dotyczących funkcjonowania szkolnictwa w Królestwie Polskim, z której chętnie skorzystają zarówno historycy wychowania, jak i miłośnicy wiedzy o dziejach ojczystych. O ile wcześniejsze zbiory dotyczyły przed wszystkim ustawodawstwa szkolnego – ukazów carskich, postanowień i rozporządzeń,

SPI Vol. 25, 2022/2
e-ISSN 2450-5366

Reviews

Recenzje

wytucznych, w tym instrukcji programowych i planów nauczania, wydawanych przez władze administracyjne różnego szczebla – o tyle prezentowany tom zawiera głównie dokumentację o charakterze sprawozdawczym, a więc pozwalającym na weryfikację realizacji w praktyce szkolnej założeń prawnych i wytucznych programowych. Tym samym Autor wyboru odsłania przed czytelnikami obraz zmian zachodzących w rzeczywistej organizacji i działalności systemu szkolnego na terenie Królestwa Polskiego. Zbiór obejmuje zarówno dokumenty oryginalnie drukowane lub fragmenty zaczerpnięte z wcześniejszych edycji źródłowych opatrzonych nowym aparatem naukowym, jak i niepublikowane dotychczas materiały rękopiśmienne przechowywane w archiwach krajowych i zagranicznych.

Całość materiału źródłowego podzielona została na dwie części, odpowiadające klasycznemu podziałowi na dwa zasadnicze okresy w dziejach tzw. Kongresówki – czasy konstytucyjne (1815–1830) oraz rządy namiestnika Iwana Paskiewicza (1831–1856). W części pierwszej, którą otwierają fragmenty wspomnień Kajetana Koźmiana z przełomu 1814 i 1815 roku (Koźmian 1907: 132–149), znalazły się teksty podzielone przez Autora wyboru na siedem zasadniczych grup. Ze względu na rodzaj dokumentów, można wśród nich wyodrębnić następujące kategorie: 1) raporty okresowe Rady Stanu, 2) sprawozdania roczne Komisji Rządowej Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego (WRiOP), 3) uwagi komisji parlamentarnych do raportów Rady Stanu, 4) instrukcje dla wizytatorów szkół, 5–7) usystematyzowane informacje na temat edukacji, publikowane w kolejnych tomach „Rocznika Instytutów Religijnych i Edukacyjnych”.

Zamieszczone w części pierwszej wydawnictwa fragmenty dotyczące kwestii edukacyjnych, zaczerpnięte z czterech raportów Rady Stanu, przedrukowane zostały z edycji z roku 1984 (Leskiewiczowa, Ramotowska 1984: 27–41, 97, 99–111, 185, 191–195, 198–199, 267, 271–276), przy czym – jak zaznaczył Autor opracowania – w przedruku zrezygnowano z cytowania wielu szczegółowych przypisów, uzupełniając natomiast niektóre z nich informacjami bibliograficznymi o późniejszych publikacjach (Poznański 2021: 21). Również dwa teksty odnoszące się do edukacji i wychowania publicznego zawarte w uwagach komisji parlamentarnych (Izby Polskiej i Senatu) o raportach Rady Stanu pozyskane zostały z wcześniejszej edycji źródłowej (Leskiewiczowa, Ramotowska 1995: 261–278, 382–392).

Osobną kategorię źródeł drukowanych stanowią dane publikowane w urzędowym biuletynie „Rocznik Instytutów Religijnych i Edukacyjnych” z lat dwudziestych XIX wieku. Opracowywane przez urzędników Wydziału Oświecenia na podstawie sprawozdań i raportów płynących ze szkół zawierają m.in. syntetyczne dzieje poszczególnych instytucji, ich skład osobowy (kadry), krótki opis działalności i bazy materialnej, a także informacje statystyczne o wychowankach, stanowiąc dla współczesnych badaczy cenne i przyjazne do konsultacji kompendium wiedzy. Ponieważ oryginały druki należą dziś do rzadkości, przywołanie ich w zbiorze materiałów źródłowych jest jak najbardziej uzasadnione.

Natomiast do grupy pierwodruków zliczyć należy sześć sprawozdań rocznych Komisji Rządowej WRiOP pochodzących z Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie oraz dwie instrukcje dla wizytatorów szkół przechowywane w Centralnym Państwowym Archiwum Historycznym w Petersburgu. Na końcu kolekcji sprawozdań rocznych ułożonych w porządku chronologicznym Autor opracowania umieścił jeszcze interesujący wybór dziesięciu tekstów o charakterze problemowym, dotyczący zabiegów władz oświatowych z lat 1817–1821 o upowszechnienie kształcenia elementarnego za pomocą metody wzajemnego nauczania. Metoda ta, nazywana również metodą monitoringu, wypracowana na przełomie XVIII i XIX wieku przez Josepha Lancastera i Andrew Bella, polegała na bezpośrednim kształceniu przez nauczyciela grupy uczniów najzdolniejszych (tzw. monitorów), którzy następnie korzystając z określonych metod i pomocy dydaktycznych przekazywali zdobytą wiedzę kolejnym grupom uczniów. Zastosowana z powodzeniem w szkolnictwie angielskim i amerykańskim (Kurdybacha 1967: 15–20; Draus, Terlecki 2005: 18–20), cieszyła się poparciem władz oświatowych Królestwa Polskiego ze względu na stosunkowo niskie koszty ekonomiczne przy dużej efektywności procesu kształcenia. Przytoczone dokumenty obejmują przedruk prezentacji metody wzajemnego nauczania dokonanej przez Józefa Lipińskiego na posiedzeniu Komisji Rządowej WRiOP w 1817 roku (Bobkowska 1928: 308–312) oraz wybór przechowywanych w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie i niepublikowanych dotąd dziewięciu pism z korespondencji urzędowej między Komisją Rządową a Komisjami Wojewódzkimi z lat 1820–1821, w tym rzeczowe odpowiedzi

nauczyciela szkoły wojewódzkiej w Lublinie i propagatora metody Jana Kantego Krzyżanowskiego.

W części drugiej recenzowanej publikacji znalazły się, jak pisze Autor opracowania, „wszystkie ważniejsze, mocno zróżnicowane teksty, dotyczące praktycznej działalności władz oświatowych” (Poznański 2021: 288) z lat 1831–1839, ułożone w porządku chronologicznym. Są to w zdecydowanej większości rękopiśmienne sprawozdania, wykazy i zestawienia, a także fragmenty korespondencji urzędowej pochodzące z archiwów krajowych oraz Centralnego Państwowego Archiwum Historycznego w Petersburgu. Jedynym źródłem narracyjnym, jakie znalazło się w wyborze, są trzy fragmenty z *Kroniki szkół Królestwa Polskiego po 1831 r.* pióra Jan Kantego Krzyżanowskiego, której rękopis jest przechowywany w Bibliotece Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu. Zdaniem Autora treść *Kroniki* znakomicie ilustruje i uwiarygadnia przyjętą tezę objaśniającą i streszczającą badaną epokę, jako „nieudaną próbę stworzenia kadłubowego, prorosyjskiego sytemu szkolnictwa” (Poznański 2021: 288).

W opublikowanych materiałach możemy odnaleźć liczne teksty ukazujące obraz pracy nauczyciela w omawianym okresie. W tym kontekście problemowym warto zwrócić szczególną uwagę na trzy z nich. Dokument nr 4, zatytułowany „Instrukcja dla nauczycieli i profesorów szkół publicznych w Królestwie Polskim z 1833”, to przykład pisma urzędowego skierowanego przez władze oświatowe do wszystkich dyrektorów gimnazjów w Królestwie. Dokument nr 5 – „Prawidła dla nauczycieli szkół elementarnych” – zawiera wskazówki metodyczne dotyczące nauczania czytania, pisania, rachunków i rysunku. Wchodzący w skład zbioru korespondencji z lat 1838–1839 dokument nr 15.3. – „Wykład prawa w piotrkowskim gimnazjum” – jest odpowiedzią dyrektora gimnazjum na zapytanie Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych, Duchownych i Oświecenia Publicznego i zawiera informacje o pracy nauczyciela Piotra Białobrzezkiego, m.in. rozkład treści nauki prawa w poszczególnych klasach oraz wykaz wykorzystanej literatury. Oryginały wszystkich trzech dokumentów pochodzą z Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Lublinie, przy czym „Prawidła” były już wydane drukiem w latach 60. XIX wieku (*Zbiór* 1866: 199–211).

Z języka rosyjskiego przełożono obszerne sprawozdanie kuratora Okręgu Naukowego Warszawskiego, generała majora Mikołaja

Okuniewa, o stanie i działalności placówek oświatowych w roku szkolnym 1839/40 (dokument nr 17), przechowywane w Centralnym Państwowym Archiwum Historycznym w Petersburgu. Z tego samego Archiwum pochodzą jeszcze kolejne cztery dokumenty – sprawozdanie kuratora o specjalnych zakładach naukowych (nr 18), dane statystyczne o uczniach kursów dopełniających (nr 19), uwagi dodatkowe do sprawozdania kuratora (nr 20), tajna lista z elementami charakterystyki rosyjskich nauczycieli według roku ich przybycia do Królestwa Polskiego (nr 29). Niestety w tych przypadkach w aparacie krytycznym pominięto informację o języku oryginału.

Dopełnieniem obrazu przemian zachodzących w organizacji szkolnictwa epoki paskiewiczowskiej są zestawienia statystyczne i wykazy (dokumenty nr 22–28), mówiące m.in. o liczebności uczniów i szkół, datach otwarcia placówek, nauczycielach i ich wykształceniu, wyznaniu mieszkańców, wydatkach na szkolnictwo, a także o pochodzeniu społecznym uczniów. Jedynie w przypadku dokumentu nr 22 pojawiła się informacja, że dane pochodzą z raportów generalnych wizytatorów o stanie i działalności edukacyjnej badanych szkół w latach 1833/34–1839/40 oraz wskazano Archiwum Główne Akt Dawnych jako miejsce przechowywania publikowanego oryginału. O źródłach pochodzenia pozostałych dokumentów (także nr 7) edycja niestety milczy. Warto również pamiętać o lojalnym ostrzeżeniu wydawcy, iż przy publikacji dokumentów powtórzone sumowania zamieszczonych tabel i zestawień „czasami z błędami z oryginałów” (Poznański 2021: 6), co obliuguje korzystających do ostrożności w powoływaniu się na nie i sugeruje przeliczenie przed wysuwaniem ostatecznych wniosków.

Po stronie drobnych usterek edytorskich obok wspomnianych wyżej braków wypada zauważyć również niedobory w wykazie skrótów. Zabrakło rozwiązania m.in. takich często występujących określeń jak: KR SWDiOP (Komisja Rządowa Spraw Wewnętrznych, Duchownych i Oświecenia Publicznego), GWL (Gimnazjum Wojewódzkie Lubelskie), DGP (Dyrekcja Gimnazjum w Piotrkowie), który to skrót w dokumencie nr 12.4. zamieniono na GDP, ZPAKP WO (Zbiór Przepisów Administracyjnych Królestwa Polskiego, Wydział Oświecenia), WAPK (Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Kielcach), WAPR (Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Radomiu). Pomocą w ich rozwiązaniu i rozwianiu

ewentualnych wątpliwości, zwłaszcza dla mniej wprawnych czytelników, będzie sięgnięcie do wykazu skrótów zamieszczonego w pierwszym tomie serii (Poznański 2019a: 19–20). Natomiast w przypadku zapisu APR, użytego tylko raz w dokumencie nr 10.11., pozostaje domniemywać, że chodzi o Archiwum Państwowe w Radomiu.

Oczywiście tak drobne mankamenty nie umniejszają wyjątkowej wartości całej publikacji i ogromu pracy, jaki Autor włożył w pozyskanie, wybór i opracowanie rozproszonego materiału źródłowego. Udostępnienie tych dokumentów w formie drukowanej niewątpliwie wzbogaci warsztat naukowy zawodowych historyków wychowania, pozwalając na stawianie nowych hipotez i otwieranie perspektyw badawczych w wielu obszarach tematycznych związanych z dziejami edukacji szkolnej, a tym samym na formułowanie ocen mających solidne oparcie w pogłębionej i wnikliwej analizie źródeł. Z pewnością książka powinna również trafić na listę tekstów źródłowych wykorzystywanych w dydaktyce akademickiej i szkolnej. W ten sposób uczestnicy seminariów dyplomowych, młodzi naukowcy, miłośnicy historii i adepci *ars educandi* będą mogli docenić zarówno obfitość, jak i przydatność zgromadzonych informacji do podejmowanych przez siebie prób naukowego odtworzenia obrazu przeszłości.

Bibliografia

- Bobkowska W. (1928). *Nowe prądy w polskim szkolnictwie ludowym w początku XIX w.*, Kraków: Polska Akademia Umiejętności.
- Draus J., Terlecki R. (2005). *Historia wychowania*, t. 2: *Wiek XIX i XX*, Kraków: Wydawnictwo WAM, WSFP „Ignatianum”.
- Koźmian K. (1907). *Pamiętniki Kajetana Koźmiana obejmujące wspomnienia od roku 1780 do roku 1815. Część 6*, Warszawa: Drukarnia Ed. Nicz i S-ka.
- Kurdybacha Ł. (1967). *Wychowanie i szkolnictwo w Anglii w początkach XIX w.*, [w:] *Historia wychowania*, t. 2, red. Ł. Kurdybacha, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, s. 15–20.
- Leskiewiczowa J., Ramotowska F. (red.) (1984). *Obraz królestwa Polskiego w okresie konstytucyjnym*, t. 1: *Raporty Rady Stanu Królestwa Polskiego z działalności rządu w latach 1816–1828*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Leskiewiczowa J., Ramotowska F. (red.) (1995). *Sejm Królestwa Polskiego o działalności rządu i stanie kraju. 1816–1830*, Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe.

- Poznański K. (red.) (2019a). *Ustawodawstwo szkolne w Królestwie Polski w latach autonomii administracyjnej 1815–1867. Materiały i źródła do historii wychowania*, t. 1: 1815–1839. Część pierwsza: 1815–1830. Część druga: 1831–1839, Warszawa: Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej.
- Poznański K. (red.). (2019b). *Ustawodawstwo szkolne w Królestwie Polski w latach autonomii administracyjnej 1815–1867. Materiały i źródła do historii wychowania*, t. 2: 1840–1867. Część trzecia: 1840–1860. Część czwarta: 1861–1867, Warszawa: Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej.
- Poznański K. (red.) (2021). *Obraz przemian w organizacji i działalności szkół Królestwa Polskiego w latach 1815–1867. Materiały i źródła do historii wychowania*, t. 3, cz. 1: *Lata konstytucyjne 1815–1830*, cz. 2: *Pod rządami Iwana Paskiewicza 1831–1839*, Warszawa: Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej.
- Zbiór (1866). *Zbiór przepisów administracyjnych Królestwa Polskiego. Wydział Oświecenia*, t. 1: *Szkoły elementarne*, Warszawa: Drukarnia Jana Jaworskiego.

ADRES DO KORESPONDENCJI

Dr hab. Andrzej Paweł Bieś SJ, prof. AIK
Akademia Ignatianum w Krakowie
Instytut Nauk o Wychowaniu
e-mail: andrzej.bies@ignatianum.edu.pl

Dane kontaktowe do redakcji czasopisma

ADRES:

Redakcja „Studia Paedagogica Ignatiana”
Kwartalnik Wydziału Pedagogicznego
Akademii Ignatianum w Krakowie
ul. Kopernika 26
31-501 Kraków
e-mail: redakcja.spi@ignatianum.edu.pl

REDAKTOR NACZELNY:

dr hab. Andrzej Paweł Bieś SJ, prof. AIK
e-mail: andrzej.bies@ignatianum.edu.pl

ZASTĘPCA REDAKTORA NACZELNEGO:

dr Krzysztof Biel SJ
e-mail: krzysztof.biel@ignatianum.edu.pl

SEKRETARZ REDAKCJI:

dr Marzena Chrost
e-mail: marzena.chrost@ignatianum.edu.pl

DANE KONTAKTOWE WYDAWNICTWA:

Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum w Krakowie
ul. Kopernika 26, 31-501 Kraków
Budynek Zofijówka, p. 6
Tel. 12 39 99 620; faks 12 39 99 501
e-mail: wydawnictwo@ignatianum.edu.pl
www.wydawnictwo.ignatianum.edu.pl

Plany wydawnicze

- 2022, vol. 25, nr 3: Etyka w edukacji
Termin nadsyłania tekstów: 30.06.2022
- 2022, vol. 25, nr 4: Prevention of Child and Youth Violence
Termin nadsyłania tekstów w języku angielskim: 31.08.2022
- 2023, vol 26, nr 1: Rodziny wielokulturowe
Termin nadsyłania tekstów: 30.11.2022
- 2023, vol. 26, nr 2: Pedagodzy o nowych uzależnieniach
Termin nadsyłania tekstów: 28.02.2023